

Personal

ಭಾರತೀಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು

— ಶ್ರಮಣಿ, ಎಲಿಫಣ್ಟೆ

ಅಂಶ:

ಸ್ವೇಂದ್ರ || ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ, ಎಂ. ಎ.

ನುವ್ವುತ್ತ ಟಿನ್‌ಪಾಲ್. ಕರ್ನಾಟಕ

21-5-1988 (1)

Personal copy
B.H. Sreedhar

PROF. B. H. SREEDHAR
BHARATIYA KANNADA SAHITYARATNA,
714/A, T.S.S. COLONY,
SIRSI (U.K.) 591 402, Karnataka State

ಭಾರತೀಯ ಮೂಲತ್ವಿಲ್ಲ

ನುಡಿಕೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲ

ಉಳಿಕ :

ಸೌರ್‌ ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ, ಎಂ.ಎ.
ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರನ್ನಪಾಲ್, ಶಿರಸಿ

ನುಡಿಕೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಶಿರಸಿಯ ರಂಗಸಂಗ ಮತ್ತು ಕಲಾರಂಗ

1988

ಕೃತಜ್ಞತೆ

ವೊದಲನೇಯದಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ತಂದ ಶಿರಸಿಯ ರಂಗಸಂಗ ಮತ್ತು ಕಲಾರಂಗದವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಲೇಬೇಕು. ಎರಡನೇಯದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವೊಬಲಗನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀಮಾನ್ ಎಸ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ, ಶ್ರೀಮಾನ್ ಡಿ. ವೀರೇಂದ್ರ, ಹೆಗ್ಡೆ, ಡಾ॥ ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ ಮುಂತಾದ 60ಕ್ಕೂ ಮುಕ್ಕಿದ ಮಹಿಳೆಯರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರಬೇಕಾದುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮಾರನೇಯದಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಡಿ. ಸರೋನಾ ಮಾಸ್ತರಿಗೆ ನಾನು ಮಣಿ. ನಾಲ್ಕನೇಯದಾಗಿ ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಪ್ರೇರಣೆ ಜಿ. ಕೆ. ಹೆಗಡೆ ಅವರಿಗೂ ಶಿರಸಿಯ ಸಹಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೂ ಹೃತ್ಯಾಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಶಿರಸಿ,
ದಿ. 1-3-1988

ಇತಿ ಗ್ರಂಥದ ಸರ್ವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ,
ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ

ಗ್ರಂಥ:

ಭಾರತೀಯ ಮೂಲತ್ವ ಶಿಲ್ಪ

ಪ್ರಕಾಶಕರು:

ರಂಗಸಂಗ ಮತ್ತು ಕಲಾರಂಗ

ಮುದ್ರಣ:

ಸಹಕಾರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಶಿರಸಿ (ಉ. ಕ.)

ಹಕ್ಕುಗಳು:

ಎಲ್ಲವೂ ಲೇಖಕರವು

ಮನ್ಯಕ ಹೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ:

ಶ್ರೀ ಆರ್. ಎಸ್. ಹೆಚ್‌ಪಾರ
ಸಾಹಿತ್ಯ ಭವನ

714/A, ಪಿ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಾಲನಿ, ಶಿರಸಿ (ಉ. ಕ.)

ಬೆಲೆ: ೧೦ದು ಪ್ರತಿಗೆ ರೂ. ೨೦=೦೦

ನಿವೇದನೆ

ಯಾವುದೇ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುರೂ ಹೊಕ್ಕುವನು ತಾನೇ ಅಲ್ಲಿ ರುವ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಜಳ್ಳನವುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಮುದ್ರಣದ ಖಚುಗೆ ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಗ್ರಂಥದ ವಿಸ್ತೃತವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಇನ್ನಷ್ಟು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೂ ಚಿತ್ತೋದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಗಭ್ರಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ದಾಷ್ಟರವಾಲಕರ ವರೆಗೆ ಆವರವರ ಆಯುಧ, ವಾಹನ, ಅಲಂಕಾರ, ಆಸನ ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಿವಿಧ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ. ಸಾಧಾರಣಗಳ ನಡುವೆ ವಿಶಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸುಲಭ; ಜೊತೆಗೆ ಆವರವರ ವಾರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೂ ಸುಲಭ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಸಂಸ್ಕೇರ್ಯು ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಕಳಿದುಕೊಂಡಾಗಲೇ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳು ಬಂದು ಹೊಮೆ, ಸೇಮಾಗಳು ಪರ್ಯಾಯವಾದವು, ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರಗಳು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದವು, ರಥೋತ್ಸವಾದಿಗಳು ರಂಜಕವಾದವು—“ವೀಣಾ ಭೇರಿ ಮೃದಂಗ ಕಾಹಲಕಲಾನತ್ಯಂ ಚ ಗೀತಂ ತಥಾ” ಮುಂತಾದ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನಗಳು ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯತೋಡಿದವು. ಇವೆಲ್ಲಾ ಅಂಧ (ಕ್ರಿ. ೫೦) ವರ್ಷಗಳಿಂದಿಚೆಗೆ. /ಹ್ನು ದೇವಾರಾಧನೆಯ ಪೂಜಾಂಗಗಳು ಈ ಮಾನಸಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ:—

“ರತ್ನೈಃ ಕಲ್ಪಿತಮಾಸನಂ ಹಿಮಜಲೈಃ ಸ್ವಾನಂಚ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂ | ಕ್ವಾಃ ನಾನಾರತ್ನವಿಭಾಷಿತಂ ಮೃಗಮುದಾವೋದಾಂಕಿಂತಂ ಚಂದನಂ | ಜಾತೀ ಚಂಪಕಿಲ್ಲವಶ್ವರಚಿತಂ ಪುಷ್ಟಂಚಧೂಪಂ ತಥಾ ದಿವಂ ದೇವದಲಿಂಗಾನಿಧೀ ಪಶುಪತೀ ಹೃತ್ಕಾಕಲ್ಪಿತಂ ಗೃಹ್ಯತಾಂ ||

ಸಾವರ್ಣೀ ಮಣಿಖಂಡರತ್ನರಚಿತೇ ಪಾತ್ರೇ ಘೃತೆಂ ಪಾಯಸಂ
ಭಕ್ತ್ಯಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಪರೋದಧಿಯಂತಂ ರಂಭಾಫಲಂ ಪಾನಕಂ |
ಶಾಕಾನಾಮಯಂ ಜಲಂ ರುಚಿಕರಂ ಕಸ್ಯಂ ಖಂಡೋಜ್ಞಲಂ
ತಾಂಬಾಲಂ (ಮನಸಾ) ಮಯಾವಿರಚಿತೆಂ ಭಕ್ತಾಪ್ರಾಣೋಷ್ಟೀಕುರು |

೧ |

ಭತ್ರಂಚಾಮುರಯೋಯುಂಗಂ ವ್ಯಜನಕೆಂಚಾದಶ್ರೇಣಂ ನಿಮ್ಮಲಂ
ವೀಣಾಭೀರಂಮೃದಂಗಕಾಹಲ್ಲಿ¹ ಕಲಾಸ್ತತ್ಯಂಚ ಗೀತಂ ತಥಾ |
ಸಾಷಾಂಗಂ ಪ್ರಣತಿಸ್ತತ್ವಿಭಯವಿಧರಮ್ಮತತ್ವಮಸ್ತಂ ಮಮ್ಮಾ |
ಸಂಕಲ್ಪೀನ ಸಮರ್ಪಿತಂ ತಮವಿಭೋ ಪೂಜಾಂ ಗೃಹಾಣಾಪ್ರಭೋ ||

ಅತ್ಯಾ ತ್ವಂ ಗಿರಿಜಾ ಮತಿಃ ಸಹಚರಾಃ ಪಾರಾಣಾಃ ಶರೀರಂ ಗೃಹಂ
ಪೂಜಾ ತೇ ವಿಷಯೋಪಭೋಗರಚನಾ ನಿದ್ರಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಃ |
ಸಂಚಾರಃ ಪದಯೋಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಿಧಿಸ್ ಸೌತ್ರಾಳಿ ಸವಾರಗಿರಃ
ಯದ್ಯತ್ವಮುಂ ಕರೋವಿ ತತ್ತದವಿಲಂ ಶಂಭೋ ತವಾರಾಧನಂ ||

—•—

ನಿವೇದನಂ

।

ಆಯಂಥ ಭೂಷಣ ವಾಹನे-
ರೂಪಂ | ಚಾವಯವ ಚೆಣ್ಣಾಲ ಶ್ವೇತ
ಮಂತ್ರಿರ್ವರ್ಧಿ ಕಲ್ಪಿತ-
ಸುನಾಮಧೀಯಾ ಸುನಿಶ್ಚಿತಾ ಮಾನೇ ಚ ||೭||

ಮನುಜಸ್ಯ ಮನಃ ಕಲ್ಪಿತ-
ವೊಕೆನ ಧಿಯಾ ಪರೋಕ್ಷ ಶಕ್ತಾಯಹಂತ್ವಾತ್ |
ವಿಕೃತಿವಿಶೇಷಂ ತೇನ ಚ
ಸಹಸ್ರದೇವಾಕೃತಿಪ್ರವಂಚಃ ಸುಕೃತಃ ||೮||

ಶೂನ್ಯಸಮದೃಶಮಾನಾತ್
ಸ್ವಾರ್ಥಿವೋಪಾಧಾತ್ ಅಷ್ಟಾಷ್ಟಾರಾದಾ ಸೃಷ್ಟಾ | + ಸ್ವಾರ್ಥಾಕ್ಷರ
ತಚ್ಚೌಪಾದಾನಹರಃ:
ಕರೋತಿ ರೂಪಾಂಶಾಸೇಕಧಾ ಸರಶಿಲ್ಪಿ

+ ಸ್ವಾರ್ಥಾಕ್ಷರ
the epithet with
silpin as the
first shank
becomes (2) ಸ್ವಾರ್ಥಾಕ್ಷರ

ಸರಸವ್ಯಾಶಂ ಸರಭಿಸ್ಯಂ
ರೂಪಂ ಕಾರ್ಯಾಳಿ ಸಾವಯವಮತಿಜಿತ್ರಂ |
ಉಪಮಾನೇನ ಪಾಕೃತ-
ಧೂರ್ಮಾನಿಷಾರಮೃತಾವಿಷಾರೀ

||

||೯||

ದಿವ್ಯಸೂಧಿರಬಲಾದ್ಯೋ
ನ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಮಂಗೋಪಾಂಗಂ ||
ನವರಸಭಾನವ್ಯಂಜನ
ಚತುರಃ ಶಿಲ್ಪೀ ಸಮಚರನಾಧರೀ ಕೃತವಾನ್ ||೧೦||

+ ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ ನಿಂದಿತ್ವಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಅಂತರ್ಭಾಗ
ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್
ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್
ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್
ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್ = ಕ್ರಿಷ್ಣಾಕ್ಷರ್

ಶೂನ್ಯೋವಾಸನಕೆಶಲಾ
ವಿರಲಾಲೇನೇಕೇ ಯತಸ್ತತ್ವಸ್ತತ್ವಸ್ತತ್ವಸ್ತತ್ವಃ ||
ಕರುತೇ ರೂಪಂ ಶಿಲ್ಪಿ
ನಿರಾಕೃತೇಭರಹ್ಯಣಃ ಸತ್ಸ್ಯಃ ||||

ಕಷಿದ್ದೇವೋ ಬ್ರಹ್ಮಭಾರೀ ಪ್ರತಿಸ್ಯಾತ್
ಕಶ್ಚಿತ್ ಪತ್ತಿರಾಜವಾನಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ||
ಕಶ್ಚಿದಾ ಯೋಧಾ ಸದಾಗುರುಃ ಸತ್ ಪಿತಾ ಸಾತ್
ಶಿಷ್ಯೋಽರ್ಥರೇ ಸರ್ವದೇವಾಃ ಸುಲಗಾಃ ||೨||

ದಿನ್ಯೋ ವಾನವ್ಯೋ ದಾ-
ನವ್ಯೋ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವಾಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಃಧೇ ವಾ ||
ಬ್ರಹ್ಮೀಂದ್ರಿಯದ್ರಿವಿಷಾಂನಾ
ಯಜತೇ ಕಾಯೀನ ವಾಸಸೀನ ಚ ವಚಸಾ ||೩||

ಅವಲಂಬತೇ ಹಿ ಭಕ್ತೇಃ
ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಃ ಶಾಧಿಪೂರ್ಣತಾಂ ಭಕ್ತಸ್ಯ
ಇಷ್ಟಸ್ಯ ಸತಃ ಸಿದ್ಧಿರ್
ವಾಸಸರಾಷ್ಟ್ರಿಯ ಶೋಧಸಿದ್ಧಿಮಿದಂ ಸಾತ್ ||೪||

ಆಗಮವಿಸಿನ ಮಯಾರ್ಥ್ಯೋ
ದೇವ್ಯಸಾತವತ್ ಶಿಲೋಕವಂದಾ ದುಷ್ಪಾನಾ ||
ಫ್ಲಂತಿ ಸುಶಿಕ್ಷಣಫಲದಾಃ
ಸದಯಾಃ ಸರ್ವತ್ ಭಕ್ತಿಗಮಾ ಭಾವನೇ ||೫೦||

||

ಆಹಿಂಸಯಾ ಕೃತಾ ಶ್ರಿಜಾ ಧಾನಯುಕ್ತಾ ವಂಸಿಷಿಣಾಂ
ಇಷ್ಟಸುದಾ ತದ್ವಿರುದ್ಧಾ ಹಾತಿ ಶ್ರೇಜಕವುಂತತಃ
ಸಿರ್ಯಂ ನ ಹಿತಮಳ್ಳೊತಿ ಪರಹಂಸಾ ಪರಾಯಣಃ
ದೇಹಸಾಂಧಿಃ ತಿರಸ್ಯತ ಧರ್ಮಾಯಃ ಸ ವಿಮೂರ್ಧಿಃ / ० ||೬||

ಧರ್ಮೋ ಖತು ಸತ್ಯಮುಖಿಂ ಜ್ಞಾನಾಜಾಣಿನವೇಕದ್ವರ್ಕ
 ಸಂಕರ್ನೋಽಂತೇ ದುರ್ವಿಧಾನಾದ್ವಿನಶ್ಚತಿ ಚ ದುಷ್ಕರಮಃ ||೨||
 ಶಿವಾಂಬಾಂ ದೈವಿಕಾಚಾರೇಷ್ವಗ್ರಂ ಸುಜನ ತಪರಣಂ
 ಅಸಂತರಂ ಚಾಚರಂ ಚ ದಿವ್ಯಚಿಂತನಮಂಗ್ರಾತಾ ||೩||
 ಅಂತಃಶುಚಿಃ ಸಾತ್ಯತ ಪ್ರಥಮಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕರ್ಮಶಾಂಕಾತಾ
 ಸತ್ಯಾಕರ್ಮಣಾನುರಾಗಷ್ಯ ಪ್ರೇರಕಂ ಧ್ಯಾನಮಂಚರಣಂ ||೪||
 ಸುಶೀಲಿಕೃತ ಮೂರತಿಃ ಸಾತ್ಯ ಸಾತ್ಯಕಾರೇಣಿಂಗಿತೇನ ಚ
 ವಿಭಾತಿರ್ ದೇವದೇವಸ್ಯ ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾದಾಧರ್ ಕಾರಿಕಾ
 ಶ್ರದ್ಧಾಮೂಲಂ ಸರ್ವಕರ್ಮ ಬಾಲ್ಯಾನಾಂತ್ರ್ಯವಲಂಬನಂ
 ಸದ್ಯಂ ತಸ್ಯ ತಿತ್ಯಾಸ ತತ್ವಾವಯತಿ ಶೇಷಾಂಘಿಃ ||೫||
 ಬುದ್ಧಿಃ ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿತಾಜಮ್ಮಾಷ್ಟ-ಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರಿಕಾ
 ಸುಕೃತೀ ಸಹವಾಸೇನ ಸಂಬಂಧಿಂ ಲಭತೇ ನರಃ ||೬||
 ಸಾ ಪಾರಧನಾ ಚಾಗ್ರಗಣ್ಯ ಪ್ರಾಜಂತೇ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಂ
 ಗೃಹಮೇ ಧ್ಯಾನ ಯೋಗೇನ ಶಿಲ್ಪಿಕಲ್ಪಿತ ವಿಗ್ರಹಂ ||೭||
 ಅಮ್ಮಾತ್ಮಾ ಶಿಲ್ಪಿಚಾತುರ್ಯಂ ಶಿಲ್ಪೀ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುರ್ಮಾಂಬಿಃ
 ಆಗಮಾನಾಂ ಪುರಾಣಾ~~ತ್ವಾ~~ತಾತ್ಮಕಯ್ರಗ್ರಹಣೇ ವಟುಃ ||೮||
 ಆಪಾತತೋಽಶ್ಲೀಲಮೂರ್ತಿರಂತತಃ ಶಂಕ್ರಾದೈವತಂ
 ಭಕ್ತ ಬುದ್ಧಿಪರೀಕ್ಷಾಧರ್ ದ್ರಷ್ಟಿಭಿಃ ಕಲ್ಪಿತಂ ಪುರಾ
 ಸತ್ಯೇನ ದೇವಕಾಯಶ್ಚ ಸಂರ್ಯಜೋತಿಃ ಸ್ವರೂಪವಾನಾ ||೯||
 ಅನುರೂ ನಿಜರೂ ದೇವಾಸ್ತ್ರಿದರ್ಶಾಬಿಧಾಃ ಸುರಾಃ
 ಮಾನವ್ಯ ಚಿತ್ತ ದೌಬರ್ಯ ಪರಿಹಾರಾಯ ಕಲ್ಪಿತಾಃ ||೧೦||
 ಮೃದಾ ದಾರುವಿಶೇಷೇಣ ಶಿಲಯಾ ದೇವವಿಗ್ರಹಣಾ
 ಲೋಃಹಸ್ರಭೀಂದೈಶ್ಚ ತಥಾ ಕುರ್ವಂತಿ ವಿವಿಧಾಕೃತಿ
 ತಸ್ಯಾತ್ಯ ಪುನಃಪುತಿಪಾತ್ರಂ ಚ ಕುರ್ವಂತಿ ಚ ಪುರೋಹಿತಾಃ ||೧೧||
 ದೈವಿಕಲಾ ಸ್ವರಣಾಯ ದೇವಾಗಂರೇಷು ತದ್ವಿಧಾಃ
 ಕಾಲೀ ಕಾಲೀ ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಾವಿತ್ರಯಾಪನಾಯಃ ಚ
 ಪಾವಿತ್ರ್ಯಂ ಸಕಲಂ ಕಾಲಾದ ವಿಸ್ತರಂತಿ ಜನಾ ಯತಃ ||೧೨||
 ಅಸುಸ್ತಂಭಾಂಸಿದ್ಧಧರ್ ಪುಸರಾವಾಹನಂ ತತಃ ||೧೩||

No. ೪೨

ತಾ: ೧-೨-೧೬೬
 ಶಿರಸಿ (ಉ. ಕ.)

—ಭಾರದಾಂಜ ಶಿಂಧರಸ್ಯ
 ಶಿರಿಷ ಪುರವಾಸಿನಃ

ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥಾವಳಿ

- ೪೨ |**
1. ಕಾಮಿಕಾದ್ಯಾಗಮಗಳು—೧೧
 2. ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣ
 3. ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣ
 4. ಮಾನಸಾರಶಿಲ್ಪ
 5. ಭರತನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ
 6. Indian Sculpture—by Stella Krammer
 7. South Indian Iconography
by Gopinatha Rao
 8. The Art Heritage of India
by E. B. Havell
- ೫೨ |**
9. ಮಂಭುಮತೆ
 10. ಆದಿತ್ಯ ಪುರಾಣ
 11. ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ
 12. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮನ
 13. ಬೃಹತ್ಸಂಹಿತೆ
 14. ಲಲಿತೋವಾಖ್ಯಾನ
 15. ಶಿವತತ್ವರತ್ವಕರ
 16. ಮಲ್ಲಾರ ಮಹಾತ್ಮೆ
 17. ಬಟ್ಟಕ ಭೀರವ ಕಲ್ಪ
 18. ರೂಪಮಂಡನ
 19. ಶ್ರೀತತ್ವನಿಧಿ
 20. ಸಕಲಾಗಮಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ
 21. ಶಿಲ್ಪರತ್ನ
 22. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾರಾವಳಿ
 23. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ
 24. ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಶಿಲ್ಪ
 25. ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ

ಕು ಲೀಖಕರ ಇತರ ಕೃತಿಗಳು

1. ಕಾವ್ಯಸೂತ್ರ (ಶ್ರಿಬಹುಮಾನಿತ) 2. ರಾಷ್ಟ್ರಸೂತ್ರ 3. ಜ್ಞಾನಸೂತ್ರ (ಬಹುಮಾನಿತ) 4. ಜೆ. ಎಸ್. ಮಿಲ್ಲನ ಸಾಫ್ಟ್‌ಟಂಟ್‌ ವಿಳವಾಂಸೆ 5. ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ <p style="margin-top: 10px;">(1) ಭಾರತೀಯ ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ
ಸ್ವತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ</p> <p style="margin-top: 10px;">(2) ಭಾರತೀಯ ವಾಚ್ಯ</p> <p style="margin-top: 10px;">(3) ವೇದರಹಸ್ಯ (ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ)</p> 6. ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶೈಲಿ 7. ಭಾಸುಮತೀ ಕಲ್ಯಾಣ (ಸಂಪಾದಿತ) 8. ಪಸರಿವ ಕನ್ನಡಕೆಲ್ಕುಡೆಯನೀಗ ದರಾಂಕಿತ ಚೀಂದೆ 9. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳು 10. ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ 11. ಭಾರತೀಯ ನಾಗರಿಕತೆಗೆ ಮನುವಿನ ಕೊಡುಗೆ 12. ಕದಂಬ ನೈಭವ (ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ತ) 13. ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು 14. ಬತ್ತಲೀಶ್ವರ ರಾಮಾಯಣ (ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ) 15. ರಮಣ ಮಾರ್ಗ (ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ) 16. ನಾವಿಕನ ಹಾಡು (") ಬಹುಮಾನಿತ 17. ದಿಜ್ಞಾನ ಕುದಮಹಾಲೆ [ನಾಟಕ] (ಭಾಷಾಂತರ) 18. ಕವೀಂದ್ರ-ರವೀಂದ್ರ (ಸನ್ಯಾಸಿ) 19. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸುಭಾಷಿತ ಸಂಪ್ರದ (ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಂತರ ಸಹಿತ) 20. ಮೇಘನಾದ, ಅಪ್ಸಿತಬಿಂದು, ರಸಯಜ್ಞ (ಬಹುಮಾನಿತ), ಕಂಟಕಾರಿ ಕಿನ್ನರಗಿತ, ಮುತ್ತರತ್ವ (ಮಕ್ಕಳ ಪದಗಳು), ಕಂಟಕಾರಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯ (ವಿಡಂಬನೆ) ಟಿ. ಎಸ್. ಎಲಿಯಬ್ಬ, ಚೀಂದೆ—ಇತ್ಯಾದಿ, ಇತ್ಯಾದಿ.	/ ಖ್ಯಾ ಭಾಷಾಂತರ / ಕೃ

**ಪ್ರೇ|| ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರರ ಅಭಿವಾನಿಗಳ
ಮತ್ತು ಮಹಾದಾನಿಗಳ ಪಟ್ಟಣ**

1.	ಶೋಟಿಗಾರರ ಸೂಸ್ಯಿಟಿ, ಶಿರಸಿ	2,501/-
2.	ಶ್ರೀ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗಡೆ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳ	2,000/-
3.	ಡಾ॥ ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	1,000/-
4.	ಶ್ರೀ ಟಿ. ಕೆ. ಭಟ್ಟ ಮಂಗಳೂರು	850/-
5.	ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಜಿ. ಭಟ್ಟ, ಬೆಂಗಳೂರು	500/-
6.	ಶ್ರೀ ಹೆಗಡೆ ವಕೀಲರು, ಕುಮಾರ	250/-
7.	ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದ ನಾಡಕಳೀ	251/-
8.	ಡಾ॥ ಎ. ಎನ್. ಪಟ್ಟವರ್ಧನ	201/-
9.	ಶ್ರೀ ವಿ. ಜೆ. ನಾಯ್ಕ, ಅಂಕೋಲಾ	201/-
10.	,, ಗುರುವಾದ ಕೆ. ಹೆಗಡೆ, ಸಾಗರ	201/-
11.	,, ಮೇಂಡನ್ ಬಾಂಬಿ	200/-
12.	,, ಎಸ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ ಬಾಂಬಿ	151/-
13.	,, ವಿ. ಟಿ. ಹೆಗಡೆ, ಜಾನ್ಯನೆ	101/-
14.	,, ಎಸ್. ವಿ. ದೀಕ್ಷಿತ ಸಿದ್ದಾಪುರ	101/-
15.	,, ಜಿ. ಎಸ್. ಭಟ್ಟ, ಗುಂಜಗೋಡ	101/-
16.	,, ಗೋವಿಂದ ಶಾನಭಾಗ, ಸಿದ್ದಾಪುರ	101/-
17.	,, ಡಿ. ಎನ್. ಶಾನಭಾಗ, ಧಾರವಾಡ	101/-
18.	,, ಕೆ. ಎಸ್. ಭಡತಿ, ಬಾಂಬಿ	101/-
19.	,, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇಶಪಾಂಡಿ	101/-
20.	,, ಜಿ. ವಿ. ಭಟ್ಟ, ಕಾರವಾರ	100/-
21.	,, ರಾ. ಭ. ಹಾಸಣಗಿ	100/-
22.	,, ಸಿ. ಜಿ. ಭಟ್ಟ ಹಾಸಣಗಿ	100/-
23.	,, ಎಲ್. ಆರ್. ಭಟ್ಟ, ದಾಂಡೇಲಿ	100/-
24.	,, ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾನಭಾಗ, ಕಡತೋಕಾ	100/-
25.	,, ಎಂ. ಎಸ್. ಹೆಗಡೆ	51/-
26.	,, ಆರ್. ಟಿ. ಹೆಗಡೆ, ಹಾವಿನಮನೆ	51/-
27.	,, ದೇಸಾಯಿ ಗೌಡರು, ಸಿದ್ದಾಪುರ	51/-
28.	,, ವಿ. ಎನ್. ಹೆಗಡೆ, ಬೆದೆಹಕ್ಕ	51/-
29.	,, ಸಿ. ಟಿ. ನಾಗಜ್ಞನವರ ಧಾರವಾಡ	51/-
30.	,, ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕೆ ಬೆಂಗಳೂರು	51/-

31.	ಶ್ರೀ ಸುಂದರೆ ನಾಡಕಟೀ, ಬೊಂಬಿ	51/-
32.	” ವಿ. ಷಿ. ಹೆಗಡೆ, ಶಿರಸಿ	51/-
33.	” ಸುರೇಂದ್ರ ದಾಸಿ, ಹಂಬ್ಬಳ್ಳಿ	50/-
34.	ಡಾ॥ ಎಲ್. ಎಚ್. ಪ್ರೆ, ಶಿರಸಿ	50/-
35.	ಶ್ರೀ ಆರ್. ಎನ್. ಹೆಗಡೆ, ಗೊಸರ್‌ಗಡ್ಡೆ	50/-
36.	” ಶಿವರಾಮು ಹೆಗಡೆ	50/-
37.	” ಕೆರೆಮನೆ ಮಹಾಬಲ ಹೆಗಡೆ	50/-
38.	” ಎನ್. ಎಚ್. ಮಾರಾಲೆ	50/-
39.	” ಎಸ್. ಜಿ. ಕೊಡ್ಲುಕೆರೆ	25/-
40.	” ವಿ. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ	25/-
41.	ಎಂ. ವಿ. ದೊಕ್ಕಿಟ್ಟು, ಸಿದ್ದಾಪುರ	25/-
42.	” ಪ್ರಕಾಶ ಬಿ. ಹೊಸೂರು, ಸಿದ್ದಾಪುರ	25/-
43.	” ಎಂ. ಎಸ್. ಹೆಬ್ಬಾರ	25/-
44.	” ವೆಂಕಟರಮಣ ಹೆಗಡೆ, ಕೊಂಕಣಕೆರೆ	25/-
45.	” ಎಸ್. ಜಿ. ಹೆಗಡೆ, ಶಿರನಾಳ	25/-
46.	” ರಾವುಕೃಷ್ಣ ಹೆಗಡೆ, ವಂಳಿಮುನೆ	25/-
47.	ಶ್ರೀಮತಿ ಮಹಾದೇವಿ ಭಟ್ಟು, ಹಾಸಣಗಿ	25/-
48.	ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಹೆಗಡೆ, ಗೊಸರ್‌ಗಡ್ಡೆ	25/-
49.	” ಎ. ಎನ್. ಹೆಗಡೆ, ಬೆದೆಹಕ್ಕಲು	25/-
50.	” ಜಿ. ಷಿ. ಭಟ್ಟು, ಬೊಮ್ಮನಳಿ	25/-
51.	ಡಾ॥ ಮಾರಿಗೋಡಿ ಉಮ್ಮಚಗಿ	25/-
52.	ಶ್ರೀ ಆರ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ, ಶೀಗೆಮನೆ	25/-
53.	” ಆರ್. ಎಸ್. ಹೆಗಡೆ, ಕಂಸ್ಟಿ	25/-
54.	” ವಿ. ಆರ್. ಪರಮಾನಂದ; ಯಲ್ಲಾಪುರ	25/-
55.	ಡಿ. ಎ. ಹೆಗಡೆ, ಬಿಂಗಾಂವ	25/-
56.	ದೇವರು ಹೆಗಡೆ, ಶಿರಸಿ	25/-
57.	” ಜಿ. ವಿ. ಭಟ್ಟು, ಹಾಸಣಗಿ	20/-
58.	” ಎಸ್. ಜಿ ಹೆಗಡೆ	20/-
59.	” ವಿ. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ	20/-
60.	” ಸೆಬ್ಬುರು	15/-

—ಇತರ್ವಾದಿ ಮಾರ್ಪಿಯೆಂಗೆಲ್ಲ ರಂಗಸಂಗ ರಾಗು ಕಳಿತಂಡಗಳ
ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

: ಉಪಕರಣಿಕೆ :

	ವಿವರ
1. ಮೂಲತಿರ್ಥಗಳ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕತೆ	10
2. ವಿಗ್ರಹಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು	11
3. ಉಪಕರಣ ಮೂಲತಿರ್ಥಗಳು	
ಅಂಧವ್ಯಾಕ್ರಿತ ಸಾಧನಗಳು ಮತ್ತು ಇತ್ಯಾವಾಪಕೆಗಳು	11
4. ಅಷ್ಟದಿಕಾಷ್ಟಲಕ್ಷರು	14
5. ಪ್ರತಿ ದೇವತಾ ಮೂಲತಿರ್ಥಗಳ ವಿವರಗಳು	18
6. ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಾಖಲಾರಗಳು	21
7. ವಿಷ್ಣುವರ್ಣತಿರ್ಥಯ ಉಪಭೇದಗಳು	38
8. ರುದ್ರಶಿವನ ಪಂಚಾಸನಗಳು	32
9. ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರು	32
10. ಸದಾಶಿವಮೂಲತಿರ್ಥ ಭೇದಗಳು	33
11. ರುದ್ರನ ಸಂಹಾರ ವಿಗ್ರಹಗಳು	34
12. ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮೋಕ್ತರೋಕ್ತ ಭೃತರವಮೂಲತಿರ್ಥ ಪ್ರಕಾರಗಳು	34
13. ವೀರಭದ್ರ ವಿಗ್ರಹ	35
14. ರುದ್ರನ ನೃತ್ಯಮೂಲತಿರ್ಥಗಳು	36
15. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಗ್ರಹಸ್ಥ ದೇವಿಯರು	39
16. ಗಣಪತಿ ಪ್ರತಿನೀಗಳು	40
17. ಸಂಬಂಧಿತ ಮೂಲತಿರ್ಥ	43
18. ನಂದಿಕೇಶ್ವರಾದಿಮೂಲತಿರ್ಥಗಳು	45
19. ಅಷ್ಟದಿಕಾಷ್ಟಲಕ್ಷರು	46
20. ಅಶ್ವಿಗಳು, ಸೂರ್ಯ	52
21. ಉಪದೇವತೆಗಳು	53 ರಿಂದ 728 ವರೆಗೆ

ತಿದ್ಯು ಪದಿ

ಪ್ರಕಟ	ಸಾಲು	ಅಶ್ವದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
i	20	ಹಿಮುಜಲಂ	ಹಿಮುಜಲೀಃ
ii	4	ಪ್ರಭೋ	ಪ್ರಭೋ
iii	6	ಮೃದಂಗಕಾಹಲಾ	ಮೃದಂಗಕಾಹಲಕಲಾ
ii	8	ಗೃಹಾಣಾ ಪ್ರಭೋ	ಗೃಹಾಣ ಪ್ರಭೋ
iv	2	ಯತಸ್ತತ್ತಾ ಸ್ತತ	ಯತಸ್ತತ್ತಃ ತತ್ಪೀತ್ಯಫೇ
iv	16	ಸಿದ್ಧಾನ್ವಿದಂ	ಸಿದ್ಧಾನ್ವಿದಂ
iv	24	ಧಮ್ಯರಾಯಃ	ಧಮ್ಯಂ ಯಃ
v	11	ಕವ್ಯಾಂಸುಸಾಂತ್ವಾತ್	ಕವ್ಯಾಂಸುಸಾರಿತ್ವಾತ್
v	14	ಗೃಹೇನೀ	ಗೃಹೇಷು
vi	9	ವಂಬಾಮುತ	ವಂರ್ಯಮುತ
vi	22	ಸಾರಾವಳಿ	ಸಾರಾವಳಿ
vii	3	ಜಾಸಸೂತ್ರ	ಜಾಸಸೂತ್ರ
vii	24	ಆದ್ಯತೆಂಬಿಂದು	ಆದ್ಯತೆಂಬಂದು
3	1	ಸಾರ್ಕಾರ	ಸಾರ್ಕಾರ
5	5	ಕ್ರಿಯತೇ	ವರ್ತತೇ
13	1	ಪೀಠಸ್ಥಾವಾಗಿರಬಹುಮು	ಪೀಠಸ್ಥಾವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುಮು
14	28	ಆಮುಖ	ಆಮುಖೀ
17	19	ಬ್ರಹ್ಮ	ಬ್ರಹ್ಮ
19	9	ಗಡಿಗಳನ್ನು	ಗಡಿಗಳನ್ನು
19	15	ಕಾಣಿಸುತ್ತಾವೈ	ಕಾಣಿಸುತ್ತಾವೈ
19	27	ವಿರಾಸನೆ	ವಿರಾಸನೆ
33	11	ಒಂದರ	ಒಂದೊಂದರ
39	3	ಲಂಧ್ರವಾನಿಸಿ	ಲಂಧ್ರವಾನಿಸಿ
39	13	ಯೋಗೇಶ್ವರ	ಯೋಗೇಶ್ವರಿ
39	27	ದೇವಿಶಕ್ತಿ	ದೇವಿಶಕ್ತಿ
39	31	ದ್ಯೈತ್ಯದಾಶಿನಿ	ದ್ಯೈತ್ಯನಾಶಿನಿ
42	2	ಕವುಲಧಾರಣೆ	ಕವುಲಧಾರಣೆ
46	12	ಮುಂನ್ನೆಡ	ಮುಂನ್ನೆರಡು
56	16	ಚೈವಾಷ್ಯಾರಂಧತೀ	ಚೈವಾಷ್ಯಾರುಂಧತೀ
62	21	ಮುಂತಾದ	ಮುಂತಾಗಿ
65	13	ಲಿಂಗಳು	ಲಿಂಗಾರ್ಥ

ಉಪಕ್ರಮ

1. ದ್ವಾರಿದ, ದ್ವಾರಿದ=ಕೇಳು ಕ್ಷತ್ರಿಯರು; ವ್ಯಾಷಭಸ್ವಾಮಿ ಪೌತ್ರರು; ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯವರು; ಅಂಧ್ರ-ಕನಾರ್ಕಿಕ-ಗುರ್ಜರ-ಶೈಲಿಗ-ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರರು; ಕೃಷ್ಣಪುತ್ರ; ಒಬ್ಬ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ; ಸೈಯಾಕರಣರ ದೊಂದು ವರ್ಗ; ಒಂದು ರಾಗಿಣಿಯ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು; ದ್ವಾರಿದ ಕುಲ; ಪ್ರಸ್ವೀರ್ಕ್ರಿತ ಪಂಚದ್ವಾರಿದ ಕುಲಗಳು ಹಾಗೂ ಪಂಚದ್ವಾರಿದ ಭಾಷಿಗಳು; ಸಸ್ಯವಿಶೇಷ; ಸಣ್ಣ ಜಾತಿಯ ಎಲಕ್ಕಿ ಎಂಬ ಇ ಅಧ್ರೆಗಳು ದ್ವಾರಿದ ಆಧವಾ ತೆರ್ವಿಳ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಡಿ. ಆಧುನಿಕರು ಕುಲವಾಚಕವಾದಾಗ ದ್ವಾರಿದರನ್ನು *Mediterranean People* ಭಾವುಧಾ ಸಾಮುಂದ್ರಿಕರು ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ದ್ವಾರಿದ ಭಾಷೆ-ಕುಲಗಳನ್ನು ಅರ್ಚನೆಮಾ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಿದನು ಗಾಂಥಾರ, ವೇಸರ ಶೈಲಿಗಳ ಸಮೋದರ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ; ಆದು ಅರ್ಧಭಿನ್ನ ಕುಲೀನವಲ್ಲ.

2. ಗಾಂಥಾರ=ಗಾಂಥಾರಿಗಳ (ಕಾಂಡಹಾರಿಗಳ) ಒಬ್ಬ ದೊರೆ; ಸವ್ತುಸ್ವರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯರು; ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾದೇವತೆ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೋಣ; ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಛೆತ್ರಕ್ರಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ಒಂದು ಶೈಲಿ; ಗಂಧರ=ವಿರಾಜವನು, ವಾಯುಕೇಶ; ದಿವ್ಯ ಜಲವಾಯುಪ್ರದೇಶ; ಗಂಧರವನು ಸೋಮವಾಲಕನು, ಸೋಮವಿಜಾಳನಿ, ಸೋವಾಷದನಿವಾರವಕ ಆಧವಾ ಸ್ವತಃ ಸೋಮ (ಜಂಡ್ರ ಯಾ ದಿವಾಷಧಾ); ಯಂತ್ರಾಂಗಳಿಂಬಿ ಪ್ರಥಮ ನೂನವದ್ವಯದ ತಂಡಿ; ಗಂಧರವರು ವರುಣಸೇವಕರು (ಅವ್ಯಾದಿಯರು ಸೋಮವೇವಿಕಿಯರು); ಸಕ್ಕಾರಗಳಿನಿಯಾಮಕರು; ದಿವ್ಯಗಾಯಕರು; ಪ್ರಜಾಪತಿಪುತ್ರರು; ದೇವಷಿತ ಪ್ರದೀಪಿತರು; (ಪ್ರಜಾಪತಿ=ಬರಹ್ಯ=ಕಶ್ವ) ಮುನಿ; ಇಳನೆಯ ಕಲ್ಪ; ಭಾರತದ ಒಂಭತ್ತು ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಗಾಂಥಾರನು ವೇಸರ ದ್ವಾರಿದಗಳಿಂದ ಜೀರೆಯಾದ ಶೈಲಿ.

3. ವೇಸರ=ಗಾಂಥಾರ ಕುದುರೆಯಾದಾಗ ವೇಸರವು ಹೇಸರಕ್ತಿ. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಗಾಂಥಾರ-ದ್ವಾರಿದಮಧ್ಯವರ್ತಿ, ಉಭಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಹಕ್ತೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ಒರಸ್ಸುದಲ್ಲಿ ಇನೆಯದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದ ನಾಗರಶೈಲಿ ರೂಪ.

4. ದಾರ್ಶನಿಕೀತರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಗಭರ್ಗಸುಡಿಗೆ ಶಿಖರವೇ ಪ್ರಥಾನೆಷ್ಟೆ. ಬೂದ್ದರ ಗಾಂಥಾರವು ಕುಸುರಿಗೆಲಸಕ್ಕೇ ವಿಷಿಸಲು. ವೇಸರವು ಶಿಖರ ಪ್ರಥಾನ (ವಿಮಾನಪ್ರಥಾನ); ಅದಕ್ಕೆ ದಾರ್ಶನಿಕದ ಶಿಖರರಹಿತ ದಾಢಿರಗೋಪುರ ಗಳಿಲ್ಲ. ಗಾಂಥಾರವನ್ನು ಬೂದ್ದ ಶಿಲ್ಪವೇದರೂ ಎನ್ನಬಹುದು; ದಾರ್ಶನಿಕದವನ್ನು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಮಕ ಶಿಲ್ಪವೇದರೂ ಹೇಳಬಹುದು; ವೇಸರ ಸಂಮಿಶ್ರ, ಪರಿವರ್ತನೀಯ, ಕಲ್ಪಿಕೋದ್ದೇಶಬದ್ಧ; ಕದಂಬಾದಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಹೊಯ್ಯಾಳಾತ್ಮಕಾರ್ಣಾಟಿಕೀಯವು ವೇಸರ ಅಧಿವಾ ನಾಗರ; ಈ ಶಿಖರಗಳಲ್ಲಿ ನೈವಿಧ್ಯವಿದೆ.

5. ಇವೆಲ್ಲಾ ಗಣ್ಯವಾಗಿ ಸೌಧರಚನಾ ಶೈಲಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಭಂಜ್ವಾಗಿವೆ. ಇವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳು. ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯು ಯಾಜ್ಞವೇದಿಕೆಯ ಪರಾಯಂವು. (ಸು. ಕ್ರ. ಶ. ಉನ್ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆರಂಭ) ಗಭರ್ಗಸುಡಿಯು ಈ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಾಂತಿಕನಗಳ ಮೂಲಕ ರಚನಾಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅಮುತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳ ಆಕೃತಿಗಳು, ಆಯುಧಗಳು ಮತ್ತು ವಾಹನಗಳು ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಭಾರತಸಾಧಾರಣ. ಲಿಂಗವು ನಿರಾಕಾರ ಸೂಚಕ, ಮೂರ್ತಿಯು ಸಾಕಾರ ಸೂಚಕ. ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಚತುಭುಜಜುಕ್ತಿಯವು ನಾಗರ; ಅಷ್ಟವರ್ಷಿಯಾಕೃತಿಯವು ದಾರ್ಶನಿಕ; ವೃತ್ತಾಕೃತಿಯವು ವೇಸರ; ಧಾರಾಪೀಠವು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ. ಉಪವಿಭಾಗಸಮೀತವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಪೀಠಜಾತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಒಟ್ಟು ೧೫೨ ಚತುಭುಜಜುಕ್ತಿದಿಂದ ಹೊಂಡಿರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ವರೆಗೆ ಇವು ಅವರಿವರ್ತನೀಯ. ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅಭಯ-ವರದಹಸ್ತಾದಿಗಳೂ ಹಾಗೇ ಏಕೈಕ ಮಾದರಿಯವುಗಳು. ಚಿನ್ಮಯಾದಾರ-ಧ್ಯಾನಮುದಾರಿಗಳೂ ತದ್ವದನವಿರಿವರ್ತನೀಯ. ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳ ವಾಹನ-ಅಯುಧಾದಿಗಳೂ ಪರಾಯಂರಹಿತ. ಕರೀಬಿಗಳ ನೈವಿಧ್ಯವು ವೇಸರಸೂಚಕವಾದರೂ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ; ನೈಯಕ್ತಿಕ ಶಿಲ್ಪ ಇವುಗಳ ರಚನೆಯ ನೈವಿಧ್ಯದ ಯೋಜನೆಯ ಹೊಂಡಿತ್ತು. ನಿರ್ಬಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಂತ್ರನಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ; ಅಲಂಕಾರ ಸಿಮಾರಣದಲ್ಲೂ ಹಾಗೇ. ಮೂಲತಃ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಾಲಕರೂ ಶ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಸಪತ್ನೀಕರಾಗಿ ಸುಸ್ಥಿತಪ್ಪಣಿರೂಪವ್ಯಾಪರು; ಅವರ ಅಭರಣಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಬ್ಲಿವು. ಇದಾದಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಯಾಜ್ಞಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಉನ್ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಮುಖ್ಯರೂ, ಇದಾದಿಗಳು ದೇವಸೂಧನದ ಕಾವಳಿಗಾರರೂ ಆದರು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಸಪತ್ನೀಕರಾಗಿ ಪ್ರಥಾನ ಆದರು. ಸ್ವಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯಕರ್ತರಾದ ಶ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಅವರಸರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೈಕ ವೀರರು; ಅವರ ಪತ್ನಿಯರು ಅವರ

ಸಂಕುರ ಶಕ್ತಿಗಳು; ಈ ಮಹಾದೇವತ್ವಪ್ರಯೋಜನಿಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಹಕಾರವೇ ಗಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಂತಿಕ. ದೇವತೆಗಳಾದ ಅವರೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಾಕಾರರು, ನಿತ್ಯ ಯಾವನಯುಕ್ತರು ಮತ್ತು ಆನಿಮಿಷರು ಹಾಗೂ ಸತ್ಯವಿಭೂತಿಪ್ರಥಾನರು; ಅಲ್ಲದೆ ಮೃತ್ಯಾಯ, ದಾರುಹಾಯ, ಅಶ್ಚಾರಾಯ ಹಾಗೂ ಲೋಹಕಾಯಗಳ ನ್ಯಾಜ್ಯವರು. ಲಿಂಗ (ಸಾಲಿಗಾರವಾದಿ) ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಭೇದವಿಲ್ಲ.* ರೂಢಿಬಲ ದಿಂದ ಶಿವ-ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಲಿಂಗವನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಾಲಿಗಾರವನನ್ನೂ ಏಂದಿದ ಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪೂಜೆನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಂಖ್ಯಾಚಕತೆಯ ಪೀಠಸ್ಥಿತಿ ಇಲ್ಲ.† ಲಿಂಗಗಳು ನೇಲುಳ್ಳ (ಉದ್ದ್ರಾಮುಖ) ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಸರ್ವದೇವತೆಗಳೂ ಉದ್ದ್ರಾರೀತಸರಲ್ಲದೆ ಅದಿವ್ಯರ್ತತೆ ಅಧೋರೀತಸರಲ್ಲ. ಅವರ ಸುತತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮನಃಸಂಕಲ್ಪರೀತೋಜಾತ. ರೀತಃ ಕಾಮಃ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರಿತ್ಯಾಧಾರಂತರಂ; ಪ್ರಜ್ಞೋದರೂಪಂ. ಆವಶಾರದ ಉದ್ದೇಶವು ಭಗವದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಯ ವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದು—“ಉತ್ತೀರ್ದೇಯಾರಮೇಲೋಕಾಃ” “ಧರ್ಮಸಂಸಾಧನಾಧಾರಯಃ”; ಮಾನವತೆಯ ದೈವಿಕರಣ—(“The aim of life is always better life morally”) ಆದರಿಂದಲೇ ಮಾನಸಾರ ಮಹಿಂಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಆವೃಗ್ರತೆಯ ಯಾ ಕೇಂದ್ರಿಕರಣದ ಸಲುವಾಗಿ ಸಾಧಕರಿಗೆ (Spiritual Aspirants) ಶಿಲ್ಪಕಾರವು ಅಗತ್ಯವೆಂದ್ದು ಸಮರ್ಪಿಸಿರು. ಬುದ್ಧ ಶಿತ ಅದಿಕಾರಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಬುದ್ಧಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡೆ ಉಪಾಸನಾದಿ ಸಾಧನಗಳ ಉದ್ದೇಶವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಸೀಮ ಸತ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ಇದಕ್ಕೆ ನೇದವೇ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. ಅದು ಅದಿಕಾರಣದ ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ, ಆದರೆ ದುರ್ಬಲಾತ್ಮೀರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಜಾಳನಯುಕ್ತ ಭಕ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಲು ದೇವತಾನಾಮಂಬಾಪಗಳನ್ನು ಅದಿಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೇ? “ಸರ್ವಕಾರಣವಿಶ್ವಾಶ್ವರಂ” (The source or cause of all kinds of energies is the Supreme One)

6. ಶಿಲ್ಪ=ರಂಗುರಂಗಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ನೋಟ, ಅಲುಕರಣ, ಅಭರಣ, ಕಲಾಕೃತಿ (“ಕಲಾಸಂಕಲನ ಪ್ರಜ್ಞಾನವಿದ್ಯಾಃ ಶಿಲ್ಪದಿಕಮರ್ಮಸು”), ಮಾನವನ ಕೈಕೆಲಸ, ಮಾನವನಿರ್ಮತ ಕುಶಲಕರ್ಮ.

* ಅವು ಸ್ತು-ಪುರುಷದೇವತೆಗಳಬ್ರಿಂಗಾ ಸಂಕೇತವಾಗಿವೆ.

† ಬೀರವು ಸ್ತುಯೋನಿಯಲ್ಲ, ಲಿಂಗವು ಪುರುಷಜನಸೇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲ; ಅದು ನಿಜವಾಗಿದ್ದೆ ಸ್ತು ದೇವತೆಯನ್ನೇಕೆ ಪುಂಜನಸೇಂದ್ರಿಯ ರೂಪದ ಬೀರವಲ್ಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಷಿಸಲಿಲ್ಲ? ಲಿಂಗವನ್ನು ಒಕೆ ತಲೆ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ ಬೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಟು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ?

ಗುಡಿಗಾರಿಕೆ, ಬಡಿಗಕಲೆ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಸೂರ್ಯಾಶಿಲ್ಪ, ಕವಾಚಿಕೆ, ಸ್ಟಾನ್, ನಕ್ಕಣ, ಸಂಗೀತ, ವೈದ್ಯಕೀಯ, ಕವಿತಾನಿಮಾರ್ಜಣ ಪ್ರಾತಿವಾದ ಬಾಹ್ಯ ಸರ್ಕಾರ, ಮುಂತ್ತು ಕೊಡುವುದು, ಅಲಿಂಗನ, ಹಾವಭಾವಾದಿಪ್ರಾರ್ಥಕ ಸರ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ ಗುಪ್ತಕಲೆಗಳೂ “ಶಿಲ್ಪಗಳು”. ಪ್ರಾಸ್ತೀ ನಿಗರಗಳ ಭಂಗಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಗುಪ್ತಕಲೆಗಳೂ “ಶಿಲ್ಪಗಳು”. ಪ್ರಾಸ್ತೀ ನಿಗರಗಳ ಭಂಗಿಗಳು ಚೆರೀಯಾಗಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚು. “ಶಿಲ್ಪಸರ್ವಸ್ವಸಂಗ್ರಹ” ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಿಲ್ಪಕಾಸ್ತಗ್ರಂಥ; ಹಾಗೇ ಶಿಲ್ಪಾಧ ಸಾರಸ್ವತ. ಶಿಲ್ಪ=Professional Architect or Sculptor. ✓ ಶಿಲ್ಪ=ಶಿಲತ್ತಿ=ಹೆಚ್ಚು, ಸಂಕಲನ. ಅದೇ ಮೇರಿಗೆ ಮೂರ್ತಿ=ಸಾಕಾರ, ಸಕ್ರಿಯ; ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ; ಜಾತವಾದ ಅವಯವಿ. ವೃಧಿವಿ, ಅಪಾ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯಂಗಳು ಮೂರ್ತಿದ್ವಂಗಳು; ಗಡಿನೀತಿಗಳಿರುವ ವಸ್ತುಗಳು. ರೂಪವೇದರೆ ಆಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಬಣ್ಣ; ನಿಮೂರ್ತಿಕ್ಕಿಂತಿನ್ನಿಲ್ಲ; ರೂಪ=ಗುಣ; ಪ್ರತಿರೂಪ; ದನಕರು; ಧ್ವನಿ ಯಾ ವಣ. ಆಕಾರಯೋಜಕ ವಿನಾಯಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಿಲ್ಪಾಜೀವನು ಶಿಲ್ಪಿಯಾದರೆ, ರೂಪಾಜೀವೆಯು ಸೂಳಿ. ಕ್ರಿಯಾವಕ್ಷಣೆ ಮೂರ್ತಿತ್ವಂ; ಸಾಕಾರವು ನಿರಾಕಾರದ ಕಾರ್ಪಾಸಾಧನ.

7. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅವಯವವು ರೂಪ ಯಾ ಅಲಂಕಾರ. ಮೂರ್ತಿ ಜೀವಂತವಾಗಿ ತೊರೆಬೆಕಾದರೆ ಅದರ ಕಣ್ಣ-ಭಾಯಿಗಳ ಭಾವಾವಿಷಯಕ್ಕಾರವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯ; ಕ್ರಾಲಿಗಳ ಭಂಗಿಗಳೂ ಹಾಗೇ. ಬಡೋದೆಯ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ಮೂಲಕ ಮೂಡಿ ಮುನ ಭಿತ್ತಿಚಿತ್ರಗಳಿನೆ. ಮುದ್ರೆಗಳು ಅಂತಭಾರವ ವ್ಯಂಜಕಗಳು: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ-ತುಣಿಗಳು ಮುಖ್ಯ. “ಮೂರ್ತಿ ರಸಾತ್ಮಕಾ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿ”. ರಸ ವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ (ರಸಪ್ರೇರಕತೆ ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ) ಕಲಾತ್ಮಕವೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರಂಗಾರ, ವೀರ, ಕರುಣ, ಅದ್ವಾತ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯಾನಕ, ಬೀಭತ್ತ, ರೂದ್ರ, ಶಾತಿಗಳು ಸರ್ವಸಗಳು. ವಾಜನಸೇಯಿಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ‘ಶಿಲ್ಪ’ ಶಬ್ದವು ಮೊದಲು ಪರಯುಕ್ತವಾದುದು. ಶಿಲ್ಪಕಾಸ್ತವೇಂಬುದು ಕಾವ್ಯಕಾಸ್ತವಿದ್ವಂತ ಶಿಲ್ಪವಿದ್ವಂತವಿವರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

8. ಶಾತ್ರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದೇವರು ದೊಡ್ಡವನು; ಆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗ ದೇವಸ್ಥಾನ ಸಣ್ಣದು. ದ್ವಾರಾದಲ್ಲಾದರೊಂದೆ ದೇವರೂ ದೊಡ್ಡವನು, ದೇವಸ್ಥಾನವೂ ದೊಡ್ಡದು. ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಪಾಂಡಿಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ “ಮಂಬ್ಯಾಚ್ತ” ಎಂಬ ದಿನ್ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾವು ಸಂಕೇತ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮದಾಕಾರವೆ ರಾಗಣ

ಕೆನ್ನರುಗೆಲಸದ ಕೆಲಾಸ್ತ್ರೇರಣಿಯು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಅವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರೀರಣೆ ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕೆನ್ನು ಮತ್ತು ದೈವತು ಜಾಗತ್ತು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೋಡಬೇಕು; ದೇವಾಲಯದ ಬೃಹದ್ ಗಾತ್ರವು ಕಂಬಿಯಿಂದ ಬನವಾಸಿಯ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದವರಿಗೂ ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ದೇವರ ಲಿಂಗವು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ, ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದುರಿದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹೆನ್ರಿಫ್ರೋಡ್ರೋ, ರಾಕ್ ಫ್ಲೆಲ್ಲರುಗಳನ್ನು ವಿಂಬಿಸಿದ ತಿರುಪತಿಯ ತಿಮ್ಮಿಸ್ತ್ರನು ಅನೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಖೆಯನ್ನು ತೆರೆಯುತ್ತಾನೆ! ಯಾಕ್ ಗಾನ ಆಟಗಳ ವೇಷ-ಭೂಷಣ, ಆಯುಧ, ಕಥಾವಸ್ತು, ನೃತ್ಯ, ಸಂಗೀತಾದಿಗಳಿಗೆ ಮೂಲಾದರ್ಶವಾಗಿದೆ ಮೂರ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಆದರ್ಶಗಳ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಯಾಕ್ ಪೂರ್ವಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದು ತಪ್ಪಬೇಕು.

9. ಸಾಕಾರೋಪಾಸನೆಯ ವಿಕೃತತೆಯನ್ನು ದೆವ್ವಾ-ಭೂತಗಳ, ಹರಕೆ-ಹಾಡಿಗಳ, ಬಲಿ-ವಢಿಗಳ ರೂಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ಸಿಂಹ್ಯ—ತಾಮಸಿಕವಾದುದರಿಂದ. ಆದರೆ 'ಮೆಸ್ಕಿರಜಂ'ಗ್ರಹಾದ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಗುರೂಕ್ತಾ ಅಥವಾ ಬಲಿಷ್ಠ. ರೂಪಿಬದ್ಧ ದೇವತಾಕೃತಿ-ನಿರಾಕೃತಿ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ಅಳತೆಯಾವಾಗಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಪ್ಪರೆ ವ್ಯಾತ್ರಾ ಸಫಲ ಎಂಬುದು ಗೀತೋಕ್ತ್ವ ("ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುಕ್ತಾಜ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಸ್ತೇ ಕಾಮಕಾರತಃ" ಇತಾದಿ). ಆದುದರಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಬುದ್ಧ, ಜಿಸ, ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಹೊಡರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಭಾವ್ಯಕ್ತುದ ಶಿಲಾಲಿಪಿ; ಲಿಂಗವು ಸವಾನ ಗೌರವದ ಭಾವ್ಯಕ್ತು ಶಿಲಾಲೀಖ್ಯ.

10. ಡಿ. ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ ದಾಸಗುಪ್ತರು ಹೇಳಿದ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾರಂತಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದೂರೀತ ಮೊದಲ ದೇವಾಲಯದ ಅವಶೇಷದ ಕೂಲವನ್ನೂ ಮಾನಸಾರ ಮಹಿಳೆಯ ಶಿಲ್ಪವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ದಿ. ಸ್ವಿಲ್ವಾ ಕಾರಂರಿಸ್ತು ಬರೆದ "Indian Architecture and Sculpture" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ದಿ. ಗೋಪೀನಾಥಾರಾಯರ The South Indian Iconography, ಎಂಬ ಉದ್ಗಂಧವನ್ನೂ, ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ "The Secret of the Veda" ಎಂಬ ಮಾನ್ಯಕ ವೆಚ್ಚಿತ್ತಗಳನ್ನೂ ಓದಿ ಜೀರ್ಣಿಸಿ, ರಕ್ತಗತಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಸುತರ ಇತರ ಪುರಾಣೋಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ

ಇತರ ಶಿಲ್ಪಾಸ್ತಗಳನ್ನೂ ಅಳೆದು ನೋಡಿ, "God made man on his own image but Man made God on his own image!" ಎಂಬ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ಗಾಂಧಿರ್ವಸ್ತವನನ್ನು ಈ ಗೃಂಥಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತ-ರಾಮಾಯಣಗಳಿಗೆ ಅವಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿರು. ಅಚ್ಚನನ್ನ ಸ್ಥಾಪಿಲೋಪಾಸನೆ, ರಾಮನ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯಜವ ಎಂಬಿವು ಮೂರ್ತಿಗಳ ಅಚ್ಚನೆ ಹಾಗೂ ಧೂಸ್ಥಗಳಿಗೆ ಮಹೋದಾರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಅದರೆ ಈಲ್ಲಾ "ನಕೋಽಹಂ ಬಹುಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಂಂಃಯಃ" ಎಂಬುದರ ಎನುರಿಗೆ ಅಚ್ಚಕನು ವೇದಾಧಾನುಸಾರವಾಗಿ "ಬಹುರಹಂ ದೂಪೇಷು ನಾಮಸು ಚ ಏಕ ಏಷ್ಯಾಂಹಂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತಯಾ" ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮರಿಯದಿಬೇಕು :ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವನು ಭೂತಸರ್ವಸಿರಾಚಾದಿಗಳ ಸ್ವಾಜೀಗಿಂದು ಅಧಃಪಾತ ಹೊಂದಿದಿರನು.

"ವರ್ಕಂ ಸದ್ವಿಪೂರ ಬಹುಧಾ ವದಂತಿ

ಅಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ನಾತರಿಶ್ವಾನಮಾಹುಃ....."

"ಸರ್ವಂ ಖಲ್ಯಾದು ಬ್ರಹ್ಮ; ತಜ್ಞಲಾಸಿತಿ ಕೊತ ಉಪಾಸಿತೇ"

"ಸದೇವಸೀಂಹೇದಮಗ್ರೇ ಆಸಿತೇ"

ವರ್ಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ"

"ಸಿತ್ಯಃ ಸರ್ವಗತಃ ಸ್ಥಾಂಬುರಚಲೋಽಯಂ ಸನಾತನಃ"

"ಪುರುಷ ಏನೇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದ್ವಾತ್ ತಂ ಯಚ್ಚಭವ್ಯಂ"

"

11. ಆಗಮ = ಪರಂಪರಾಗತ ವಿಜೇ; ಬ್ರಹ್ಮಣ ಗೃಂಥಗಳು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪರಿತ್ರ ಗೃಂಥ; ಶಿವ-ಶಕ್ತಿಯರ ಯೋಗಿಕ ಪ್ರಜಾ ವಿಧಾನ, ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ; ಆಸುಬಂಧಿಕ ಪರ್ಯ ಎಂಬೀ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದು ಪ್ರಜಾವಿಧಾನವೆಂಬುದು. ಈ ಆಗಮಗಳು (ತಂತ್ರಗಳು) ಇತ್ತು ಪ್ರತಿತೀಯಿಸ್ತರೂ ಉಪಲಬ್ಧ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ತಂತ್ರಗಳು ಯಾ ಆಗಮಗಳು ಅಲ. ಇವೇ ನನ್ನ ಪರಂಪರಾಗತ ಶಿಲ್ಪಾಸ್ತಗಳ ಆಧಾರಗಳು. ಆಗಮಗಳು ಪೂರಾಣಗಳ ಮಾತಾಪಿತರು.

12. ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ ಮೂಲ ಹಚ್ಚಾಗಿ ಪೂರಾಣಿಕ; ಮೂರ್ತಿಗಳು ವರ್ಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯ ಸತ್ಯದ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಅವತಾರಗಳು (DESCENT OF THE DIVINE). "ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾಪನಾಧಾರಯ" ಎಂಬುದು ಅವತಾರ

ಕಲ್ಲನೆಯ ಬೀಜವು. ಅಸುರೀ ಸಂಪನ್ಮೂಲವನೇ ವಿಷ್ಣು-ಕಿವಾದಿಗಳ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ಗಣಗಳ ಅವಶಾರದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಸುರಿಯು ತಮನ್ನು, ಅಜಳ್ಣನೆ, ಭೂತಮಂಡತ್ವಾಕಾಶ್ಯೋಯಿದ ಹಿಂಸೆಗಳೇವ ದುರಹಂ ಕಾರ. ಅದೇ ಪಾಪ, ಅಧಮ್, ಲೋಕಹಿತವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಚಾರ. ರುದ್ರ-ವಿಷ್ಣುಗಳಿಬ್ಬರೂ ದೃಕ್ತಿಸಂಹಾರಕರು, ಅಸಾಧುಹಂತಾತಾರರು.

13. ವಿಗ್ರಹ, ಮೂರ್ತಿ, ಬೇರ ಎದರೆ ಬಂದೇ. ಅದು ಧರ್ಮ ವೀರರ ಮಹಾವಿಕ್ರಮಗಳ ಸ್ತಾರಕ ಸಂಕೆತ. “ರಾಮಾದಿವತ್” ಪ್ರವರ್ತಿತವ್ಯಂ ನ ತು ರಾವಣಾದಿವತ್” ಎಂಬಿದು ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆಯು ಕಲಸುವ ಪಾಠ. ಈ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ ಪ್ರಣಿ ಸಫಲವೆನ್ನಲು ಬಾರದು. ಪ್ರತೀಕ ಪೂಜೆಯು ಸಾಧಕನ ಇಕಾಗ್ರವನ್ನಾಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಆಹಂಕಾರ ತಾಗಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಉಪಾಸನೆ, ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಯಜ್ಞದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ಉಳ್ಳದಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞವು ಸ್ವಸಮರ್ಪಣೆ.

14. ಮೂರ್ತಿಗಳ ನಿಲುವುಗಳು : ಅಕಂಪಿತ, ಕಂಪಿತ, ಧೂತ, ವಿಧೂತ, ಪರಿವಾಹಿತ, ಆಧೂತ, ಆವಧೂತ, ಆಚಿತ, ನಿಕುಂಚಿತ, ಪರಾವ್ಯತ್ತ, ಉತ್ತರ್ಷಿಪ್ತ, ಅಧೋಗತ, ಲಲಿತ ಎಂಬ ಇನಿ ಶಿರೋಭಂಗಿಗಳು. ಭುರುಕುಟೀ ಮುಖಗಳು ೧; ವಿಭಾವ, ಅನುಭಾವ, ಸ್ಥಾಯಿ, ಸಂಚಾರಿ ಎಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಭೇದಗಳು; ಕಣಾಗುಡ್ಡಿಯ ನಮೂನೆಗಳು ಒಂಭತ್ತು; ಮೂರಿನ ಮುಖಗಳು ೧೧; ನಿಃಶ್ವಾಸಭೀದಗಳು ೬; ತುಂಟಿಗಳ ಮುದ್ರಿಗಳು ೧೧; ಗಲ್ಲದ ನಮೂನೆಗಳು ೩; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ನಿಲುವುಗಳು ೬; ಕುರ್ದಧ ಮುಖಮುದ್ರಿಗಳು ೧೧; ಹಸ್ತಭಂಗಿಗಳ ಮುಖುವಾಗಿ ೩; ಅವುಗಳಲ್ಲಿದೆ ಪತಾಕ, ತ್ರಿಪತಾಕ, ಕರ್ಕರಿಮುಖ, ಅಧರಚಂದ್ರ, ಉತ್ತರಾಲ ಮತ್ತು ಶುಕತುಂಡ, ಮುಷ್ಟಿ, ಶಿಖರ, ಕಪಿತ್ತ, ಯೋಟಕಾಮುಖ, ಸೂಚಾಸ್ತ, ಪದ್ಮಕೋಶ, ಅಹಿಶಿರ, ಮೃಗಶೀಷ್ಯಕ, ಕಾಂಬಳ, ಕಾಲಪದ್ಮ, ಚತುರಭರಮರ, ಹಂಸಾಸ್ಯ, ಹಂಸವಕ್ಕ, ಸಂದರ್ಶ, ಮುಂಕುಲ, ಉಜ್ಜಾನಾಭ, ತಾಮ್ರಚೂಡ-ಎಂಬ ಇಳ ಉಪಭೀದಗಳಿವೆ. ಅಸಂಯುತ ಕರಭಂಗಿಗಳು ೧೧—ಅವಾವುವೆಂದರೆ: ಅಂಡಲಿ, ಕಸ್ತೋತ, ಕರ್ಕಟ, ಸ್ವಸ್ತಿಕ, ಕಟ್ಟಕ, ವರ್ಧಮಾನ, ಅಸಂಗ, ನಿಷಧ, ದೋಲ, ಪುಷ್ಟಪುಟ, ಪ್ರಕರ, ಗಜದಂತ, ಬಹಿಸ್ತುಂಭಗಳು. ಎದೆಯ ಆಕೃತಿಗಳು—ಆಭುಗ್, ಸರ್ವನ ಇತಾದಿ ಇದು. ಹೊಟ್ಟಿ—ದುರತ್ತಿಕ್ಕೊಮು,

ಎಂದ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಎಂದು ತೀವಿಧ; ಎದೆಯ ಮೇಲೆಪುನುದು ಇದು ಒಗೆಯು ಹಸ್ತಮಂಡಿಗಳು. ಶ್ರಿಭಾಗಿಯಂತೆ ತಿಬುಗ್ನವೋದು ಸರ್ವಸಭಾಗಿ—ಮಂಗಳು ಗಳ ಪರಸೆಗಳು ಇವು. ಯಾಗೆ ತೊಡೆಯು ಸಿಲ್ವಾಗಳೂ ಇವು; ಪಾದಸರ್ವಗಳು ಅನೇಕ; ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾಟ್ಯರಾಸ್ತನನೊಽಚೆಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶಿಲ್ಪಾರ್ಥದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಭಾವ-ಹಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಪರಮಾಧಾರ.

15. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಂಗೋಪಾಂಗ+ ವಿನಾಯಕಗಳು ಅಂಧವೃಕ್ಷಗಳೊಂದು ಪುನು ಇ ಸಾಫ್ತಾರ್ಯಿಂಭಾವಗಳನ್ನು, ಇಗ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಇಂದಿನಚಾರಿ ಭಾವಗಳನ್ನು. ದೇವತಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಧನು ಮಂಧನು ಅಧವಾ ಸಾತ್ವಿಕ, ತಾಮಸ, ರಾಜಸ ಮಾದಂಗಳಿವೆ, ಬ್ರಹ್ಮಗುಣ, ವಿಷ್ಣುಗುಣ, ರುದ್ರಗುಣಗಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ. ಕ್ಷಮಾಪ್ಯದೇವತೆಗಳು, ಮಹಾದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಕ್ಷಿತಿಕ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದಪುಗಳು. ಆದರೆ “ರುದಾರಣಾವಂಸಿ ಶಂಕರಂ” ಎಂದು ಗೀತೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು-ಶಿವರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಿವನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಕ್ಷನ್ ಗೂಡ; ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಗ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಪುರಾಣ. ಶಿವನಿಲ್ಲಿ ರುದನು.

16. ಮನಃರಾಸ್ತಪಃತೇ, ಎಷ್ಟು ಜನ ಭಕ್ತರಿದ್ವಾರೋ ಅಷ್ಟು ದೇವತಾರಲ್ಪನೆಗಳಿವೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ವಿವಿಧ ಜನರಿಗೆ ವಿವಿಧವಾಗಿ ತೋರಿಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಅವುವಸ್ತೇಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲೀಂದು ಶಿಲ್ಪಾರ್ಥಿಜ್ಞರು ಆ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ವಿತಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದ ಪರಿಸಿವೇನ ಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ—

“ಗುಡ್ಡ ಗುಡ್ಡ ಸಾಫ್ತವರ ಲಿಂಗ
ಅವಕ ಅಭ್ಯಂಗ.
ಮಾಡತ್ತವನೊಂದ್ ಹಂಗ”

ಎಂದು ಅಭಿಕಾತಸಯಂದತ್ತರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ತ. ಮಂತ್ರಗ್ರಹಿಜಕರಲ್ಲಿವೆಂಬ ವಿಗ್ರಹ ಪಾರಧನೆಗೆ ಆಯಾ ಮತಸಾಪಕ ವರ್ಣಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ

† ಅಂಗಗಳು ಆರು, ಉಪಾಂಗಗಳು ಹನ್ನೊಂದು=೧೨. ಈ ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯೇಂದ್ರಗಳ ವ್ಯಾಲಕ ಭಾವಾಧಿಪ್ರಕ್ರಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತರುವಂತೆ ಮಂತ್ರರಚನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಮಂತ್ರತ್ವದ ದ್ವಾರಾ.

ಪ್ರತಿಕೆನ್ನೋ, ಪ್ರತಿಮೇಯೋ, ಸಂಕೇತನ್ನೋ, ಚಿಹ್ನನ್ನೋ ಮನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಂದು ಸಣ್ಣ ಚುಕ್ಕೆ ಕೂಡಾ ಆಕಾರವೇ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾಸಕರೇ ಇಲ್ಲ. ಇದವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳು; ಅರ್ಥ, ಜಿಜ್ಞಾಸು, ಆಧಾರಧಿಗಳಲ್ಲ. ಸಾಷ್ಟಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರೆಂದರು : “ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಯೋಜನೋದ್ದೇಶವುಳ್ಳದ್ದು (utilitarian). ದೇವರು ಸರ್ವಶಕ್ತಿನಾಮದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣ ದಯಾಶೀಲನಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಖಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ ಎಂಬುದು ಹತ್ತು ನಮ್ಮಸ್ತರ ಉದ್ದೇಶ. ಇದು ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕ್ಷಮ್ಯ. ಶ್ರೀ ಶಾಕುರಾಚಾರ್ಯರೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ವಿವರಿಸಿದುತ್ತೇ ಈ ಉಪಾಸನೆಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಉದಾತ್ಮತರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನೀರವಾಗಬಹುದು. “ತಪೋಯಜ್ಞಾದಾನಾದಿಭಿ� ಶಾದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಃ” ಎಂದಂತೆ ಪ್ರಾಚೀಗಳ ಉನ್ನತೋನ್ನತತರ ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ತರಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳನ್ನು ದಾಬಿ ಜನ್ಮಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿದರೂ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಯಿಂಬ ಪರಾಕಾಷ್ಮೀಯನ್ನು ಜೀವಾತ್ಮನು ತಲುಪಬಹುದು, ಇದೇ ಆರ್ಥಧಮ್ಯದ ಮಹತ್ತಮ ಆಶಾವಾದವು.

ಪ್ರಾಣಿ : “ಭಕ್ತಾಧರಂ ಸರ್ವಣಿಂ ಜಾತೋ ನಿರಾಕಾರೀಂ ಚಿನ್ಯಂ ಯಃ”
 “ಚಿನ್ಯಂ ಯಂ ಸ್ವಾಧೀತೀಯಂ ಸ್ಥಿರಾಂ ನಿಷ್ಕಾಲಸ್ಥಿರೀರಿಣಾಂ
 ಉಪಾಸಕಾನಾಂ ಕಾರಾಧರಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಂ ರೂಪಕಲ್ಪನಾ”
 “ಅಹಂಕಾರಾವೃತಂ ವಿಶ್ವಂ ಸಂಬದ್ಧಿನಾನೃತೇ ನ ಹಿ”
 “ಅಪ್ರವಕ್ತುಗತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಆಗಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ಭಧಿಯತೇ
 ಅಗಮಪ್ರತಿವಾಸಂ ಚ ತತ್ತ್ವಾಣಿಯಕಂ ಸದಾ”

ಮೂರ್ತಿಗಳ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕತೆ

ಭಾರತೀಯರ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂರು ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ತರಗಳನ್ನು ಇರುತ್ತವೆ: ಭಾತಿಕ ಅಧವಾ ಸ್ಥಾಲ, ಸೂಕ್ತ ಮತ್ತು ಕಾರಣ ಎಂದು. ಸ್ಥಾಲವು ಪಾಂಚಭಾತಿಕ; ಸೂಕ್ತವು ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಇಂದಿಯು ಪ್ರತಕ್ಷೇಗಳ ಒಕ್ಕೂಟಿಡ ಆಕಾರ, ಇವುಗಳ ಆಚೆಗಿನದು ಆತ್ಮಿಕ ಸೇಲೆ ಅಧವಾ ಅಧಾರ. ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಭಾತಿಕ ಸೈಜತೆಯು ಅಮುಖವಾದುಂದು. ಆತ್ಮನನ್ನು (Spirit)ಭಾವನೆಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಗಳೂ ಬಲವಾಗಿ ಸೇಕೆದಿಡುತ್ತವೆ. ಆ ಸೇಕೆತದಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಆಕೃತಿಯುಂಟಾದುತ್ತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಆಕೃತಿಯ ಕಲಾಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಾಲದ್ವಾಸ್ತವನನ್ನು ತಾಳಿರುವ ಭಾವವು ನೋಟಿಕನಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದು ಸ್ಥಾಲದ್ವಾಸ್ತವಿನಿರ್ವರ್ತವಾದದ್ದು. ಈ ಆಕಾರವು ಅದರಿಂದ ಹೀಂಜಬಲ್ಲ ರೂಪವಾಗಿ ತೋರಿ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಜಾಹಂವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತಿನು ಮೂರ್ತಿ, “ಸರ್ವವಿಭುದ್ವಸಂಯೋಗಿ” ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಸ್ತೇರಕ: ಪಾಠ್ಯನ ಮೂರ್ತಿಯಿಂದೇ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಒಷ್ಣ. ಮಣ್ಣ, ಕಲ್ಲು, ಮರ ಮತ್ತು ಲೋಹಗಳು ಕಾರ್ಯಾಜ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯೋಪಾದಾನವಾದವುಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಮೂರ್ತಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಬೇರ ಎಂಬ ಅಧಿಕದ ಪ್ರ ಅಧವಾ ದೇಹ ಯಾ ಆಕೃತಿ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. “ಪುರಿ ಶೇತೇ ಇತಿ ಪುರಃಃ”. ಆದುದ ರಿಂದ ಜೀವತ್ ಪದಾರ್ಥದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನೂ ವಿಗ್ರಹವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವು ತಾಮುಖ ರಾಜಸ ಅಧವಾ ಸಾತ್ವಿಕ; ಆದರೆ ಆತ್ಮ ಮಾನುಷ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ಸು; ಆ ಶಕ್ತಿಯು ತಾರತಮ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಧವಾ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರ್ಯಸಾಮಂಧ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ಮಾನುಷಸ್ತುಜು, ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಆರಾಧ್ಯ ಯಾಗೂ ಪಾರಾರ್ಥಸೀಯ. ದೇಹ, ಧಾನವ, ಗಂಧವರ, ಯಕ್ಷ, ರಾಕ್ಷಸ, ಪರ್ವಗಗಳು ಅಧವಾ ವಿದ್ಬಾಧರ, ಲಘುರಸ, ರಕ್ಷಸ, ಗಂಧವರ, ಕಿಸ್ಕಿಗಳು ಪ್ರಜಕನ ಶ್ರೀಗುಣಾನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದಿನೆ.

ವಿಗ್ರಹಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು

ವಿಗ್ರಹಗೋಗೆ ಶಿಕ, ಪಾಣಿ, ಉರ (ಎದೆ), ಪಾಶೆ, ಕಟ್ಟಿ, ಅಂಬಿಕೆ (ಪಾವ) ಎಂಬಿವು ಅಂಗಗಳು; ಹುಬ್ಬು, ದೃಷ್ಟಿ, ಕಣ್ಣು, ಮೂಗು, ತುಟಿ, ಗಲ್ಲಿ, ಬಾಯಿ, ಕುತ್ತಿಗೆ, ಹಸ್ತ, ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಬೆರಳುಗಳು ಎಂಬಿವು ಉಪಾಂಗಗಳು. ಅವುಗಳ ಭಂಗಿ, ವಿನ್ಯಾಸ, ದಿಕ್ಕುಗಳು ಭಾವಸೂಚಕಗಳು. ಶಿರೋವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಇಂ; ಭೂರ್ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಏಳು ಬಗೆಯವುಗಳು: ದೃಷ್ಟಿ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಇಂ; ಅವು ಇಂ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರಸಜನ್ಯವಾದವುಗಳು ಎಂಟು ಯಾ ಒಂಭತ್ತು; ಸೈತ್ರತಾರ್ಕಾಕೆಯ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಒಂಭತ್ತು; ಓಷ್ಣಕಮುಂಗಳು ಇಂ; ಗಲ್ಲಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಗಳು ಏಳು; ಬಾಯಿಯ ವರಸೆಗಳು ಇಂ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಒಂಭತ್ತು ರೀತಿಗಳವು; ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಕೀರ್ತಿಗಳು ಅಳಿ; ಸುಯುತಹಸ್ತಕಮುಂಚಿತ್ರಣವು ಇಂ ತರಹದವುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ—ಹಾದಾ: ಕಟ್ಟಿಕ, ವರ್ಧನಾನ, ಅಸಂಗ, ಸಿಪದ, ದೊಲ, ಪುಷ್ಟಿಪಟ, ಪ್ರಕರ ಮುಂತಾದವು; ಗಜದಂತ, ಹಸ್ತಸ್ತಂಭಗಳು ಉಪವಿನ್ಯಾಸಗಳು. ಉರೋವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಹಂಚವಿಧಿ; ಉದರದವು ತ್ರಿವಿಧಿ; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಕಮುಂವು ಹಂಚವಿಧಿ—ಜಂಘಾವಿನ್ಯಾಸಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ. ಪಾದವಿನ್ಯಾಸಗಳು ಅನೇಕ; ಇವೆಲ್ಲಾ ಸ್ತ್ರೀಯಾದಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗಳು.

ಉಪಾಸ್ಯಮಾತಿಗಳು ಅಭಿವೃತ್ತಾಂಶಾಧನಗಳು ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಪಾರ್ವತಕಗಳು

ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಅವನುಗಳ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಮೂಡಿಸುವವನು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಿ. ಜಗತ್ತು ಈಶಕಲ್ಲಿತವಾದರೆ ವಿಗ್ರಹಲೋಕವು ಶಿಲ್ಪಿಕಲ್ಲಿತವಾದುದು. ಉದ್ದಿಷ್ಟಭಾವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದು, ಧ್ಯಾನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಅವನ ಕೆಲಸ. “God has almost become the pantheistic deity of the Vedantins—ದೇವರು ವೇದಾಂತಿಗಳ ಬಹುದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಅಧಿವಾ ಸರ್ವದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದ್ವಾ ಮಾನಸಶಾಸ್ತ್ರೀಯ. “ಎನ್ನೋ ಯೋ ಯಾಂ ಯಾಂ ತನುಂ ಭಕ್ತಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾಯಾಚಿರ್ತಮಿಷ್ಟತಿ | ತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಚಲಾಂ ಭಕ್ತಿಂ ತಾಮೇವ ವಿದಧಾವುಹಂ” ಎಂದಿದೆ ಗೀತೆ (ಇನೆಯ ಅಧಾರ್ಯಾಯದ ಅನೆಯ ಶ್ಲೋಕ).

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವರುಗಳು : ಬ್ರಹ್ಮನು ಹಂಸವಾಹನನು; ವಿಷ್ಣುವಿನೆ ನಾಭಿಯಾಂಬ ಕರುಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾವರ್ಚದಲ್ಲಿ ಅಡುಡಿನು—ಅಥಾರ್ತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನ ಮಾಗ. ಅವನ ಹಂಡತಿ ಸರಸ್ವತಿ; ಅವಳು ಅವನು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಜನಿಸಿದವಳು. ಅವನಾದು ಸತ್ತಿ ಲೋಕವು. ಅವನ ಪತ್ನಿಗೆ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿರುವವರು ಸನಕಾದಿ ಮಾನಸ ಪುತ್ರರು. ಅವನು ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷನು. ಅವನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳು. ಹಂಸಷ್ಟ ಅವನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುರುತು. ಅವನನ್ನು ಆತ್ಮಭೂ (ಸ್ವಯಂಜರತೆ) ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಸರ್ವಕಲಾಧಿಕೀವರೆಯು; ಅವಳು “ವಿಷಣುವಾಣಿ, ಶುಕ್ಲಾಂಬರೆ, ನೂಪುರಧಾರಿಣಿ, ಕರಂಚಿದಾಮವತಿ, ಕಂಕಣವತಿ, ರತ್ನಹಾರಾಲಂಕೃತಿ, ಕರ್ಣಸೂರವತಿ, ಪುಸ್ತಕವಾಣಿ”.

ಕಾಸ್ತುಭಧಾರಿಯಾದ ಹಾಗೂ ಎದೆಗೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಇರುವ ಶ್ರೀವತ್ಸಲಾಂಭನದ ವಿಷ್ಣುನ್ನು ಸ್ವಯಂಭೂ; ಅವನು ಗರುಡವಾಹನನು. ಶಾಶ್ವತ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು. ಅವನು ಶಾಙ್ಕಿಂಧನುಧಾರಿ. ಅವನ ಹೇಡಿರು ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರು. ಶ್ರೀಯು ಕರುಲಸ್ಥಿ, ಕರುಲಹಸ್ತಿ; ಶೇಷಶಾಲಿಯಾದಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿನೆ ಪಾದಸೀನೆ ಮಾಡುವವಳು.

ಮನ್ಮಥನು ಕೃಷ್ಣ(ವಿಷ್ಣು) ಪುತ್ರ. ಅವನವು ಷಾಮ ಹೂಬಾಣಗಳು. ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ರತಿ. ಈ ದುಪತಿಗಳು ಶೃಂಗಾರಾಧಿಕೀವರೆಯಾಗಿ. ಇವರದು ಸವತ್ತಿಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಮಹೇಶ್ವರರ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ಸ್ಥಾನವು.

ಜರ್ಬಾಜಾಟಧರಮುಕ್ತಣ್ಣ ಶಿವನು ಪಾವತಿಸೆತಿಯು, ಚಂದ್ರಕೇಶಿವನು, ತ್ರಿಶೂಲಾಯಂಥನು, ಸಿನಾಕಧನುಧಾರಿ, ವೃಷಭವಾಹನನು; ವೃಷಭವು ಶಿವನ ಹೆಗ್ಗುರುತು; ಹಾಗೇ ತ್ರಿಶೂಲವೂ, ಬಾಲಚಂದನನೂ. ಇವು ಶಿವನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಾಗಳು. ಕಂಚಿಯ ಏಕಾಮೇರೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದು ಸಿದ್ಧಾನ್ತ; ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರರು ಗೋಕ್ರಣದ ವೀರಶೈವ ಮಾರದ ಹತ್ತಿರ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಕಡೆದಿಟ್ಟ ಶಿವಮೂರತಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಸಭಿರಾಜನಾದು ಮತ್ತೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ.

ಪಾವತಿಯು ನಾರಾಯಣಿ. ಅದುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು-ಶಿವರಬ್ಬರ ತಯಾರವನ್ನು ಆಕ್ಷಣ್ಯತ್ವಾಳಿ. ಸಿಂಹವಾಹನವು ಅವಳ ಹೆಗ್ಗುರುತು; ಆದರೆ

ಆವಳ ಮೂರ್ತಿಯು ಸಿವಾರ್ಚನವಾಗಿಯೂ ಪೀಠಸ್ಥಾನಗೆ ಪ್ರಬುಹಿಡು. ಕೃಷ್ಣನ ವಿಶ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅವಳ ಮಹಿಷಾಸುರಮುದ್ರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಂಥ ವೈವಿಧ್ಯ, ಮೂರ್ತಿವೈವಿಧ್ಯ, ಬಾಹುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ದೈತ್ಯಮುದ್ರೆಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವದೆಂಬು.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏ ಅವತಾರಗಳು ಸುದೃಢಿ, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುಗಳು; ಅಥಾತ್ ಅಸ್ತಿತ್ವಾವತಾರಗಳು; ಮತ್ತು, ಕೊಮ್ಮ, ವರಾಹ, ವಾಮನ-ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ನರಸಿಂಹ: ರಾಮ, ಪರಶುರಾಮ, ಬುದ್ಧ (ಧ್ವಾಪರಕಾಲೀನ) ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಂಗಳು ಸಿದರ್ಶನಗಳು. ಇವೆಲ್ಲಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಂಶಾವತಾರಗಳು. ಶಿವಾವತಾರಗಳು ಆನೇಕ ಮತ್ತು ಶ್ರೋತರ್; ವೊದಲಿನ ವರ್ಗದವು ತದ್ವಾಗಳಾದರೆ, ಎರಡನೆಯವು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವಮಗಳು. ಶಿವಗಣಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೇರಳಾಗೂ ಶಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಅವಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುವು ಕೇವಲ ಸತ್ಯಗುಣಪ್ರಧಾನನೆಂದೂ ಬಿಹ್ಕನು ರಜೋಗುಣಪ್ರಧಾನನೆಂದೂ ರುದ್ರನು ತಮೋದೇವತೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿವುದು ರೂಢಿಯ ಮಾತ್ರಾದಲ್ಲಿ, ಪೌರಾಣಿಕ ಸಿದರ್ಶನಗಳಿಂದ ಸಮಧಿನೀಯವಾಗಿಲ್ಲ.

“ಸರಿತ್ವಾಣಾಯ ಸಾಧ್ಯಾನಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ಚ ದುಷ್ಕಾತಾ:
ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾಧಾರ್ಯ ಸಂಭವಾಮಿ ಯಾಗೇ ಯಂಗೇ”
ಎಬುದು ಸರ್ವದೇವತಾಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೀತಿ. ಕ್ವಾದ್ರದೇವತೆಗಳು ನೂತ್ರಣಾತಿಗೆ ಕೆಲವ್ಯಾಮೈ ಅವವಾದಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ವರದರು, ಇವಾದ್ವಾರಾ ಪಾರಪಕರು.

ವಿಷ್ಣು-ಶಿವರಿಂಬುರಿಗೂ ನೂತ್ರಾಸಿಕೃಗಳಿಲ್ಲ; ಅವರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ / ೭
ನೂಸೆಸಪುತ್ರರು. ಶಿವನ ಹೇಡತಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಅಯೋನಿಜರು. ದೇವಿತ್ವದ ಇಕ್ಕನು ದೇವತ್ವದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ವಿರಳ. ಉದಾ: ಬಲ್ಲಿಪು, ವೂರ್ಜ್ಯಾರಿ, ಕೌನೂರಿ, ಸೈಷ್ಣಿ, ವಾರಾಹಿ, ಇದ್ವಾಣಿ, ಚಾಮುಂಡಿಯರು ಎಂಬ ಸಮ್ಮತ ನೂತ್ರಕೆಯರು. ಇನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೆಲ ಅವತಾರಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಯರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅವತಾರಗಳು; ಹಾಗೇ ಶಿವನ ಕೆಲ ಅವತಾರಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಯರು ಪಾನರ್ತಿಯ ಅವತಾರಗಳು. ಅವರವರ ಗಂಡಂದಿರ ಆಯುಧಗಳು ಅವರವರ ಹಂಡಂದಿರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿರುವ ಸಹಜತೆ ಕೆಲವೇಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಿವನೆ ಹುಡತಿಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಈ ಉಕ್ಕಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಸೂರ್ಯನು ಶಿವ-ವಿಷ್ಣುಗಳಿಗೆ ಮಹಾದೇವತೆ ಎಕೆಂದರೆ ಅವನು ಕಾರ್ಬಿಹ್ಯ. ಮಹಾದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿ ಅವರ ಸಶ್ಮಯರು ಹಾಗೂ ಮಹಾಪುತ್ರರ ಹೆಸರುಗಳೇ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಗೋಣ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಗಭರ್ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ದೇವಸತ್ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯ ಹೊಸ ಪರಾಯಗಳಿಂಬಿಂಬಿನ್ನು ಗಭರ್ಗಾಡಿಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ತೀಪುಷ್ಟ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರೂ ಎಂಬೆಂದು ಯಾ ಹೀರೆದೆ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಿರೆ ಆಧವಾ ಕುಣಿತಿರುತ್ತಾದೆ. ಲಿಂಗಗಳು ಸ್ತೀರೆವತೆ, ಪ್ರಾಣದೇವತೆ ಎಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಸಿಧಿಸುವುವಲ್ಲದೆ, ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣು-ಶಿವರಣ್ಣ, ಸ್ವಿಂದಾರ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾ ಪ್ರತಿಸಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಿವಪತ್ರಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬುದು ರೂಢಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಿಂಗವಾತೆಯೇ ನಿರವರ್ಣವಿಯಾದ ರಾಲಿಗಾ ಮನವನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿಗೇ ವಿಂಸಲಾಗಿದುತ್ತಾಬಿಂದಾದರೆ ಮಾತ್ರ. ರಾಲಿಗಾರಮಂದಸಮವ್ಯಕ್ತವು ವಿಶ್ವವಧಸೂಚಕವಲ್ಲ; ಲಿಂಗದ ದೀಘಾವೃತ್ತಾಕಾರವು ವಿಶ್ವವಧಸೂಚಕ. ಆ ಸೂಚನೆಯು ಸ್ವಿಂದಾರವಾಗಿರುವುದು ಚಿತ್ತತ್ವಿಮರ್ತಗಳಲ್ಲಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಚಲಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೇ. ಒರ್ದೆಸ್ತ್ರೀ ಒಂಬಂಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವತ್ತೆ ನಾವದನ್ನು ಬೇಕಾದರೆ ತಿರುಗಿಸಬಹುದು.

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಾಲಕರು †

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಾಲಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವಾದಧಿಪತಿ ಇಂದ್ರ. ಅವನು ಉಚ್ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವ ಎಂಬ ಕಂದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿರುವವನು. ಅವನ ಪತ್ತಿ ಶಚಿದೇವಿ. ಇಂದ್ರನು ಮೇಘವಾಹನನಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಅವನ ಆಯುಧವು ವಜ್ರ. ಮಾತೆಯು ಅವನ ರಥಕ್ಕೆ ಸಾರಧಿ; ಅವನ ಉದ್ಧಾನವನಕ್ಕೆ ಸಂದನವನೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರೇಜರುತ್ವ ಅವನ ಆರಮಣೆಯು. ಜಯಾತನು ಅವನ ವಗಿ; ಪಟ್ಟಣವು ಅಮರಾವತಿ. ಇಂದ್ರನು ಗಜಾರೂಢನಾಗಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಆ ಆಸೆಯ ದಸರು ಸರಾವತ. ವಿಮಾನವು ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯರೂಪಾನಕ್ಕೆ; ಆದರೆ ಹೆಸರು ಪುಷ್ಟಿಕೆ. ಸುಧಮುಖವೆಂಬ ದೇವಸತ್ತಿಗೆ ಅವನು, ಅಧ್ಯಕ್ಷ. ಅವನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದನೆ ಕುಡಿಯುವದು ಅಪೂರ್ವವನ್ನು. ದಾರುಕನು ಅವನೆ

† ಹೇಂದವಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷಾಪಾಲಕರೇ ಪ್ರಧಾನರು; ಪುರಾಣಾಗವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಅಪ್ರಧಾನರಾದರು; ಮುಖ್ಯರು ಅಮುಖ್ಯರಾದರು, ಅಮುಖ್ಯರು ಮುಖ್ಯರಾದರು.

ಸಾರಧ್ಯ ವಹಿಸುವುದೂ ಇಂಟಿ. ಅವನ ಮುತ್ತಿಯು ಶುರ್ದುವ. ಅಶ್ವಿನಿ
ಸುತರಿಬ್ಯಾರೂ ಅವನ ಸ್ವಾಗತ ವೈದ್ಯರು. ಫ್ರಾತಾಚಿ, ಹೋಸಕೆ, ರಂಭ,
ಉರ್ವಾಶಿ, ತಿಲೀನೇತ್ತನೆ, ಸುಕೀರ್ತಿ, ಮುಂಜಂಫ್ರೋಸೆ ಮುತ್ತಾದ ಅಪ್ನಾರೆ
ಯರು ಅವನ ಸಭಿಯ ಸರ್ವಕಿರು.

ಅಗ್ನಿಯು ಆಗ್ನೇಯದಿಗಧಿಂತನು. ರೋಹಿತವು ಅವನ ಕುದುರೆ.
ಅವನು ಸರ್ವವನ್ನೂ ಶುದ್ಧ ಮಾಡುವನನು. ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಸ್ವಾಹೆ.
ಅವನು ಯಜ್ಞಾಹುತಿ ಭಕ್ತಕ, ಪಂತ್ರಕವ್ಯಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಮಂಬೀನ ದೇವತೆ
ಗಳಿಗೂ ಸಿಕ್ಕಿಗಳಿಗೂ ಮುಂಟಿಸುವ ಜ್ಞಾಲಾಕೇತಿ. ಅವನ ವಾಹನವು
ಟಿಗರು.

ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಪತಿ ಯವ. ಸಿತ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವನು ವಿಶಿಷ್ಟಪಾಲಕ. ಅವನು
ಧರ್ಮದ (ನಾಯುದ) ಅಧಿಕ. ಅವನು ಕಾಲನು ಅಧಾರತ ವೇಳೆಯ
ಮಾಪಕ. ಅವನ ಆಯುಧವು ಮಂಡವು; ಕೋಣವು ಅವನ ವಾಹನವಾಗಿರು
ವುದು ಹೆಚ್ಚು.

ನಿಖಿತಿಯು ಸ್ಯೇಷತ್ತೆ ದಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲಕ. ಅವನು ನರವಾಹನ; ಕುಲದಲ್ಲಿ
ಅವನು ರಾಕ್ಷಸ; ಆದರೆ ಗಂಣಪತ್ತಿ ಅವನು ದಿವಸು. ಆದುದರಿಂದ
ಅವನಮು ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯೇನುವು. ಕುಂತವು ಅವನ ಆಯುಧವಾಗಿರುವುದುಂಟು.

ವರುಣನು ದಕ್ಷಿಣದಿಗಧಿಂತನು. ಅವನ ಆಯುಧವು ಪಾಶ. ಅವನು
ಜಲ ಮತ್ತು ಜಲಚರಗಳ ಅರಸು. ಅವನಮು ಯಕ್ಷಸೇನೆ. ಅವನು ಪಾಪಿಗಳ
ದಂಡನೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿ. ಯವನು ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷ್ಯಯನ್ನು ಅಮಲು
ಜಾರಿಗೆ ತಪುವ ದೂತರ ನಾಯಕ. ಮೊಸಳಿ ಅವನ ವಾಹನವಾಗಿದೆ.
ಫಾಶಿಶಿಕ್ಷ್ಯಯು ಅವನ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದದ್ದು.

ವಾಯುವುದ ವಾಯುವು ಜಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನುಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂ
ಡವನು. ಅದು ಅವನ ಪಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣ. ಬ್ರಾಹ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ
ಗಳಿಗಳು, ಅಸ್ತ್ರಮಂತುಗಳಾಗಣಗಳು, ಅದರವು ಅಸ್ಪೃಶಿಗಳಲ್ಲ. ಕಲಾ
ಪ್ರತಿಭ್ಯಯ ಅಪುಗಳಿಗೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿತು. ವೇಗವೇ ಅವರ ಪರಮಾ
ಯುಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇತರ ಆಯುಧಗಳು ಗೊಣ. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ

ಹೆಚ್ಚುಗಿ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ತೊಳೆಂಗಳೇರುತ್ತವೆ ಅಥವಾ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮುಖಗಳೂ (ತಲೆಗಳೂ) ಇರುವುದುಂಟು. ಈ ಸಂಖಾರಧಿಕೃವು ಅನುಗಳ ಅತಿವಾಸವಸತ್ತೀಯ ಸಂಕೇತ.

ಕುಬೀರನು ಯಕ್ಕೆರ ಹಾಗೂ ಕಿನ್ನರರ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ ರಾಜನು, ಉತ್ತರದಿಕ್ಷಾಪಾಲಕನು. ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕುದುರೆಯ ಸವಾರನಾದರೂ ಪುಷ್ಟಿ ವಿವಾಸವು ಅವನ ಶ್ರೋಮಯಾಸವು. ಮನುಷ್ಯರ ಮೇಲೂ ಅವನು ಸವಾರಿ ಮಾಡುವದುಂಟು. ಖದ್ದುಕುಂತಾದ್ಯೈಯಂಥಧರನಾದ ಅವನು ಸಿಶ್ವರ್ಹವಂತ ದೇವತೆ.

ಈಶಾನ್ಯದ ಈಶಾನನು ವೃಷಭವಾಹನ, ಈಶ್ವರನ ಅಂಶಾವತಾರ, ಶ್ರೀಶೂಲರಾಧಾಯುಧಧರನು. ಅವನು ಶಿವನ ಅಥವಾ ರಂಗನ ಯಾವ ಆಯುಧವನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು. ವಿಮ್ಮಲೋಕವು ವ್ಯೇಕುಂತ ವಾದರೆ ಶಿವಲೋಕವು ಕೈಲಾಸವು.

ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ಪತ್ತಿ ಅವಸವನ ಶಕ್ತಿಯು. ಆದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ, ಆಗಿಲ್ಲ. ಶಿವನೊಬ್ಬನೇ ಅರ್ಥನಾರೀಶ್ವರನು. ಪತಿಪತ್ತಿಯುಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಭಾವವಿನುವುದು ಸಾಧಾರಣವು. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ರಥಾರೂಢ ರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅದಿತ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡಾಗಿದ್ದಾರೆ, ರುದ್ರರು ಗಂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತುಗಳು ಇಂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಅವರವರ ನಾಮವರಣವಭೇದಗಳ ದೇಶೀಯಿಂದ. ಹಾಗೇ ವಸುಗಳು ಅನ್ಯ, ಮುಖಿಗಳು ಸಹ ಎಂಬುದೂ ಅವರವರ ನಾಮ ರೂಪಗಳಭೇದದಿಂದ.

ಬಿಂಬಿ: ೧೦. ಭಾರತದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಉಪಶಾಸನಗಳನ್ನು ಓಂಗಳಿನ ಶ್ವರು ಅಧಿಸಿಕಾರಿಗಳಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಾಗರದಿಂದ ಇ ಉಪಶಾಸನಗಳೂ, ಹೇಸರದಿಂದ ಇ ಉಪಶಾಸನಗಳೂ ವಿಕಾಸಗೊಂಡವು. ಕನಾಕಟಿಕದಲ್ಲಿ ನಾಗರ-ವಾರ್ಧಿದಗೆಲ್ಲಿ ನಾಗರದ ಕೆಲಸೆಯು ಇ ಉಪಶಾಸನಗಳ ಮತ್ತು ಹೇಸರವ ಮೂರಳ ಉಪಶಾಸನಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೀರ್ಕಕುತ್ತವೆ. ನಾಗರ ಉಪನಾಗದ

ವೇಸರ, ಲಾಂಪೇಸರ, ವ್ಯಾವಿಷ, ಲಾಪದ್ವಾಪಿಡ, ಎಂದು ಇವನ್ನು ಕರೆ
ಯಬಹುದು. ಕಾಲಿಪಾಹನರೂ, ಕಡಂಬರೂ, ಚಾಲಕ್ಕೆರೂ, ಹೊರ್ನ್‌
ಭರ್ನೂ, ನಾಗರೀಕೆನಾಗರಗಳನ್ನೂ—ಬ್ಲೂವರೂ, ವಿಜಯನಗರದ ತಕ್ಕು
ವತ್ತಿಗಳೂ, ದಾರಿವಿಚೋಪದಾರಿವಿದಗಳನ್ನೂ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೈತಾನ್‌
ಹಿಸಿದರು. ಕವಯಿ, ಹೊಯ್ಲಾ, ಚಾಲಕ್ಕರ ಲಾಪನಾಗರ ಪದ್ದತಿ
ಯನ್ನು ಕನಾರ ಟಿಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕನಾರ
ಟಿಕ ಶಿಲ್ಪವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು.

೬. ದೇವತೆಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳೇ ದೇವರು. ಪತಿಗೆ ರೂಪ, ಶೀಲ, ಲಾವಣ್ಯಾದ
ಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕುವಳು ಪತ್ತಿ (ಶಕ್ತಿ). ಈ ಪತಿಪತ್ತಿಯರ ಉದ್ದೇಶಗಳು
ಮೆಚ್ಚಿಗಿ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ—ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಸಂದರ್ಭ
ಗಳಲ್ಲಿನ ಒಂದೇ. ದೇವತಾದಂಪತಿಗಳು ಉಕಜಿವ ದೇಹದ್ವಯ ನಾಯ
ವನ್ನನಲಂಜಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಪತಿಗೆ ಪತ್ತಿ ಸದಾ ಸಹವಾಸಿನಿ, ಸಹಚರಿ, ಸಹ
ಕಾರಿಣಿ ಮತ್ತು ಪತಿಯ ಸಾಧನದ್ವೇಶಗಳಿಲ್ಲವನ್ನು ಎತ್ತಿಹೀಡಿದು ಬೆಂಗಾ
ಪಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ, ವಿಧೇಯಾಳಾಗಿರುವವರು. ಈ ದೇವದಂಪತಿಗಳ
ಪೂರ್ಣಾಸ್ತಿ-ಗೌಣತ್ವಗಳೇ ಮಾನವಿಗೆ ಆರ್ಥ ಎಂಬುದು ತ್ರಿಕಾಲಾಭಾ
ಧಿತ ಮನೂಪ್ಯಜ್ಞನಿಕ ಸತ್ಯವು. ಪತಿಯ ವಾಹನ. ಆಯುಧ,
ಆಭರಣಗಳಿಗನುಗಳಾಗಿ ಸದಾ ದೇವಪತ್ತಿ ಇರುವುದು ಹೆಚ್ಚು.
ಅಧಾರತ ಪತಿ ರಚಿಯ ಮೇಲವಾಗಿ ಅವನ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವಳು
ವಾಡಬ್ಲಿವಳಾಗಿರುತ್ತಾಲೇ. ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿಯರಂತೆ ಸಮು
ನಾಮವುಳ್ಳವರೇ ಬಹಳ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರೆಂದೆಂತೆ ಏರಪತ್ತಿ
ಗಳು ಮತ್ತಿದಾಗ ಯಾ ಆವರು ಹೇಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಏರಪತ್ತಿಯರು
ಅವರ ಜವಾಬಿದಾರಿಯನ್ನು ಯುಂದುದಲ್ಲಿ ಹೊರಬೇಕಂಬಂದೇ ಪತಿ-ಪತ್ತಿ
ಯರ ಸಾಮ್ಯಸೂತ್ರ. ದುಹೇರಿ ಕಾರಭಾರವು ಅವ್ಯಾವಹಾರಿಕವು.

ಉಪನ್ಯಾಸ

ಪ್ರತಿ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳ ವಿವರಗಳು

೧. ವಿಷ್ಣುವು ಸಾರದೇವತೆ, ಉತ್ತಮಾಧವ: ಮಧ್ಯಮ ಎಬ ಭೇದಗಳನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ಇದರ ಯೋಗಸ್ಥಾನಕವೂತ್ತಿರುತ್ತದೆ; ಹಿಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವನ್ನು ಮುಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯವರದವುದ್ದೇಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಮುಂದಿನ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವಿರುತ್ತದೆ. ಭೃಗು-ಮಾರ್ಹಿಂಡೀಯರನ್ನು ಇಲ್ಲವೇ ಭೂದೇವಿ ಮಾರ್ಹಿಂಡೀಯರನ್ನು ಎಡ ಅಧವಾ ಬಲ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು.

೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೋಗಸ್ಥಾನಕಮೂರ್ತಿಯೂ ಚತುಭುಜಯಂತ್ರವು. ಅದು ಹಿಂಗೈಗಳರಡರಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ-ಶಂಖನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೂ (ಇದೇ ಕಟ್ಟಕಭಂಗಿ) ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಸೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆ ಯಾ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿಯು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎಡ-ಬಲಗಳರಡರಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಧಿತೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆಯೂ ಕಡೆದಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಬಲ-ಎಡ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಗು-ಮಾರ್ಹಿಂಡೀಯರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು.

೩. ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿರಾಸಥಾನಕ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಶಂಖವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುವಂತೆಯೂ ಉಂಟಾಗಿದೆ ಕೈಗಳು ಶಾಲಿಯಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೪. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಭಿಚಾರಿಕಸ್ಥಾನಕ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಇ ಯಾ ಇ ಕೈಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದರದು ದಿಷ್ಟುಬಿ; ಅವರ ಬಟ್ಟಿಗಳು ಕಮ್ಮು. ಮಾರ್ಹಿಂಡೀಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೋಗಾಸನಮಾತ್ರಯು ಸಿಹಾಸನಾರೂಢವು. ಅದಕ್ಕೆ ಚತುಭುಂಡ, ಜಟಾಮಕಟ, ಬ್ರಹ್ಮಾಸನ ಯಾ ಪದಾಂಸನ; ಮುಂಗೈಗಳ ಯೋಗಮಂದ್ರಯಲ್ಲಿಯತ್ವವೆ; ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲ; ಯಂಜ್ಞೋಪವಿಶ್ವಿದೆ; ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳಿವೆ. ತೊಳುಗಳಿಗ ಕೇಯಾರಾಭರಣಗಳಿವೆ; ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾರವಿದೆ; ಅರ್ಥಸಿನೊಲಿತನಯನಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭೃಗು-ಮಾರ್ಕಂಡೇಯರಾಗಲಿ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ-ಘನದೇವಿಯರಾಗಲಿ ಎಡ ಅಧವಾ ಬಲ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದುಂಟು. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಾಸಾಗ್ರನಿಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಯೋಗಿ ಪ್ರಾಜಾರ್ಹವಾಗಿ ಮುಂಬದಿ-ಹಿಂಬದಿಗಳ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ಗದೆಗಳನ್ನು ಈ ವಿಷ್ಣುವು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೋಗಾಸನಮಾತ್ರಯು ಬಲ-ಎಡಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಭೂದೇವಿಯರನ್ನು ಕುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಚತುಭುಂಡಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸನಕ್ಕೆ ಸಿಂಹ; ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ನರದಹಸ್ತ ಅಧವಾ ಅಭಯಹಸ್ತ ಬಲ ಬದಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ, ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಮತ್ತು ಬಕ್ಕಿಲ ಸೋಟದ ಮೇಲೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದು. ಲಕ್ಷ್ಯಿಯ ಎಡಗಾಲು ಹೀರದ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಬಲಗಾಲು ಇಳಿಯಬಿಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭೂದೇವಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸೈದಿಲೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಿಯರ ಏಕ್ಕ ಕೈಗಳು ಕಟ್ಟಕಭಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ರಮಿಸಿರುತ್ತವೆ.

ಇ. ವೀರಾಸನಮಾತ್ರಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಸಿಹಾಸನಾರೂಢನು. ಎಡಗೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಬಲಗೈ ಸ್ವಲ್ಪ ಉದ್ದ್ವಾಗಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ-ಭೃಗುಗಳಂತೆ ಶ್ರೀದೇವಿ-ಭೂದೇವಿಯರು ಮೊಣಕಾಲಾರಿ ಸಮಸ್ಯರಸ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಚಕ್ರವಿದೆ; ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಯಿದೆ. ಒಂದು ಎಡಗೈ ಶಂಖನನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಎಡಗೈ ಸಿಹಕರ್ಣಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನೂ ವಿಗ್ರಹದ ಬಲಗಡಿಗೂ, ಶಿವ-ಭೃಗುಗಳು ಎಡಗಡಿಗೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಕಾಮಿನಿ-ವೃಜಿಸ್ಯೇಯರು ಚಾಮರ ಬೇಸುತ್ತಾರೆ. ಸನಕ, ಸನತ್ಸುವಾರ, ತುಂಬುರು, ನಾರದ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರರು ಈ ವೀರಾಸನ ಮಾತ್ರಯ ಸುತ್ತುಲೂ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಉತ್ತಮ ಮಾತ್ರ.

ಮಧ್ಯಮ-ಅಧ್ಯಮ ಮಾತ್ರಿಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಇನ್ನು ಪರಿವರ್ತ ದೇವತೆಗಳಿ
ರುವದಿಲ್ಲ.

ಉ. ಅಭಿಚಾರಿಕಾಸನಮಾತ್ರಿಗೆ ಈ ಅಧವಾ ಇ ಕ್ಯಾರ್ಗಳಿರುತ್ತವೆ;
ಕುಳಿತಿರುವುದು ನೇಡಿಕಾಸನದಲ್ಲಿ. ಆ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತ ಯಾಸ್ತಿಲೊಂದು
ಅಮುಖ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ತಾಮಸಪ್ರಕಾರಕ ಮುಖ;
ಮೈಯು ಪೈಕಾಚವದೊನ್ನುಖವಾಗಿ ವಧ್ಯಶತ್ರುವನ್ನೆದುರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಇ. ಯೋಗಶಯನ ಮಾತ್ರಿಯ ಒ/ಒ ಭಾಗವು ಶೈವಶಾಯಿಯಾಗಿರು
ತ್ತದೆ; ಏಕ್ಕು ೧/೪ ಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಎದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಬಲಗೈಯು ತಲೆದಿಂಬಿನ
ಸಮೀವದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಾಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ಮೊಣಕೆ ಗಂಟೆನಲ್ಲಿ
ಬಾಗಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಯಾಯು ಕಟಿಕಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಅಧವಾ ಈ
ಎಡಗೈಯು ಮೈಗೆ ಸಮಾನಾಂತರದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೊಣಕಾಲಸ್ನ್ನಾ ಮುಟ್ಟುವಂತಿರು
ತ್ತದೆ; ಬಲಗಾಲು ಸೀಡಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಎಡಗಾಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಕಣ್ಣಗಳು ತೆರಿದಂತಿರಬೇಕು. ಭೃಗು-ಮಾರ್ಹಿಂಜೆಯಂತು ಬದಿಗಳ್ಲೂ
ಮಧು-ಕ್ಯಾಟಭರು ಪಾದಗಳ ಸನಿಹದಲ್ಲಾ ನೀತಿರಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಸು ವಿಷ್ಣುವಿನ
ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಮಾಡಿಬಂದಿರಬೇಕು. ಹಿಂಗೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಗಮಡ ವಿಷ್ಣುಕಾ
ಸೇನ ಮತ್ತು ಸಪ್ತಷಿಂಹಗಳು ಅಂಜಲಿಹಸ್ತಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಿವ-ಬ್ರಹ್ಮರು
ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣ ಭಿತ್ತಿಗಳ ನೇರೆ ಕುಳಿತುಕೊಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಉತ್ತಮ
ಮಾತ್ರಿ.

೧೦. ಭೋಗಶಯನಮಾತ್ರಿಗೆ ಚತುಂಬಾಹುಗಳು; ವಿಗ್ರಹವು ಮಾಲಿಗ
ರುವುದು ಇರಂತೆ, ಎರಡು ಕಾಲುಗಳ ನಡುವಿನ ದೂರವು ಇಂ ಅಂಗುಲ
ಗಳಷ್ಟು; ಒಂದು ಮೊಣಕಾಲ ಪಾದಸಂಧಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದರ ನಡುವಿನ
ದೂರವು ಇ ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು; ಮೊಣಕಾಲುಗಳರಡರ ಅಂತರ ಇಂ ಅಂಗುಲ
ಗಳಷ್ಟು. ಮುಖದ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ ನಡುವಣ ದೂರವು ಇ ಅಂಗುಲ
ಗಳಷ್ಟು. ಲಷ್ಟುಯು ಗಡನ ತಲೆಬದಿಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ; ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಭುಜಗಳಿಗೆ ತಾಗಿ ಕುಳಿತ ಅವಳು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿ
ತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಎಡಗೈ ಕಟಿಕಹಸ್ತಾದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷ್ಣುವಿರುವುದು
ಪದ್ಮಾಸನ ಹಾಕಿಕೊಂಡು—ಬಲಗಾಲು ಎಡಗಾಲಿನ ನೇರೆಲೆರುತ್ತಾರೆ.
ಭೂಷಣೆಯು ಪಾದಗಳ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ—ಅವು ಅವನ ಎಡ

ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ—ಆವಳ ಬಲಗ್ಗೆಯು ಸೀರೋತ್ಪಳವನ್ನು ಹಿಡಿಮುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಎಡಗೈಯು ಕಟಕಹಸ್ತಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ “ಕಾತುಕ ಚೇರೆ”ದ ಆಕೃತಿಯ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಲಗಡೆ ನೂಕೆಂಡೇರೆಯನೂ ಎಡಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೃಗುನೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕವುಲದಿಂದೆಡ್ಡ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಲಕ್ಕೆ ಪದು ಜನ ಆಯಂಥಪುರಾಷಾ ಗರುಡನೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.

೧೦. ವೀರಶಯನವೂತ್ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಲದೊಳಿನ ಮೇಲೆ ತಲೆಯಂತ್ಯುಕೊಂಡು ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಲದೊಳಿನಿಂದ ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಎಡಗೈಯು ಶಂಖವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಅವನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯೂ ಭೂದೇವಿಯೂ ಅವನ ಪಾದಯಾಗಲದ ಬಳಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮಧು-ಕೈಬಿಂಬ ಎಂಬೀನೆರು ಶರಣಾಗತಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು “ಕಾತುಕಚೇರೆ”; ಇದರ ಬಲ-ಎಡ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೂಕೆಂಡೇರು ಮತ್ತು ಭೃಗುಗಳಿರುತ್ತಾರೆ.

೧೧. ಆಭಿಚಾರಿಕಶಯನವೂತ್ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಸೇಲದ ಮೇಲೆ ಆದಿಶೇಷನ ಮೈಯೇರಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದಿಶೇಷನ ಎರಡು ಹೆಡೆಗಳೂ ಬಹಳ ಎದ್ದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ಆಂಗಾತ್ತನೆ ಗಾಢಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಮೂಳ ನಿಷ್ಟಲಿ; ದೂತದೇವತೆಗಳಾದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನೂತ್ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಮಧುಮಾನು ಮಧುಮಾನ ನೂದರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಹೆಡೆಯ ಹಾನೂ ಅದರ ಅಧಮ ನೂದರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾನಿನ ಹಾಸಿಗೆಯ ರಾಹಿತ್ಯನೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕೀರೀಟ, ಮರಕಟಿ, ಹಾರ, ಕುಂಡಲ, ಯಂಚೊಲ್ಲೀಪವೀತಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಭರಣಗಳು.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರಗಳು

ಅವತಾರಗಳು ಶ್ರವಿಧಃ ಕೃಷ್ಣ-ರಾಮರ ಅವತಾರಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಾಣಾವತಾರಗಳು; ಪರಶುರಾಮನು ಅವನ ಆವೇಶಾವತಾರವು; ನಿಂಕ್ಕನು ಆಂಶಾವತಾರಗಳು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳು ಯಂತ್ರಗಳ ಅವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿರುತ್ತವೆ.

1. ವಂತ್ರವತಾರ : ವಿನಿಸ ಯಾ ಅರ್ಥವಿನಿಸ-ಅರ್ಥವನುವುದೆ ಅಕಾರ—ಹಿಂಭಾಗ ವಿನಿಸು, ವುಂಭಾಗ ಮಾನುವ. ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು— ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ್ದು ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳು, ಇನ್ನೆರಡು ಲಿಭರ್ಯ-ವರದ ಹಸ್ತಗಳು; ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಿರಿಟಿ ಮಂಕಂಟಿ; ವಂತ್ರ ಧರಿಸಿದ್ದು ಪೆಷ್ಟು ಸಾಧಾರಣ ಅಭರಣಗಳನ್ನು.

2. ಕೂವಾರವತಾರ : ಆಮೇಯ ಆಕಾರ ಯಾ ಅರ್ಥಕೂವರ್ ಅರ್ಥವಾನುವು ಸ್ವರೂಪ; ಕೈಗಳು ನಾಲ್ಕು—ಅನೆಲ್ಲಾ ವತ್ತಾರದಂತೆಯೇ.

3. ವರಾಹಾವತಾರ : (Emusha Boar S. B) ಶಂಖ-ಚಕ್ರ ಅರ್ಥವಾ ಗದಾ-ಪದ್ಧತರ. ಅಂಜಲಿಹಸ್ತಯಾಗಿ ಭೂದೇವಿ ಅದರ ಬಲಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವತಾರದ ಒಳವಿಂಗಡಣಿ : (೧) ಭೂವರಾಹ ಅದಿಶೇಷನೊಡನೆ ಅದಿವರಾಹ ಯಾ ಸೃವರಾಹ (ಮಂಸುವುಮಂಬಿಯುಕ್ತ, ಚತುಭೂಜ); (೨) ಯಜ್ಞವರಾಹ—ಸಿಂಹಾಸನಸ್ಥ, ಬಲಗಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಎಡಗಡೆ ಭೂದೇವಿ; (೩) ಪ್ರಭಯಾವತಾರ—ಸಿಂಹಾಸನಸ್ಥ, ಬಲಗಡೆ ಭೂದೇವಿ, ಆಮೇಲೆ ಎಡಗಡೆ ಬ್ರಹ್ಮ—ಅವನಿಲೀ ತ್ರಿಮೂಳ ಮತ್ತು ಚತುಭೂಜ; ಅನಂತರ ಅಂಜಲಿಹಸ್ತನೂ, ಜಟಾಧರನೂ ಅದ ಶಿವ.

4. ನರಸಿಂಹ : ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊರಡುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ.

- (೧) ಗಿರಿಷ್ವಸರಸಿಂಹ—ಪದ್ಮಸನಸ್ಥ; ಅವನಿಗೆ ಉತ್ಪುಟಿಕಾಭಂಗಿ, ಸೊಂಟಿಕ್ಕೆ ಯೋಗವಟ್ಟಿಕೆ; ಮುಂಗಾಲಿನಿಂದ ಮುಂಬಿಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಈತನು ಕೇವಲ ನರಸಿಂಹ; ಇವನಿಗೆ ಇ ಅರ್ಥವಾ ಇ ತೋಳುಗಳು, ಮೇಲಿನ ಬಲಗೃಹ್ಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ, ಮೇಲಿನ ಎಡಗೃಹ್ಯಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಇಡ್ಡರೆ ಇವನು ಯೋಗನರಸಿಂಹ; ಅರ್ಥಸರ, ಅರ್ಥಸಿಂಹ—ಶಂಖವನ್ನು ಉಳಿಮು ಇಂಜಟ್ಟಿ ಕೈಗಳು, ಅರ್ಥವಾ ಆಷು ಗದಾ-ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು. ಇವನು ಸಿಂಹಾಸನಸ್ಥನಾಗಿದೂ ಇಬಿಹಂಡು—ಆಗ ಇವನು ಚತುಭೂಜನು, ಎಡಮುಂಗಡಿಯ ಸೊಂಟಿಪಟ್ಟಿ ಕೈಯಿಂಟ್ಟು ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಿವಲಂಬಿಯಾದಾಗ ಗಿರಿಷ್ವಸರಸಿಂಹ. ಗಿರಿಷ್ವಸರಸಿಂಹನ ನೈವಿಧ್ಯ ಇವು.
- (೨) ಸೌಣಿಸರಸಿಂಹ : ಕಂಬದಿಂದ ಹೊರಹೊರಡುತ್ತಿರುವವನು; ಅರ್ಥವಾ ಕುಳಿತ ಚತುಭೂಜನಾಗಿಯೂ ಇಬಿಹಂಡು. ಹೀಗೆ

ಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ-ಚಕ್ರ ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು ಯಾ ಅಭಯ-ವರದ ಹಸ್ತಗಳುಳ್ಳ ವನಾಗಿ ಮುಂದಿನೆಡ್ಗೆಯನ್ನು ಮೊಣಕಾಲಮೇಲಿ ಟ್ಯೂಕೊಂಡಿರಬಹುದು.; ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢಿನೂ, ದಟ್ಟವಾದ ಕೇಸರಗಳನ್ನೂ ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಹರಿತವಾದ ಹಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ನರಸಿಂಹನ ಕೈಗಳು ಇತ್ತೀಚು ಇರಬಹುದು; ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು ವನ್ನು ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಹೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಬಗೆಯುತ್ತಿರಬಹುದು; ಬಲಗೈಯೊಂದು ಅಭಯಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಂದು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಲ ತಾಗುವವರಿಗೆ ಬಿಂಜ್ಪುಗತ್ತಿರುವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು; ಎಡಗೈ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಮಕುಟವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಎಡಗೈ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನು ಹೊಡಿಯಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀದೇವಿ, ಭೂದೇವಿ, ನಾರದರು ಸುತ್ತುವರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ನರಸಿಂಹನು ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದೆ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀದೇವಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಲೋಕಪಾಲಕರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವನಿಗೆ ಅವುಹಸ್ತಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಹೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಗೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ; ನಾಲ್ಕು ಶಂಖ, ಚಕ್ರ; ಗದೆ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ—ಇನ್ನೇರಡು ಕೈಗಳು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಕರುಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ—ಅದು ಮಾಲಾಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತ್ರತ್ವ ಕುಳಿರುವುದು ಆಲೋಧಾಸನದಲ್ಲಿ.

- (೨) ಯಾನಕ ನರಸಿಂಹ : ಇವನು ಗರುಡವಾಹನ ಯಾ ಆದಿಶೇಷ ರಾಯಿ; ಇವನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು; ಎರಡು ಕೈಗಳು ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೇರಡು ಕೈಗಳು ಕಾರ್ಯಮಂಗ್ಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನರಸಿಂಹನ ತಲೆಯನ್ನು ಏದು ತಲೆಯ ಉದ್ದೇಶನು ತನ್ನ ಏದು ಹೆಡಿಗಳಿಂದ ಕೊಡಿ ಹಿಡಿದತ್ತ ಕಾರ್ಯತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಮಾತ್ರತ್ವಯು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ; ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಿದ್ಧರ್ಥನಗಳಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಅರಾವಿಂಧಗಳ ನರಸಿಂಹಮಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಧಾರವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.
- (೩) ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ : ಈ ಮಾತ್ರತ್ವಯು ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥ; ಇದರ ಬಲಾಗಾಲು ಇಂಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ; ಎಡಗಾಲು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆಸನವಾ

ಗಿರುತ್ತದೆ; ಅವಳ ಕಾಲುಗಳೇರಡೂ ಕೆಳಗೆ ಇಂಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಅವಳ ಎರಡು ಪಾವಗಳೂ ಪದ್ಧಾವಲಂಬಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸಿಂಹನ ಮೇಲಿನ ಬಲಗ್ರಾ ಚಕ್ರಧಾರಿ; ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗ್ರಾ ಅಭಯಾಸ್ತ; ಎಡಕೆಳಗ್ರಾ ದೇವಿಯನ್ನು ಅಲೀಗಿಸಿರುತ್ತದೆ; ಮೇಲಿನ ಎಡಗ್ರಾ ಶಂಖಧಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಬಲಗ್ರಾ ಸರಸಿಂಹನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಅವಳ ಎಡಗ್ರಾ ಕಮಲ ವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದುತ್ತದೆ. ಸರಸಿಂಹನ ರಂಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಕಾಲುಗಳ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಲ್ಫಾಸಂಕಾರಿ ಗರುಡನು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

5. ವಾಮನ-ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರ :

(೧) ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ವಾಮನ : ಎತ್ತರ ಇಂ ಅಂಗುಲಗಳು = ಹಂಚತಾಲ. ಎರಡು ಕೈಗಳು ಕಮಂಡಲು ಮತ್ತು ಭತ್ತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ. ತಲೀಯ ಮೇಲೆ ಜಟ್ಟಾವಿರುತ್ತದೆ; ಕಿವಿಗಳು ಕುಂಡಲ ಧಾರಿಗಳು. ಅವನು ಕೃಷ್ಣಾಜಿಸಿದ್ದಾನು. ಆ ಕೃಷ್ಣಾಜಿಸವೇ ಅವನ ಖಂಪಿತ. ಸೋಂಟಿಕ್ಕೆ ಕೌಪೀನ; ಮೂರಸೀಯ ಬಲಗ್ರಾ ಬೆರಜಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರಪಿತುತ್ತದೆ. ಅವನ ಒಂದು ಕ್ಯಂಪುಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಕ ವಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧವಾ

ಈ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೊಬ್ಬ ಕುಬ್ಜನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಗೂಸುಬೆನ್ನಿನವನ್ನು ಮುಂಚಾಚಿದ ನೊಣಕಾಲುಗಳಾಗ್ಗೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ಅವನ ಹೊಟ್ಟಿದೊಡ್ಡಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(೨) ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮ : ಎಡಗಾಲು ಹೊಕ್ಕೆಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಎತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅಧವಾ ಬಲನೂಣಕಾಲಿನೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲವೇ ಹಣೆಯಿತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತದೆ—ಇವು ಶ್ರಿವಿಧವಾಗಿರುವುದು ಉಂಟು. ಶ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಎತ್ತರವು ಉಳಿ ಅಂಗುಲಗಳು ಯಾ ಉತ್ತಮ ದಶತಾಲಗಳಷ್ಟು. ಅವನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಯಾ ಎಂಟು ಕೈಗಳು; ಒಂದು ಎತ್ತಿದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಇನ್ನೊಂದ ರಥೀ ಚಕ್ರ. ಮೀಕ್ಕೆರಡು ಕೈಗಳು ಅಡ್ಡ ಚರಚಿಕೊಂಡಿದುತ್ತವೆ. ಅಧವಾ ಅಭಯ-ವರದ ಹಸ್ತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಂಟು ಕೈಗಳ್ಲಿ ಶಂಖಾದಿ ನಾಲ್ಕು + ರಾಜ್ಯ, ಯಲಗಳಿರುತ್ತವೆ—ಮೀಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಕೈಗಳು ಯಥಾಪೂರ್ವ. ಎಡಗಾಲು ಲೋಕತ್ಯರುವನನ್ನು ಆಳ ಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ; ಇಂದ್ರನು ಹಿಂದೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಿಗೆ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ವರುಣ-ವಾಯುಗಳು ಶಾಮುರ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ. ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರು ಬಲ-ಎಡಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನತ್ಸುಮಾರ, ಸನಾತನರಿರುತ್ತಾರೆ. ಸನಾತನನು ಸನ್ಯಸ್ತನು. ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಕರುಂಡಲು ಜಲದಿಂದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ಎತ್ತಿದ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ತೋಟಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ತಮೋರುದ್ರನು ಅಂಚಲಿಹಸ್ತನಾಗಿ ಒಂದು ಬದಿಗಿರುತ್ತಾನೆ. ನಮ್ಮಾಚಿಯು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ಎತ್ತಿರದ ಬಲಗಾಲನ್ನು ನಮ್ಮಸ್ವರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗರುಡನು ಶಕ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ವಾಮನನಿಧಿಪು ಬಲಿಯಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಲಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಸಾಫಲಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿರುತ್ತದೆ, ಬಲಿಯ ಹಿಂದೆ ಅವನ ಹೆಂಡತಿಇರುತ್ತಾಳೆ. ಜಾಂಬವನನ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಭೀರಿಯನ್ನು ಬಾಂಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅಧಿವಾ

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ಎಡಗಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ದಂಡ, ಪಾಶ, ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ, ಯಾವ ಆಯಂಧವನ್ನೂ ಆಯಂಧಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಕೊತುಕಬೇರವು ಚತುಭುಂಡ. ಅವನ ಮುಖಗಳು ದ್ವಿವಿಧ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ್ದು; ಅವನ ಕಣಾಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಆಗಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಅರ್ನೋಗದವನಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಆಗಲವಾಗಿ ತೆರೀದ ಕಣ್ಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

6. ಪರಶುರಾಮಾವತಾರ: ಇಂಂ ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರ, ಅಂದರೆ ಮಧ್ಯಮದಶತಾಲಮಾನ. ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ. ಎಡಗೈ ಸೂಚಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಏನನ್ನೋ ತೋರಿಸುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜಟಾಮಕುಟು, ಮೈಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳು. ಖಡ್ಗ, ಬಾಣ, ಬಿಳ್ಳಿ, ಪರಶುಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ. ಕೊಡಲಿರಾಮನು

ಧರಿಸಿರುವುದು ಕ್ರಾಂತಿನವನ್ನು. ಪರಶುರಾಮನ ಕೌತುಕೆಬೇರವು ಹೀಗೂ ಇರಬಹುದು ಯಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಗ್ರಹವಂತೆ ಚಕ್ರಭೂಜವಾಗಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

7. ರಾಘವ ರಾಮಾವತಾರ : ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ರಾವನೆ ಪರಶುರಾಮನ ಪದ್ಧತನು. ಕ್ರಿಗಳೆಡು; ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಅಂಬು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿ. ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ವಿಗ್ರಹ; ಕಿರಿಟಿ ಮಕುಟಧಾರಿ; ಆಭರಣಾಲಂಕೃತ. ಸರ್ವಾರ್ಥ ತಾಲಮಾನಪತ್ರ (ಇಂ) ಸಿತೆ ಬಲಗಡೆಗಾತ್ಮಕಾಳೇ; ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಾಗು ಇಲ್ಲ. ಕೊಡಲನ್ನು ಗಂಟುಕಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ—ಕರಡ ಮಕುಟಧಾರಿಣಿ; ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ನೀಲೋತ್ತಳವನ್ನು (ಕೈಳಿಂದೂವನ್ನು) ಪ್ರದಿದಿಪತ್ತಾಳೆ—ಬಲಗೈ ಇಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ರಾಮನನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೋಂಡುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ.

ರಾಮನ ಎವಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿಸುತ್ತಾನೆ—ದಶತಾಲ=೧೧ ಅಂಗುಲಗಳವು ಎತ್ತರದ ವಿಗ್ರಹ. ಉಳಿದೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿನು ರಾಮನ ಪದ್ಧತನು. ರಾಮನ ಬಲಕ್ಕೆ, ರಾಮನೆಡುರು ಹನುಮಂತನು ಸಂತಿರುತ್ತಾನೆ; ಅವನ ಎತ್ತರ ಏಳಿ ಅಂಗುಲಗಳ ಸಪ್ತಕಾಲಮಾನವು; ದ್ವಿಭೂಜ ಮೂರ್ತಿ—ಒಂದು ಕೈಯನ್ನು ಬಾಯೆವೇಳೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಜನ್ಮಾಂಚು ಮೊಣಕಾಲವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಅಧವಾ ಈ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಿರಿಟಿಮಕುಟಿಪಾಪಿತಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಣಿನೆಯೇ ಕಾಣಿವ ಹಾಗೆ ಭರತ-ಶತ್ರುಖುರಿದುತ್ತಾರೆ. ರಾಮ-ಸಿತೆಯಂನ್ನಾಡು ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲವ ತಲೆಗಳೂ ಸಡುಗಡಿ ಬಂಟ್ವಾಷ್ಟವುಗಳಾಗಿ ಬೇಕು. ಭರತನು ರಾಮನ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಧನುಭಾಜಣಗಳನ್ನು ಯಾ ಕತ್ತಿ ಮತ್ತು ಗುರಾಣೆಗಳನ್ನು ಶಿಡಿದಿಪತ್ತಾನೆ. ರಾಮನಂತೆಯೇ ಭರತನು ಶ್ರೀವತ್ಸಲಾಭನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀವತ್ಸ (Cruciform ಅಥಾತ್) ಎದೆ ಸದುವಿನ ಸಣ್ಣಿಗೆರುಳು); ಅಳ್ಳದೆ, ಕೌಸ್ತುಭರತ್ವಧರಸಾಗಿತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸದ್ಗುರುತಾಗಿ ಶಶಿಖ್ವಾನು ರಾಮನೆಡಕ್ಕಿರುತ್ತಾನೆ.

8. (೮) ಬಲರಾಮ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ : ಬಲರಾಮನನ್ನು ಪ್ರತೀಕನಾದ ಸ್ವತಃತ್ರ ದೇವನನ್ನಾಗಿ ಮೂರ್ತಿಸಿದುದು ವಿರಳ. ಮಧುಮ ದಶಕಾಲಮಾನದ ೧೩೦ ಅಂಗುಲಗಳ ಎತ್ತರದ ಮೂರ್ತಿ ಅವನದು. ಅವನು ಮುಸಲಾಖುಧ, ಹಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಬಲ ಮತ್ತು ಎದ ಕ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಡಿ ರುತ್ತಾನೆ; ಸೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂಟ್ವಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಿರುವಾತನು. ಅಧನಾ ಅವನ

ಕೆಣ್ಣಗುಡ್ಡೆಗಳು ಉದ್ದರ್ಶತ್ವಪೂರ್ವಕವೇ. ಒಂದೇ ಕೆವಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲವಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಅವನು ಎರಡೇ ಕೈಗಳೆಡ್ಡಕೆ ಗಡೆ-ಹಲಗ್ಗಿಸ್ತನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ, ನಾಲ್ಕೆಣ್ಣರೆ ಹಿಂದಿನ ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸಲ (ಒನಕೆ); ಎದುರಿನ ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ಕರ, ಹಿಂದಿನ ಎಡಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಲ (ನೇಗಿಲು), ಎದುರಿನ ಎಡಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಬಲಗಡೆ ಅವನ ಹೆಡತಿ ರೇವತೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಡ್ಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾಳೆ. ಬಲರಾಮವನ ಕೊತುಕೆಬೆರವು ಹೀಗೂ ಇಂಬಹುದು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಂಖ, ಚಕ್ಕರ, ಗಡ್ಡಾ, ಪಡ್ಡ, ವಣವಾಲಾಧಾರಿಯಾಗಿಯೂ ಇರ / ದು ಬಹುದು.

ಈ, ಉ ಯಾ ಲ ಕೈಗಳನ್ನಳ್ಳ ದುರ್ಗ ಬಲರಾಮ-ಕೃಷ್ಣರ ನಡುವೆ ಇರಬಹುದು. ಅವಳ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ತಾವಡೆ, ಪುಸ್ತಕ, ಆಕ್ಷಮಾಲೆ ವರದಮುದೆ, ಕೆಮುಂಡಲು, ಧನಃಸ್ವಾ, ಕಸ್ತುಡಿ, ಬಣಗಳೀರುತ್ತವೇ.

(೨) ಕೃಷ್ಣ : ಮಧ್ಯಮದಶತಾಲವಾನದ ೧೧೦ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ; ಕಿರಿಂಟವನ್ನು ಅಥವಾ ಜಂಟಿವನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ; ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣ ವಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ದಂಡ; ಎತ್ತಿದ ಎಡಗ್ಗೆ ಮೊಣಕೈ ಹತ್ತಿರಕೆ ಹೊಗಿರುತ್ತದೆ—ಈ ಕೈ ಶಂಖ ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು ಯಾ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಬಿಡಿರಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಬಲರಾಮನನ್ನು ಹೊಲುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಅವನ ಹೆಡತಿ ರುಕ್ಕಣಿ ಅವನ ಬಲಗಡೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಾಳೆ—ಅವಳ ಕೊದಲು ವೈಲಾ ನಿಕವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ; ಅವಳು ಹೂ ಮುಡಿದು ಕೊಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಎಡಗ್ಗೆ ಕೆಮುಲ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ; ಬಲಗ್ಗೆ ಇಳಿಬಿಡಿರುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ಎಡಕೆ ಸತ್ಯಭಾಮೇ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ತಲೆಗೂಡಲು ರುಕ್ಕಣಿಯ ತಲೆಗೂಡಲ ಹಾಗೇ ವೈಲಾಸಿಕ ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ; ತನ್ನ ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಭಾಮೇಯು ಕೊಲಧರಿ; ಅವಳ ಎಡಗ್ಗೆ ಇಳಿಬಿಡಿರುತ್ತದೆ; ಅಥವಾ ಈ ಇಬ್ಬರು ದೇವಿಯರೂ ಕರಂಡಮುಕುಟಧಾರಿಣಿಯಾಗಿಬಹುದು. ಕೃಷ್ಣ-ಸೆಡಕೆ ಗರುಡನು ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ; ಅವನ ಹಸ್ತಗಳು ಅಂಜಲಿರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೇ. ಕೃಷ್ಣನ ಯಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೊತುಕೆಬೆರವೂ ಹೀಗೇ ಇರುತ್ತದೆ: ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನು ಚಕ್ಕವನ್ನೂ ರುಕ್ಕಣಿಯು ಸೀಲೋತ್ತಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಭೇದಗಳು

(೧) ಕೃಷ್ಣನ ಸರ್ವಸೀತಿ ಸ್ವತ್ತಮಾತ್ರ : ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಮುದ್ದು ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಥವಾ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ತೋಡಿಸುತ್ತ ಸರ್ವಸೀತಿ ಕೃಷ್ಣ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಲಗಾಲು ಸ್ವತ್ತಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ—ಮೇಲೆತ್ತಿ ಒಳಿಬಿವಾಗಿ ಬಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(೨) ಗಾನಗೋಪಾಲವಂಶಾತ್ರ : ಯಾ ವೇಣುಗೋಪಾಲಮೂರ್ತಿ ; ಮೂರ್ತಿಯು ದಸಗಾಹಿಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಸೆಲದ ಮೇಲೆ ಎಡಗಾಲನ್ನಿಷ್ಟು ಕೃಷ್ಣನು ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ; ಬಲಗಾಲು ಹೆಚ್ಚಿರಳಿಂದ ಸೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಿರುತ್ತದೆ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಕೊಳಳಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅದರ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ತಗುಲಿಸಿಕೊಂಡಂತಿರುತ್ತದೆ. ನವಿಲುಗರಿಗುಳ್ಳವು ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿ ನೀತಿರುವುದು ಶ್ರಿಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ.

(೩) ಮದನಗೋಪಾಲವಂಶಾತ್ರ : ಇದು ಉಪವೇಣುಗೋಪಾಲಮೂರ್ತಿ ; ಇದು ತಂಕಾಶಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವೃಭುಜಗಳು. ಪದ್ಮ, ಪರಶು ಮತ್ತು ಚಕ್ರಗಳು ಬಲಗೈಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ; ಇಕ್ಕುಚಾಪ, ಪಾಶ ಮತ್ತು ಶಂಖಗಳು ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಉಳಿದೆರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳಳಲುಗಳು.

(೪) ಪಾಫಸಾರಧಿ ಕೃಷ್ಣ : ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಗಾಮುಗಳನ್ನೂ ಚಾವಟಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ರಥ ಹತ್ತುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಲಗಾಲು ಸೆಲದ ಮೇಲೂ ಎಡಗಾಲು ರಥಮುಖದ ಮೇಲೂ ಸಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ರಥದಲ್ಲಿ ಅದರ ಗೋಪುರದ ಮೇಲೆ ಧ್ವಜ ಪತಾಕೆ ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮಾಶ್ಚಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧನುಧಾರಿ ಅಜುಂಸನು ಸೆಲದ ಮೇಲೆ (ಅಥವಾ ರಧಿಕ ಸಾಫನದಲ್ಲಿ) ಅಂಚಲಿಹಸ್ತನಾಗಿ ರುತ್ತಾನೆ. ಕೃಷ್ಣನ ಬಲಗೈ ವಾತಾಶಾಂಕ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ನಿಡವಾದ ಚಿಕ್ಕವು ಏತದ್ದಿನ್ನವು. ಟ್ರಿಪ್ಲಿಕೆಸಿನ ಪಾಫಸಾರಧಿ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ರಥವಿಲ್ಲ, ರಧಿಕ ಅಜುಂಸನಿಲ್ಲ ಅದರೆ ಕೇವಲ ಕೃಷ್ಣವರಿವಾರ ಮಾತ್ರವಿದೆ.

(೫) ಕಾಲೀಯಾಹಿಮರ್ಧನ ಕೃಷ್ಣ : ಇದು ನವನಿತನ್ತತ್ವಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಸದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮೂರ್ತಿಯ ಎಡಗಾಲು ಕಾಲೀಯಶಿಂಘಾಸ್ತವಾಗಿವೆ.

ಈ ಕೃಷ್ಣ ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕಾಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಕಾಚವು ಕೆನ್ನಂತಿ ಕೆಲಸ ದಿಂದ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ; ಬಲಗ್ರೀ ಅಭಯ ಹಸ್ತವಾಗಿದೆ, ಎಡಗ್ರೀ ಕಾಲಿಯನ ಬಾಲವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಬಲಗಾಲನ್ನೇ ಕೃಷ್ಣನು ಒದೆಯುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಹೈಸಿಸಿದ್ದಾನೆ.

(೬) ಗೋವರ್ಧನಧರ ಕೃಷ್ಣ : ಬಲಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಗೋವರ್ಧನ ಪರಮತವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದೆ ಈ ವಿಗ್ರಹ—ಕೆಲವೇನ್ನೇ ಇದು ಅದನ್ನು ಎಡಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿರುವುದುಂಟು. ದೇಹವನ್ನು ಬಲಕ್ಕೆ ಯಾ ಎಡಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು—ಪರಮತಧಾರಿತ್ವಕ್ಕು ನುಗುಣವಾಗಿ. ದನಗಳೂ ದನಗಾಹಿಗಳೂ ದನಗಾಹಿನಿಯರೂ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಟು, ವನ್ನಮೃಗವ್ಯಂದ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧರು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

(೭) ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಯಾ ವಟಪತ್ರಶಾಲಿ ಕೃಷ್ಣ : ಮೂರ್ತಿಗೆ ಅಂಬೆಗಾಲ ಭಂಗಿ; ಕೆಲವೇನ್ನೇ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಮುದ್ದೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ತಿಯು ಆಲದೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮುಲಗಿರುತ್ತದೆ.

(೮) ಸಂತಾನ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ : ಯಶೋದಾಂಕಶಾಲಿ; ಅವಳ ಮೊಲೆಗಳತ್ತ ಬಂದು ಕೈ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಅವಳ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲಿರುತ್ತದೆ.

9. ಒಂದು ಬುದ್ಧವೂತಿರು : ವಾದಗಳು ಪದ್ಭಾಂಕಿತ, ಹಾಗೇ ಹಸ್ತಗಳೂ—ಈ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧ ವಿಗ್ರಹ—ಪದ್ಭಾಂಕಿತ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಟ್ಟಪ್ರಟ್ಟ ತಿಲಕ ವೃತ್ತಗಳು; ಶಾಂತವು ದಿನ್ಯ ಸುಂದರ. ಪದ್ಭಾಂಕನವೇ ಆಸನ. ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪದಕಗಳು ತೂಗಾಡುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುವು ಕಾಷಾಯ. ಹೂದಿಕೆಯು (ವಲ್ಲಿಯು) ವಲ್ಲಾಲ (ನಾರುಮಾಡಿ). ವರದ-ಅಭಯ ಹಸ್ತಗಳು. ಮೂರ್ತಿಯ ಭಂಗಿಯು ಯಶೋಗಾರೂಢನದು. ಎಡಗ್ರೀಯು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರುತ್ತವೆ. ಹಿಂದು ಬೊದ್ದಾವತಾರವಾದದ್ದು ಕೃಷ್ಣವತಾರವಾದ ಬಳಿಕ—ಅಂದರೆ ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಜಲಂಧರ ಸಂಹಾರಕಾಗಿ ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಅನಂತರ ಯಶೋಗಿನನ್ನು ಹಿಡಿದದ್ದು. ತುಲಸೀಕೃಜೆಗಿದು ಮೂಲವು. ಈ ಬುದ್ಧನು ಪ್ರಭಾವಾಳಿಯಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಜಯದೇವಗೇತೋಕ್ತಬುದ್ಧನು ಕಲಿ

ಯುಗದ ಸುಸ್ವಸಿದ್ಧ ಬುದ್ಧ; ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗ್ರಹ ಬುದ್ಧವತ್ತಾರ ಸೂಚಕ ವಾಗಿ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು—ಹಾಗೇ ದತ್ತತ್ವತ್ಯೋಯ, ಯೋಗೀಶ್ವರ ಯಾಜಿನ್ಯಕೇಶವಗಳೂ ವಿಷ್ಣುವಲಯ (ಪರಿಧಿ) ಪರಿವಾರ (ಪ್ರಭಾವಲಯ)ವಾಗಿ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಆವಶ್ಯಕ ಗಳೂ ಕೆಲವೇಡೆ ಬುದ್ಧನ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳಾಗಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಭಾವಲಯ (ವಲಯವು) ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜೈಸರ ಇಂ ತೀರ್ಥಂಕರರು ಈ ಹಿಂದು ಧರ್ಮಾಂಬಿಬುದ್ಧನನ್ನು ಹೋಲುತ್ತಾರೆ; ಮಹಾಪುರುಷರ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳಿವಾಗಿನೇ.

ಬೌದ್ಧರ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ವಸ್ತುತ್ತೇ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದವರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಆವಸ್ಯಕ ಕುರುಳ್ಳಿಗಳನಂತಿರುವ ಮುಲಾವಸ್ತುಚಾಳಾದಸದಿಂದ (ಧಾರಾಸದಲ್ಲಿರುವೇ) ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಪವೀತದಂತೆ ಹೂಡಿರುವುದು ಬುದ್ಧನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣವಾಗಿದೆ; ಹಾಗೇ ಸೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಜಂಟ್ಯಾವಿಟ್ಟಿಪ್ಪಕೊಂಡಿರುವುದೂ ಗಣವು. ಜೈಸರ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ನಗ್ನ ವೃತ್ತ ಆವಕ್ಕೆ ಜಂಟ್ಯಾ (ಶಿಶಿ) ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶ್ರೀವರ್ತ್ಸಲಾಂಭನ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ. ಈ ಗುರುತು ಇಲ್ಲಿ ಎಡೆಯ ಬಲಗಡೆ ಚಿಕ್ಕ ಶ್ರಿಕೋನ ರೂಪವಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಇದರ ತುದಿಯು ಹೇಳುವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

10. ಕೆಲ್ಕುವತ್ತಾರ: ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ-ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣಗಳು ಕೆಲ್ಕುವಣಸ್ಯನಿಗೆ ಆಧಾರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಶಂಬಲಗಾರವಾದ ವಿಷ್ಣುಯಶಸ್ಸೆಂಬವಸಿಗೆ ಮಗನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ; ವೈಖಾನಸಾಗಮವಾದ ಪ್ರಕಾರ ಕಲ್ಪಿಯು ಹಯವದನ (ಅಶ್ವತಾಮಸದೃಶ). ಅವಸಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂದ ಆವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಖಡ್ಗ, ಖೇಂಟಕಗಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಲ್ಪಿಯು ಕಾಶ್ಚಾಕಜೀರ ರಚನೆಗೂ ಇದೇ ಮಾದರಿಯು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇತರ ಕೆಲವೇಡೆ ಕಲ್ಪಿಯು ಧನಾರ್ಥಾಭಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಚಿತನಾಗಬಹುದು— ಖಡ್ಗ, ಬಾಣ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಲೂ ಬಹುದು. ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಯು ದ್ವಿಭಾಜನಾಗಿರಲೂ ಬಹುದು.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಳ ಬಗೆಯ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಇವು : ಕೇಶವ, ನಾರಾಯಣ, ವೂಧವ, ಗೋವಿಂದ, ವಿಷ್ಣು, ಮಧುಸೂದನ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ವಾಮಂತ, ಶ್ರೀಧರ, ಹೃಷಿಕೇಶ: ಪದ್ಮನಾಭ, ದಾಮೋದರ, ಸಂಕರ್ಣ, ವಾಸುದೇವ, ಪ್ರದುಮ್ಮ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪುರಮೋಕ್ಷನು, ಆಂಧೋಕ್ಷಜ, ಸರಸಿಂಹ, ಅಚ್ಯುತ, ಜನಾರ್ಥನ, ಉಪೇಂದ್ರ, ಹರಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ—ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ತಮ್ಮ ತವ್ರಿತವಾಲ್ಯು ಕ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಗಳಿಂದ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದೆ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ—ಭೂಜಸಂಬಂಧಾನುಸಾರ ಅಧವಾ ಅವತಾರೋ ದೇಶಾನುಸಾರ.

ವಿಷ್ಣು ಶಕ್ತಿಗಳು ಇಂಳಿ : ಕೇಶವ—ಕೀರ್ತಿ, ನಾರಾಯಣ—ಕಾಂತಿ, ವೂಧವ—ತುಷ್ಟಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ—ರಾಂತಿ, ವಾಮಂತ—ಕೃಯೆ, ಅಚ್ಯುತ—ದಯೆ, ಶ್ರೀಧರ—ಮೇಧಿ, ಹೃಷಿಕೇಶ—ಹರ್ಷ, ಪದ್ಮನಾಭ—ಶ್ರದ್ಧೆ, ದಾಮೋದರ—ಲಜ್ಜೆ, ವಾಸುದೇವ—ಲಷ್ಟೆ, ಸಂಕರ್ಣ—ಸರಸ್ವತಿ, ಪ್ರದುಮ್ಮ—ಸೀತಿ, ಅನಿರುದ್ಧ—ರತಿ.

ವೂಧನುಷವಾನುದೇವ, ಚ್ಯಾನಿಕೆವಾಸುದೇವ ಎಂಬುದು ವಾಸುದೇವ ದೇಶಾವಿಧಿವು.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಗಾಣಾವತಾರಗಳು : ಪುರುಷ, ಕಸೀಲ, ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿ ಅಧವಾ ಯಜ್ಞೀಶ, ವಾತಿಸ, ಧನ್ಯಂತರಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ವೈಕುಂಠ ಅಧವಾ ವೈಕುಂಠನಾಧ, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮೋಹನ, ಅಸೂತ, ವಿಶ್ವರೂಪ, ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ, ಹರುಗ್ರೇವ, ಆದಿಮೂರ್ತಿ (ಆದಿಶೈಷಾಂತಿ), ಜಲಶಾಯೆ, ಧರ್ಮ, ಪರದ್ವಾಜ ಅಧವಾ ಕರಿವರದ, ರಂಗನಾಥ, ಮೌಕಟೀಶ, ಮಂಡರಿನಾಧ ಯಾ ವಿಶೋಬಿ, ಜಗನ್ನಾಧ, ನರನಾರಾಯಣ ಯಾ ಹಂಕೃಷ್ಣ, ಮನ್ತುಧ ಪ್ರದುಮ್ಮ)–ಎಂಬೀ ಅಂ.

ವಿಶ್ವಕರ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ—ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಡಕೆ— ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ ವಿಗ್ರಹವಲ್ಲಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬಲಗ್ರ್ಯ ಸಾರಾಯಣನ ಕೊರ್ಳಿನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ನಾರಾಯಣನ ಎಡಗ್ರ್ಯ ಅವಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ರುತ್ತದೆ, ಸಡುವನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಎಡಗ್ರ್ಯಯು ಕವರಧಾರಿ; ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯು ಚಂಪಾರಧಾರಿಯಾಗಿ ನೀತಿರುತ್ತಾಳೆ;

ಸ್ವಲ್ಪ ಕಿಳಗೆ ಗಮನ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಶಂಖ-ಚಕ್ರಗಳ ಅಯುಧಪುರುಷರು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಕ್ಷಕ್ಕಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಾರಾಯಣ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮುಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರ(ಶಿವ)ರು ಆಜಳಹಸ್ತ ಉಪಾಸಕರಾಗಿ ಸಿಂಹಿರುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಸೋಂಟಕ್ಕ ಆಗಲವಾದ ಪಟ್ಟ (Belt) ಇರುತ್ತದೆ; ರುದ್ರಸಿಲ್ಲಿಯೋಗಪಟ್ಟಧಾರಿಯೂ ಅಸ್ತಿಪಂಜರಧರನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ದೀವತೆಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಯುಧಗಳು : ಪಜ್, ಶಕ್ತಿ, ದಂಡ, ಖಡ್ಗ, ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ, ಗಡೆ, ತೃಶೂಲ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಧ್ವಜ—ಎಂದು ಹನೆನ್ನಿಂದು.

॥

ಮಹೇಶ್ವರನ ಲೀಲಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಂ : ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಉಮಾಸಹಿತ, ವೃಷಭಾರಾಥ, ಸೃತ್ತಿ, ಕಲ್ಯಾಣಸುಂದರ, ಫಿಕ್ಕಾಟನ, ಕಾಮಂದರಸ, ಕಾಲಾಂತರ, ಜಲಂಧರಸಂಹಾರ (ನಧ), ಗಜಾರಿ; ವೀರಭದ್ರ; ಶಂಕರ-ನಾರಾಯಣ, ಅಧರನಾರೀಶ್ವರ, ಶಿರಾತ, ಕಂಕಾಲ, ಚಂಡೀಶಾಸನಗ್ರಹ, ವಿಷಾಪಹರಣ, ಚಕ್ರದಾಸ, ವಿಷ್ಣುಎಶ್ವರಾನುಗ್ರಹ, ಸೋಮಾಸ್ತಂದ, ಏಕಪಾದ, ಸುಖಾಸನ, ದ್ವಿಷಣಾಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಲಿಂಗೋದ್ವಾವ ಮೂರ್ತಿಗಳು. ಚಂದ್ರ ಶೇಖರ ಪದದಿಂದ ಹಿಡಿಮ ಸುಖಾಸನ ಪದದ ವರೆಗಿನ (ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿ) ಪದಗಳ ಮುಂದೆ ಮೂರ್ತಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಶಂಕರನಾರಾಯಣನು ಹಾಿಕರನು. ಅಧರನಾರೀಸಂಬೇಶ್ವರ ಎಂಬ ವಿಗ್ರಹಗಳೂ ಸೇರಿದರೆ ಅವು ಇ ಆಗುತ್ತವೆ.

Sitting Postures (ಉಪಾಸನೆ) / ರುದ್ರ-ಶಿವನ ಪಂಚ ಆಸನಗಳು ತ್ವಾರ್ಕರ್ಕಣಿಕ್ಷಣಾ?

ಅಂಗಸ್ಥು ಸದ್ಧೂರ್ಜಾತ, ವಾಮದೇವ; ಅಷ್ಟೋರ, ತತ್ತ್ವರೂಪ, ಶಂಖ.

ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರು

(೮) ಅಂಶಮಾದಾಢೀದಾಗಮಂತೆ—ಮಾರ್ಹಾದೇವ, ಶಿವ, ಶಂಕರ, ಸೀಲಲೋಹಿತ, ಚರಾನ, ವಿಜಯ, ಭೀಮ, ದೇವದೇವ, ಭಸ್ಮಾಣ್ವ.

(೨) ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಕಾರ—ಅಜ, ಏಕಪಾದ, ಅಂಬಿಭುಧ್ಯ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ರೀವತೆ, ಹರ, ಬಹುರೂಪ, ತ್ರೃಂಬಕ, ಸರೀಶ್ವರ, ಜಯಂತ, ಮತ್ತು ಅವರಾಜಿತ.

(೩) ಮಾನಮಂಡನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ—ತತ್ಪರುವ, ಅಷ್ಟೋರ, ಕರಾನ, ವಾಮದೀವ, ಸದ್ಗೋಜಾತ, ವಸ್ತುತ್ಯಂಚಯ, ಶಿರಣಾಕ್ಷ, ಶ್ರೀಕಂತ, ಅಂಬಿಭುಧ್ಯ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಮತ್ತು ಬಹುರೂಪ. ಇಲ್ಲಿ ತ್ರೃಂಬಕನನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ದಾಢದಶರುದುರನಾಗಿ ಲೆಕ್ಕಸಲಾಗಿದೆ.

ಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿಭೇದಗಳು

(೧) ಉಪವಿಷ್ಟ, ಜಂಟಿಮಂಕುಟಿಧರವಂಚಮುಖ, ದಶಭೂಜ, ಅಭಯ-ವರದಹಸ್ತ; ಇತರ ಕೈಗಳು ಅಕ್ಷಮಾಲೆ, ಪಾಶ, ಖಡ್ಗ, ಟಂಕೆ ಯಾವರಶು, ಕಮಂಡಲು ಮತ್ತು ಅನ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು.

(೨) ಪ್ರಾನೋಕ್ತ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜ್ಞಾನಗಳು ಅಟವಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಇದನ್ನು ಉಗ್ರಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ); ಈ ದ್ವಿತೀಯ ಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿಗಿರುವುದು ಒಂದು ಕೈಗಳು; ಅವು ಶೂಲ, ಖೆಟಕ, ಮುಸಲ, ಘಂಟಿ, ಕವಾಲಗಳನ್ನೂ ಇತರ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತವೆ. ಕೊರಳ ಹಾರಗಳು ಕಾಲುಗೆಜ್ಜೆ ಗಂಟಿನ ನರೆಗೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

(೩) ಮಹಾಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿ: ಈ ಮಹೇಶ್ವರಮೂರ್ತಿಗೆ ಅಂತಲೆಗಳು, ಅಂ ಭೂಜಗಳು; ಈ ಭೂಜಗಳಲ್ಲಾ ಆಯುಧವಾಣಿಗಳು. ಇವು ಪಂಚಮುಖಗಳು ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮತ್ತೆದರಿಂದ ಪ್ರತಿಸಿದ್ಧಿತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ $5 \times 5 = 25$ ರುಂಡಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖವೂ ತ್ರೃಂಬಕ. ಶಿವಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಳು ರಾರಾಜಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೇ ಸವಾರಲಂಕಾರಸ್ತೂ ವಿಶಿಷ್ಟ. ಕರಾನ, ತತ್ತವರುವ, ಅಷ್ಟೋರ, ವಾಮದೀವ ಮತ್ತು ಸದ್ಗೋಜಾತ—ಎಂಬವೇ ಆ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರು. ಇವೆಲ್ಲಾ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೂ ನಿಷ್ಪಲತಿವನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ವಾಸುದೇವನೀಡ. ಈ ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಶರ್ವ, ಕರಾನ, ಉಗ್ರ, ಭವ, ಮಹಾದೀವ,

ಭೀಮ, ಶಿವ, ಪಶುಪತಿ ಎಂಬಿವು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಧಿಪತ್ರ ಸದೇವತೆಗಳು. ಇತರ ವಿವಿಧ ಹಸ್ತಧೃತ ಆಯುಧಗಳಾಗಿ ಥಕ್ಕೆ, ಬಿಟ್ಟೊಂಗ, ಮಾತುಲುಂಗ, ಸರ್ವ, ವಿದ್ಯಾ (ಜಳ್ಳಿನಮ್ಮುದ್ದಿ), ಮುದ್ದರ, ಧನುಸ್, ಚಕ್ರ, ತಜ್ಞನಿಗಳು ಏಕಪಾಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ (ಒಂದು ಕಾಲಿನ ಬದಿಗೆ).

(ಉ) ಮಹೇಶಮೂರ್ತಿ : ನಾಲ್ಕು ದೃಶ್ಯಮುಖಗಳು ಒಂದು ಅದೃಶ್ಯಮುಖ ಇದಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ; ಅ ಕಾಲಿಗಳೂ ೧೦ ತೋಳಿಗಳೂ ಇವಕ್ಕಿನೆ. ಪಾಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವಿಗ್ರಹವಿರುತ್ತದೆ; ಕೈಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಆಯುಧಗಳು, ಈ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೂರು ಕಂಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ತೋಳಿಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರಂಡಮುಕುಟಹಾಗೂ ಆಭರಣಗಳು ಭೂಷಣಗಳು. ಅಭರ್ಯ, ವರದ, ಸೀಲೋತ್ತ್ವಲಮತ್ತು ಅಕ್ಷಮಾಲೆಗಳು ಹಸ್ತಧಾರ್ಯಗಳು.

(ಇ) ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ : ಇದೂ ಒಂದು ಮಹೇಶ್ವರಮೂರ್ತಿಯ ಭೀದವು. ಇದರ ಶಿರಸ್ ತ್ರಯವೂ ಜಬ್ಬಾಮುಕಾಟಿಭೂಷಣ. ಅಂಶಮಾಂಭೀದಾಗಮ, ವಿಶ್ವಕರಮಾಶಿಲ್ಪ, ರಾಪಮಂಡನ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮೂರು ಭಿನ್ನ ನಾಮಾಂಕಿತೆ ಏಕಾದಶರುದುರಸ್ಸು ಈ ಮೂರ್ತಿ (ಬುಂಡ) ತ್ರಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿವೆ.

III

ರುದ್ರನ ಸಂಹಾರವಿಗ್ರಹಗಳು

ಕಾಮಾಂತರಕಮೂರ್ತಿ, ಗಜಾಸುರಸಂಹಾರಮೂರ್ತಿ, ಕಾಲಾರಿಮೂರ್ತಿ, ಶ್ರಿಪುರಾಂತರಕಮೂರ್ತಿ, ಶರಭೀಶಮೂರ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿರಶ್ವಿದಮೂರ್ತಿ, ಜ್ಯೋತಿರಮೂರ್ತಿ, ಮಾಲ್ಯಾರಿಶಿವಮೂರ್ತಿ, ಜಲಂಧರಮೂರ್ತಿ, ವೀರಭದ್ರಮೂರ್ತಿ, ಅಂಧಕಾಸುರಪಂಥಮೂರ್ತಿ—ಎಂಬೀ ಒಂದು ರುದ್ರನ (ಶಿವನ) ಸಂಹಾರಮೂರ್ತಿಗಳು.

ವಿಷ್ಣುಧನೋರ್ತರೋಕ್ತ ಭ್ಯಾರವಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳು : ಲಂಬಿಂದಿರ, ವೃತ್ತರಕ್ತಸೀತ್ರ, ಪಾಶ್ಚದೂತ (ಕೋರೆದಾಡಿಗಳನ್ನುಳ್ಳಿತ್ತ), ವಿರಾಲನಾಸಿಕವಿವರ, ರುಂಡ-(Skull) ಮಾಲಾಧರಕ್ಕಂತೆ, ಸಪಾರಿಂಕಾರ, ಗಜಚಮಾರಂಬಿದಧಾರ, ಆಯುಧಧರ ಮತ್ತು

ವಿವಿಧ ಪಾಠೆಗಳು ದ್ವಾರಾ ಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹಾಲಿಸಿದ ಪಾಠತೀಯನ್ನು ಹೇದರಿಸುತ್ತಿರುವುದು—ಇಷ್ಟ.

(೧) ವಟುಕಚ್ಚೀರವ : ಅಷ್ಟಭುಜ, ಖಟ್ಟಾಂಗಧರ, ಪಾಶಹಸ್ತ, ಶೂಲಪಾಠ, ಡಮರುಗ್ರೀ, ಕಪಾಲಹಸ್ತ. ಸರ್ವಭೂಷಣ, ಮಾಂಸಪಾಠಿ ಮತ್ತು ಅಭಯಹಸ್ತ; ಪಕ್ಷಾಂಗಲ್ಲಿ ಶ್ವದೇವ (ನಾಯಿ)ಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಆಧವಾ

ಬ್ಯಾರವವಟುವ ಕೆಂಜಡೆಯನನು, ತೃಷ್ಣ (ರೂಪಮಂಡನಾನುಸಾರ) ಕೆಮ್ಮೆಯಾತನು; ಶ್ವವಾಹನ (ಶ್ವರೂಪ), ಸಮಗ್ರಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಭೂತಗಣಾವೃತ.

(೨) ಸ್ವಾಂಜಾಕರ್ವಣ ಬ್ಯಾರವ ; ಚತುಭುಂಗ, ತೃಷ್ಣ, ಸರ್ವಾಭರಣ, ಸ್ವಾಂಜಾಕರ್ವಣ ಭರಿತ ವಾತ್ರಷಿದಿದ ಕೃಗಳನ್ನು ಇತ್ತಾತನು, ಚಾಮರ, ತೋಮೇರ ಮತ್ತು ಮಹಾಶೂಲಗಳು ಹೆಗಲುಗಳ ಮೇಲಿರುತ್ತವೆ.

(೩) ಅಷ್ಟವರ್ಗೀಯ ಅಷ್ಟಪ್ರಕಾರಕ ಬ್ಯಾರವಮಾತ್ರಿಗಳು ಒಟ್ಟು ಇಲ್ಲ. ಈ ಅಷ್ಟವರ್ಗಗಳಾವುವೆಂದರೆ—ಅಸಿತಾಂಗಬ್ಯಾರವ, ರುರುಬ್ಯಾರವ, ಚಂಡಬ್ಯಾರವ, ಕೊರ್ವಿಧಬ್ಯಾರವ, ಉನ್ನತಬ್ಯಾರವ, ಕಪಾಲಬ್ಯಾರವ, ಭಿಷಣಬ್ಯಾರವ ಮತ್ತು ಸಂಹಾರಬ್ಯಾರವ—ಎಂದು.

ವೀರಭದ್ರ ವಿಗ್ರಹ

ವೀರಭದ್ರನು ಸಹಾಸ್ಯಾಕ್ಷ, ಸಹಸ್ರಶೀಷ, ಮಹಾಭುಜಬಲ, ಎಡ-ಬಲ ದವಡೆಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಕೊರೆದಾಡಿಗಳನ್ನು ಇತ್ತಾತನು; ಹತ್ತುಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಣ, ಪರಶು, ಖಡ್ಗ, ಬಿಳ್ಳಿ, ಒನಕೆ, ಹಗ್ಗ (ಉರುಳು), ಉರುಟುಗುರಾಣಿ, ಅಂಬು, ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಜಟಾಮಕುಟಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದಕ್ಕಪ್ರಜಾಪತಿಯ ತಲೀಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇತರ ಮುಖ್ಯ ರುದ್ರಮಾತ್ರಿಗಳು

[೧] ಗಂಗಾಧರಮಾತ್ರಿ, [೨] ಅಧನಾರಿಶ್ವರಮಾತ್ರಿ, [೩] ಹರ್ಷದ್ರಮಾತ್ರಿ ಅಧವಾ ಬಾದಾಮಿಯ ಹರಿಹರಮಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪುಣಿಯ ಹರಿಹರ

ಮೂಲತ್ವ, [ಳ] ಕಲ್ಪಣಸುಂದರಮೂಲತ್ವ, [ಗ] ಕಂಚಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ್ವದ ಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ವಿಷಾವಹಾರಮೂಲತ್ವ.

ರುದ್ರನ ಸೃತಮೂಲತ್ವಗಳು

[ಒ] ನಟರಾಜ, [ಅ] ಸೃತಮೂಲತ್ವ [೩] ಕಟೆಸಮಮೂಲತ್ವ,
[ಳ] ಲಲಿತಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ಲಲಾಟಿಲಕಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ಚತುರಮೂಲತ್ವ
ಮತ್ತು [೪] ತಲಸಂಸೊಂಟಮೂಲತ್ವ.

ದಕ್ಷಿಣಾಮೂಲತ್ವ

ಜಾಳನದಕ್ಷಿಣಾಮೂಲತ್ವ, ಯೋಗದಕ್ಷಿಣಾಮೂಲತ್ವ, ವಿಣಾಧರದಕ್ಷಿಣಾಮೂಲತ್ವ
ಅಲ್ಲದೆ—ಕಂಕಾಲಮೂಲತ್ವ, ಭಿಕ್ಷಾಟನಮೂಲತ್ವ.

ರುದ್ರನ ಅಸುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವಗಳು

[ಒ] ಚಂಡೀಶ್ವರಾಸುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ [ಅ] ವಿಷ್ಣುನುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ ಯಾ
ಚಕ್ರದಾಸಮೂಲತ್ವ, [೩] ನಂದಿರಾಸುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ಕಿರಾತಾಜುನ
ಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರಾಸುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ, [ಇ] ರಾವಣಾಸುಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ.

ಅನ್ಯೇದಿಕ ರುದ್ರಭ್ಯರವನ ಅಷ್ಟಮೂಲತ್ವಗಳು

ಕಾವಾಲಿಕ ಭೈರವನು ಸ್ಥಿತಿಕಥಾರಿ, ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಭರಣ, ಜಂಬಾಧಾರಿ;
ಇವನು ಸ್ತುಪಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯಕಾರಕನು. ಇವನ ಅವತಾರಗಳಿಂಟು :

[ಒ] ಅಸಿತಾಂಗ, [ಅ] ಚರು, [೩] ಚಂಡ, [ಇ] ಕೊರ್ವಧ, [ಇ] ಉನ್ನತ,
[ಇ] ಕಾವಾಲ, [ಇ] ಭಿಂಡ್, [ಇ] ಸಂಹಾರಭೈರವ—ಈ ಭೈರವರಿಗೆ ಸವಾನ
ರಾದ ದೀವತೆಗಳಿಂದರೆ : [ಒ] ವಿಷ್ಣು, [ಅ] ಬ್ರಹ್ಮ, [೩] ಸೂರ್ಯ,
[ಇ] ರುದ್ರ, [ಇ] ಇಂದ್ರ, [ಇ] ಚಂದ್ರ, [೩] ಯಮ ಮತ್ತು
[ಇ] ವಾಯುಹೃ.

ಮಾಲವ-ಉಭೀರ ದೇಶಿಯ ಭ್ರೀರವರು

[೧] ತಾಂಡವಭೂವಣ, [೨] ಭಸ್ಮೋದ್ವಾಲಿತ ಜಟಾಮಕುಟಧಾರಿ, [೩] ಅಸ್ಥಿಹಾರ, [೪] ಸ್ವರ್ಪಿಕ-ಪುತ್ರದಿನಮಣಿಹಾರ, [೫] ಉವನಿತಧರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹಸ್ತ, [೬] ಗೆಜ್ಜೆಗುಣಿತದ ಡಮರುಧಾರಿ. ಈ ಎಲ್ಲ ಭ್ರೀರವರೂ ತ್ರಿಂಬಕರು.

ವಾನಿಯರ್ ವಿಲಿಯಂಸ್ ಹೇಳಿದ ಭ್ರೀರವರು

[೧] ಸುಹಾಭ್ರೀರವ, [೨] ಸಂಹಾರಭ್ರೀರವ, [೩] ಅಸಿತಾಂಗಭ್ರೀರವ, [೪] ಮುರುಭ್ರೀರವ, [೫] ಕಾಲಭ್ರೀರವ, [೬] ಕೊರ್ಡಭ್ರೀರವ, [೭] ತಾಮೃಜ್ಞಿಡ ಯಾ ಕವಾಲಭ್ರೀರವ, [೮] ಚಂದ್ರಚೂಡ ಯಾ ರುದ್ರಭ್ರೀರವ.

ಅಧವಾ

[೧] ವಿದ್ಯಾರಾಜಭ್ರೀರವ, [೨] ಕಾಮರಾಜಭ್ರೀರವ, [೩] ನಾಗರಾಜಭ್ರೀರವ, [೪] ಸ್ವಾಞ್ಜಂದರಾಜಭ್ರೀರವ, [೫] ಲಂಬಿತರಾಜಭ್ರೀರವ, [೬] ದೇವರಾಜಭ್ರೀರವ, [೭] ಉಗ್ರರಾಜಭ್ರೀರವ ಮತ್ತು [೮] ವಿಷ್ಣುರಾಜಭ್ರೀರವ.

ಭ್ರೀರವನ ಅಸಿತಾಂಗಗಣ

ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ, ಮಾತಾಂಡ, ಮೋದಕಸ್ಪಿಯ, ಸ್ವಾಞ್ಜಂದ, ವಿಷ್ಣುಸಂತುಷ್ಟ, ಖೇಜರ ಮತ್ತು ಸಚರಾಚರ. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಶಾಲ-ಡಮರು-ಪಾಶ-ಖಡ್ಗ ಹಸ್ತರು.

ಭ್ರೀರವನ ರುರುಗಣ

ಕೊರ್ಡದಂಷ್ಟು, ಜಟಾಧರ, ವಿಷ್ಣುರೂಪ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ನಾನಾರೂಪಧರ, ವಜ್ರಹಸ್ತ ಮತ್ತು ಮಹಾಕಾಯ. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಅಷ್ಟವೂಲಾ-ಆಂಕುಶ-ಪುಸ್ತಕ-ವೀಣಾಪಾಣಿಗಳು.

ಭ್ರೀರವನ ಚಂಡಗಣ

ಚಂಡ, ಪ್ರಳಯಾಂತಕ, ಭೂಮಿಕೆಂಪ, ನೀಲಕಂಠ, ವಿಷ್ಣು, ಕುಲಪಾಲಕ, ಮುಂಡಪಾಲ, ಕಾಮಪಾಲ. ಇವರು ಅಗ್ನಿ-ಶಕ್ತಿ-ಗದ-ಕುಂಡಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವರು.

ಭ್ರೇರವನ ಕೋಧ ಗಣ

ಕೋಧ, ಸಿಂಗಲೀಕ್ಕಣ, ಅಭರಣಪ, ಧರಾವಾಲ, ಕುಟೀಲ, ಮುಂತ್ರ ನಾಯಕ, ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಸಿತಾನುಹ. ಇವರು ಖಚಿತ-ಪೆಟಕ-ಮಹಾಖಚಿತ-ಪರಶುಧಾರಿಗಳು;

ಉನ್ನತ ಭ್ರೇರವಗಣ

ಉನ್ನತ, ವಟಿನಾಯಕ, ಶಂಕರ, ಭೂತಬೇತಾಜ, ತ್ರಿಣಿತ್ರ, ಶ್ರೀಪುರಾಂತಕ, ವರದ, ಪರಮಾವಾಸ, ಇವರು ಕುಂಡ-ಹೀಟಕ-ವರಿಧಿ-ಭಿಂಡಿಪಾಲಧರರು.

ಕಾಪಾಲ ಭ್ರೇರವಗಣ

ಕಾಪಾಲ, ಶಶಿಭೂಪಣ, ಹಸ್ತಿಚಮಾರಂಬರಧರ, ಯೋಗಿಂತ, ಬ್ರಹ್ಮರಾಷ್ಟ್ರ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಸರ್ವದೇವೇಶ, ಸರ್ವಭೂತಹೃದಿಸ್ತ್ವತ. ಇವರಿಗೆ ಹೀದಿನ ಭ್ರೇರವಾಯುಧಗಳೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಭೀಷಣ ಭ್ರೇರವಗಣ

ಭೀಷಣ, ಭರಯಹರ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಕಾಲಾಗ್ನಿಮಹಾಂತ, ದಕ್ಷಣ, ಮೂಖಿರ ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿರ. ಇವರ ಆಯುಧಗಳು ಯಥಾಕ್ಷಮರ್ವ.

ಸಂಹಾರ ಭ್ರೇರವಗಣ

ಅತಿರಿಕ್ತಾಂಗ, ರಾಲಾಗ್ನಿ, ಸ್ರಿಯಂಕರ ಸೈವೇನಾಮ, ವಿಶಾಖಾಷ್ಟ ಯೋಗಿಂತ, ದಕ್ಷಣನುಸ್ತಿತ. ಇವರ ಆಯುಧಗಳೂ ಯಥಾಕ್ಷಮರ್ವ.

ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಗ್ರಹಸ್ಥ ದೇವಿಯರು

[೧] ಶ್ರೀಚಕ್ರದೇವಿ, [೨] ಮಹಾದೇವಿ, [೩] ಸೀಲಕಾರಿ [೪] ಮಗ್ರೆ, [೫] ಕೈಮಂಕರಿ, [೬] ಹರಸಿದ್ದಿ, [೭] ರುದ್ರಾಂಶಮಗ್ರೆ, [೮] ವನದುಗ್ರೆ, [೯] ಅಗ್ನಿಮಗ್ರೆ, [೧೦] ಜಯದುಗ್ರೆ, [೧೧] ಶಿಂಧುವಾಸಿನಿದುಗ್ರೆ, [೧೨] ರಿಪುವಾರಿಕಾದುಗ್ರೆ, [೧೩] ಮಹಿಷಾಸುರಮದಿರ್ಣಿ ಯಾ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ, [೧೪] ಚಂಡಿಕೆ, [೧೫] ನಂದಿ, [೧೬] ನವದುಗ್ರೆ, [೧೭] ಭದ್ರಕಾಳಿ, [೧೮] ಮಹಾಕಾಳಿ, [೧೯] ಅಂಬೆ, [೨೦] ಅಂಬಿಕೆ, [೨೧] ಮಂಗಲೆ, [೨೨] ಸರ್ವಮಂಗಲೆ, [೨೩] ಕಾಳಾತ್ಮಿ, [೨೪] ಲಲಿತೆ, [೨೫] ಗೌರಿ, [೨೬] ಉನ್ನಿ, [೨೭] ವಾವರ್ತತಿ, [೨೮] ರಂಭೆ, [೨೯] ತೋತಲೆ, [೨೩] ತ್ರಿಪುರೀ (ಗೌರಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಷ್ಟ ದಿಕ್ಕ ಪಾಲಿಕೆಯಾಗು), [೨೧] ಭೂತ ಮಾತೆ, [೨೭] ಯೋಗಿನಿಂದೆ, [೨೯] ವಾನೀ [೨೪] ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ, [೨೯] ರೂದಿ, [೨೧] ಕಾಲಿಕೆ, [೨೨] ಕಲವಿಕರಣಿಕೆ, [೨೪] ಬಲವಿಕರಣಿಕೆ, [೨೮] ಬಲಪ್ರಮಾಣಿ, [೨೦] ಸರ್ವಭೂತಧಮನಿ, [೨೧] ಮನೋನೈಸ್ತಿ, [೨೨] ವಾರಣಿ, [೨೨] ರಕ್ತಜಾಮುಂಡಿ, [೨೩] ಶಿವದೂತಿ, [೨೪] ಯೋಗೇಶ್ವರಿ, [೨೪] ಭೃತ್ಯಿ, [೨೪] ಶ್ರಿಪುರಭೃತ್ಯಿ, [೨೪] ಶಿವೆ, [೨೪] ಕೀರ್ತಿ, [೨೦] ಮಹಾಸಿದ್ದಿ, [೨೧] ಮಹಧಿರ್, [೨೨] ಕ್ಷಮೆ, [೨೨] ದಿಂಸಿ, [೨೪] ರತ್ನ, [೨೪] ಭದ್ರೀ, [೨೪] ಜಯೆ, [೨೪] ವಿಜಯೆ, [೨೪] ಕಾಲಿಮುಖಿ, [೨೨] ಘಂಟಾಕರ್ಣಿ, [೨೦] ಜಯಂತಿ, [೨೮] ದಿತಿ, [೨೨] ಅರುಂಧತಿ, [೨೨] ಅವರಾಜತೆ, [೨೪] ಸುರಭಿ, [೨೫] ಕೈಷ್ಮಣಿ, [೨೧] ಜಂದಾರಾಷ್ಟ್ರೆ, [೨೧] ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆ, [೨೧] ತುಲಸಿದೇವಿ, [೨೧] ಅಶಾಂಕೆ, [೨೧] ಭುವನೇಶ್ವರಿ, [೨೧] ಬಾಲೆ, [೨೨] ರಾಜಮಾತಂಗಿ, [೨೧] ಲಕ್ಷ್ಮಿ, [೨೧] ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ [೨೧] ಶ್ರೀದೇವಿ, [೨೧] ಭೂದೇವಿ, [೨೧] ಸರಸ್ವತಿ, [೨೧] ಸಪ್ತವಾತ್ಕಾಗಳಿಂದ [೨೧] ಜ್ಯೇಷ್ಠಾದೇವಿ, [೨೦] ಚಾಮುಂಡಿ.

ಉಪಾಂಶ - ನಾರಾಯಣೇದೇವಿಯು ತ್ರೈಂಬಕೆ, ದುರ್ಗೆ.

ಉದಾ : ಸರ್ವಮಂಗಲಮಾಂಗಲೀ ಶಿವೇ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಧಿಕೆಂ !

ಶರಣೀ ತ್ರೈಂಬಕೇದೇವಿ ನಾರಾಯಣಿ ಸರ್ವೋಸ್ತಮೀತೇ ॥

ನಾರಾಯಣೇಯು ನಾರಾಯಣನ ಪತ್ತಿಯಲ್ಲ; ನಾರಾಯಣನ ಅಕ್ಷು,

ಅವನ ಪರಾಯ್ಯ ಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ಮೂಲ; ರುದ್ರಪತ್ತಿಯು. ಶಿಕ್ಷೇಷ್ಠಾಜಾನುಸಾರಾಗಿ ಅವಳಿ ಸರ್ವದೇವಿಶಕ್ತಿಸಂಕ್ಷಿತ. ಪರಬ್ರಹ್ಮವಾದ ಶಿವನಿಂತ

ಭಿನ್ನಯಲ್ಲಿ, ಅವನ ಕಾರ್ಣವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ, ಗಂಡುಹೆಣ್ಣು. ಅವಳು ಶ್ರಿಮಂತಿರಭೇದಕ್ಕೆ, ಅವರವರ ಪತ್ತಿಯರ ಭೇದಕ್ಕೆ—ಷಣ್ಣಾ ಬಡಿ

ಸಂತವಳು, ಅವಳ ಅವತಾರಗಳು ದೃತಾರಿಗಳಾದ ಹರಿ-ಹರರಷ್ಟು.

“ಶಕ್ತಿ” ಎಂದರೆ ಮಾಲತಿ ಅವಳು. ಅವಳೂ ದೈತ್ಯಾಸ್ತಾನಿ. ಅವಳು ಅರ್ಥನಾರೀತರಿ ಅಥವಾ ಈಶ್ವರಿ. ದೇವಿಯರ ಶರೀರಾದಿಗಳು

ಅವರವರ ಪತಿಗಳಿಗಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತವೆ.

ಗಣಪತಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು

ಗಣಪತಿಯು ರುದ್ರನ ಆಕಾಶಭಾಗದ ಸಂಕೇತವು. ಅವನ ವಿಗ್ರಹವು ಪದ್ಮಸನದ ಅಥವಾ ಇಲಿಯ ಯಾ ಸಿಹದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ದ್ವಿಭಂಗದ ಯಾ ತ್ರಿಭಂಗದ ಸಿಲುಮೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಸಮಭಂಗಯಲ್ಲಿರುವದೂ ಉಂಟು.

ಉವರಿಪ್ಪ ಗಣಪತಿಯ ಎಡಗಾಲು ಮುಡಿಚಿಕೊಂಡು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ವಿರಮಿಸಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಬಲಗಾಲು ಎಡತೊಡಿಯ ಮೇಲೆ ವಿರಮಿಸುವಂತೆ ಕರ್ತವರಿಭಂಗಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ; ಸಾಕ್ಷತ್ವಗಿ ಬಲಗಾಲು ಬಾಗಿ ಬಂದು ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಗಣಪತಿಗೆ ಕೆಣ್ಣಗಳು ಎರಡು ಯಾ ಮೂರು, ಭುಜಗಳು ೪, ೬, ೧೦ ಯಾ ೧೬. ಅವನು ಸರ್ವ ಯಾಜೋಽಪನೀತಿ ಸರ್ವಮೇಖಲಾಧರನು.

(೧) ಬಾಲಗಣಪತಿ : ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣನ್ನೂ ಬಾಳಿಹಣ್ಣನ್ನೂ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣನ್ನೂ ಕಬ್ಬಿನಕೊಲನ್ನೂ ತನ್ನ ೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವನಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಲದ ಹಣ್ಣನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

(೨) ತರುಣ ಗಣಪತಿ : ವಾಶ, ಅಂಕುಶ, ಜಂಬೂಫಲ, ಸಾಸಿನೆ ಮತ್ತು ಬಿದಿಪುಗೋಲಂಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

(೩) ಭಕ್ತಿವಿಷ್ಣೇಶ್ವರ : ತೆಂಗಿನಕಾಲಿ, ಮಾವಿನಹಣ್ಣ, ಕೆಲ್ಲಿಸಕ್ಕರೆ, ಪಾಯಸದ ಲೋಟಗಳನ್ನು ತನ್ನ ೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

(೪) ವೀರವಿಷ್ಣೇಶ್ವರ : ವೇತಾಳ (VAMPIRE), ಶಕ್ತಾಯಂಥ, ಬಾಣ, ಬಿಢಿ, ಟೆಟಕ (ಗುರಾಣ), ಮುಂದ್ಗರ (ಕೊಡತಿಗೆ), ಗಡೆ, ಅಂಕುಶ, ಪಾಶ, ಶಾಲ, ಕುಂಡ, ಕೊಡಲಿ, ಧ್ವಜ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ೧೬ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

(೫) ಶಕ್ತಿಗಣಿಶ : ಪದ್ಮಸನಾಸೀನ. ವೃಷ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕ ವಿಲ್ಲ. ಪಾಶ ಮತ್ತು ವಜ್ರ ಅಥವಾ ದಂತ, ಅಂಕುಶ, ಪಾಶ, ಅಕ್ಷಮಾಲೆ

ಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ, ಹೋದಕವನ್ನು ಸೊಂಡಿಲ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗಳೇಶನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಶಕ್ತಿಗಳೇಶರನ ಪ್ರಭೀದಗಳು : ಅಷ್ಟಬುಜದಲಪ್ತಿಗಳವತ್ತಿ, ಉಚ್ಛ್ರಾಸ್ಯಗಳವತ್ತಿ, ಮಹಾಗಳವತ್ತಿ, ಉಧ್ವಗಳವತ್ತಿ, ಸಿಂಗಳಗಳವತ್ತಿ—ಎಂದು. ಲಪ್ತಿಗಳವತ್ತಿಯು ಗಳಿ, ದಾಳಿಂಬಿ, ಕಮಲ, ರತ್ನಬಿಚಿತ ಹೇನುಜಲಪಾತ್ರ, ಅಂಕುಶ, ಪಾಶ, ಕಲ್ಪಕಲತೆ, ಬಾಣವೆಂಬ ಸಸ್ಯಮೂಕುಲಗಳಿಂದ ಆಲಂಕೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಸೊಂಡಿಲಿಸಿಂದ ನೀರುಸುರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ:

ಅಥವಾ

ಮುಕ್ತಾಣ್ಣ, ದಂತ-ಚಕ್ರ-ಉಭಯ ಹಸ್ತ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಷ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅವಳೂ ಅವನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು—ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರಬಹುದು. ಉಚ್ಛ್ರಾಸ್ಯಗಳವತ್ತಿಗೆ ವದ್ದು, ದಾಳಿಂಬಿ, ವೀಣೆ, ಒಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಭತ್ತ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಷವನಾಲೀಂಜು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಅಥವಾ

ಆಂಬು, ಬೀಳ್ಳು, ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ ಹಿಡಿದಿರುವುದೂ ವದ್ದುಸನಸ್ಯನಾಗಿರುವುದೂ ಸಿದ್ಧಿಯೋಡನೆ ಕುಳಿರಲು ಯತ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಬಹುದು.

ಅಥವಾ

ಉಪವೇಶನ; ಪಾಶ-ಅಂಕುಶ-ಕಬ್ಬಿನ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕನೆಯದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ಗದೇವಿಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು ಮೂರು ಕಿವಿಗಳು, ರತ್ನಮುಕುಟ, ಮಗ್ಗದೇವಿ ಅವನ ತೊಡೆಯ ಹೇಳಿಕುಳಿತುವುದು. ಈ ಮಗ್ಗಯ ಹೆಸರು ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರಿ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪಾಶಾಂಕುಶಗಳನ್ನೂ ಲಡ್ಡುಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಈ ಉಚ್ಛ್ರಾಸ್ಯಮೂರ್ತಿಯು ನಾಲ್ಕನೆಯದರಿಂದ ತನ್ನ ಸೊಂಡಿಲಿಗೆ ತಾಗಿರುವ ಮಗ್ಗದೇವಿಯ ಹಿಂದಿನ ಪೃಷ್ಟಭಾಗಗಳನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಿಯ ಬಲಗೈಯು ಈ ಗಳವತ್ತಿಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ದೇವಿನಿಗ್ರಹವು ಕಮಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಗಳವತ್ತಿಯ ನಿಗ್ರಹವು ಮೂರನೆಯದು. ಅದಕ್ಕೆ ದಶಭುಜಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಆದು ಕಮಲ, ದಾಳಿಂಬಿ, ರತ್ನಬಿಚಿತಜಲಪಾತ್ರ, ಗಡಿ, ತನ್ನ ಮುರಿದ ದಂತ,

ಇಕ್ಕೆಂಬುದು, ಭತ್ತದ ಚುಂಗುಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಶ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಶಕ್ತಿದೇವಿಯು ಅವನ ತೊಡೆಯನ್ನೇರಿ ಕಮಲಧಾರೀಣ್ಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆನೇಲಿನ ಗಣೇಶೋಪವಿಭಾಗವು ನಾಲ್ಕುನೇಯದು. ಆದರೆ ಹೆಸರು ಉದ್ದ್ವಿಗಣಪತಿ ಎಂದು. ಆದು ಕಲ್ಪಾರ, ಭತ್ತದ ಚುಂಗುಗಳು, ಇಕ್ಕೆಚಾಪ, ಬಾಣ, ದಂತ ಇವುಗಳನ್ನು ಇದು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಆರನೆಯದರಿಂದ ಶಕ್ತಿದೇವಿಯ ಹಿಂಬದಿಯ ಕೆಳಪ್ಪಷ್ಟಭಾಗಗಳನ್ನು ಲಿಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಿಂಗಲಗಣಪತಿಯು ಶಕ್ತಿಗಣೇಶನ ಪದನೆಯ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯ ಉಪವಿಭಾಗ. ಇದಕ್ಕೂ ಆರು ಕೈಗಳು; ಆವುಗಳಿಂದ ಆದು ಮಾನಿಸಹಣ್ಣು, ಪುಷ್ಟಗುಚ್ಛು, ಕಬ್ಜಿನತ್ತುಂಡು, ಸಾಸಿವೆ, ಮೋದಕ, ಕೊಡಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಲಷ್ಟೇದೇವಿಯನ್ನು ತನ್ನೆಡಕ್ಕೆ ಕುಳಿ ರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

(೧) ಹೇರಂಬಗಣೇಶ : ಇವನಿಗೆ ವಂಚಗಜಮುಖ—ಈ ಪದಮುಖ ಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳತ್ತ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶದತ್ತ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ತಿರುಗಿವೆ. ಇವನು ಸಿಂಹವಾಹನನು. ಪಾಶ, ದಂತ, ಅಕ್ಷವಾಲೆ, ಪರಶು, ತೃತೀಯಮುದ್ರ, ಮೋದಕ, ವರದ, ಅಭಯ ಎಂಬಿವನ್ನು ಇವನ ಎಂಟು ಕೈಗಳು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ.

(೨) ಪ್ರಸನ್ನಗಣಪತಿ : ಇವನಿಗೆ ತ್ರಿಭಂಗ, ಪದ್ಮಾಸನ; ಪಾಶಾಂಕುಶ ವರದ ಅಭಯ ಹಸ್ತಗಳು; ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ದಂತ-ಮೋದಕಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿರುತ್ತದೆ ಇವನ ಮೂರಿ.

(೩) ಧೃಜಗಣಪತಿ : ಇವನು ಚತುಭೂಜ; ಪುಸ್ತಕ, ಅಕ್ಷವಾಲೆ, ದಂಡ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲಗಳಿಂದ ಇವನನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

(೪) ಉನ್ನತ್ಯೈಷ್ಟಿಷ್ಟಷ್ಟಗಣಪತಿ : ಇವನಿಗೆ ಮುಕ್ತಣ್ಣ. ಇವನು ಪಾಶಾಂಕುಶ, ಮೋದಕ ಪಾತ್ರ, ಮತ್ತು ದಂತಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಪದ್ಮವೇ ಇವನ ಆಸನ. ಇವನ ಗಜಮುಖವು ಮಂಡಳ ಮಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(೧೦) ವಿಘ್ನರಾಜಗಣಪತಿ : ಇವನು ಪಾಶಾಂಕುಶಧರನು; ಇಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮಾನಿಸ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.

(೮೮) ಭಂವನೇಶಗಳವತ್ತಿ : ಇವನು ಅಷ್ಟಬ್ಧಜನ. ಶಂಖ, ಇಕ್ಕೆ ಜಾವ, ಪುಷ್ಟಬಾಣಗಳು, ವೂರಿದ ದಂತ, ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದ ಎಕೆಸಿಗಳನ್ನು (ಬೆದೆಗಳನ್ನು) ತನ್ನೇಟು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

(೮೯) ಸೃತ್ಯಗಳವತ್ತಿ : ಕುಣಿಯುತ್ತಾನ್ನಿ. ಇವನೂ ಅಷ್ಟಬ್ಧಜನ. ತನ್ನ ಎಂಟು ಕೈಗಳಿಂದ ಪಾಶ, ಅಂಕುಶ, ಕಡುಬು, ಕುಠಾರ, ದಂತ, ವಲಯ (Quoin), ಅಂಗುಲಿಯ (ಉಂಗುರ)ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಕೊನೆಗ್ಗೆ ಬೆಕೊದ ಹಾಗೆ ತೂಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಎಡಗಾಲು ಬಾಗಿ ಪದ್ಧತಿನಿಂದ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ; ಬಳಗಾಲು ಹೇಳಿದ್ದು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಾಡುತ್ತದೆ. ಸೌಕ್ರಾತ್ಮಕಿ ಏಮುಂಗಿ ಕಾಣುವುದು ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು.

(೯೦) ಪರಿದಾರಗಳವತ್ತಿ : ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿ ಗಳವತ್ತಿ. ಇವನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳು—ಅಪುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಾಂಕುಶ ಹೊರಿದೆ ದಂತಗಳಿನೆ. ಇವನು ತ್ಯಂಬಕೆ.

(೯೧) ಭಾಲಚಂದ್ರಗಳವತ್ತಿ : ಚಂದ್ರನನ್ನೀತನು ಹಣಿಯ ಹೇಳಿ ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

(೯೨) ಶೂರ್ವಕಣಗಳವತ್ತಿ : ಶೂರ್ವಕಣ ಇವನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ. ಶೂರ್ವ ಕಣ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನಿ.

(೯೩) ಏಕದಂತಗಳವತ್ತಿ : ಇವನಿಗೆ ಬಳಗಡೆ ದಂತವಿಲ್ಲ.

ಸಂಬೃಹ್ಯಣ್ಯಮೂರ್ತಿ

ಸಂಬೃಹ್ಯಣ್ಯಸಾಷ್ಟಮಿ ವಿಗ್ರಹವು ಶ್ರೀವಿಧವಾಗಿದೆ. ಹೊದಲಿನದರ ಉಪವಿಭಾಗಗಳು :

(೧) ಪದ್ಮದ ಅಧವಾ ನವಿಲಿಸ ಹೇಳಿ ಕುಳಿತ ಮೂರ್ತಿ. ಬಳಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ತಾವರೀಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಎಡಗೆಯು ಕಟ್ಟುವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವುದು ಈ ಸಂಬೃಹ್ಯಣ್ಯ ಮೂರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

ಅಥವಾ

ಬಲಗೈ ಅಭಯ ವುದ್ದೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಮತ್ತು ಎಡಗೈ ಕೆಮೆಲ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ನೈಕಲ್ಲಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

(೧) ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಈ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನು ದಂಡವನ್ನೂ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಮೆಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

(೨) ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಾಯುಧವನ್ನೂ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವಚಾರಿಯಂಥವನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವುದು ಇದರ ಮೂರನೆಯ ವಿಧವು.

(೩) ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಾಯುಧವನ್ನೂ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕೋಳಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ಚತುರ್ಭ್ರ ವಿಧವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮೂರ್ತಿ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದದ್ದು. ಆದಕ್ಕೆ ಆರು ಕೈಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಭಯಹಸ್ತ, ಖಡ್ಗಹಸ್ತ, ಶಕ್ತಿಹಸ್ತಗಳು ಬಲಗೈ ಮೂರಾದರೀ—ಖೇಟಕ, ಆಕ್ಷವೂಲೆ, ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಎಡಗಡಿಯ ಮೂರು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವದೊಂದು ಬಗೆ. ಎಂಟು ಕೈಗಳಿಂದ ವಜ್ರ, ಶಕ್ತಿ, ಅಭಯ, ವರದ, ಖಡ್ಗ, ಖೇಟಕ, ಬಾಣ ಮತ್ತು ಧನುಃ ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆ.

ಮೂರನೆಯ ಬಗೆಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮೂರ್ತಿಯು ಅಷ್ಟಭುಜನು. ಆ ಎಂಟು ಕೈಗಳಲ್ಲಾತ ವಜ್ರ, ಶಕ್ತಿ, ಅಭಯ, ವರದ, ಖಡ್ಗ, ಖೇಟಕ, ಬಾಣ, ಧನುಃಗಳನ್ನಾಡರೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಪದ್ಮ, ವಜ್ರ, ಶಕ್ತಿ, ಅಭಯ, ವರದ, ಖಡ್ಗ, ಖೇಟಕ, ಪಾಶಗಳನ್ನಾಡರೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಶಕ್ತಿಧರ; ಸ್ವಂದ, ಸೇನಾಪತಿ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಗಜವಾಹನ, ಶರವಣಭವ; ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಕುಮಾರ, ಪಣ್ಣಾವಿ, ತಾರಕಾರಿ, ಸೇನಾನಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಿ, ವಲ್ಲಿಕಲ್ಯಾಣಸುಂದರ, ಬಾಲಸ್ವಾಮಿ, ಕೌಂಜಭೀತ್ರ, ಶಿವಿವಾಕ್ಸ—ಎಂಬೀ ಇಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವರ ಹೆಸರುಗಳು.

ಅಧಿಕಾರನಂದಿ ಅಥವಾ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ

ನಂದಿಕೇಶ್ವರನು ಪದ್ಮಾಸನದ ಮೇಲೆ ನೀತಿರುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಹಿಂಗೃಗಳಲ್ಲಿ ಪರಶುವನ್ನೂ ಮೃಗ (ಚಿಗರೆ)ವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುಂಗೃಗಳು ಅಂಜಲಿಸ್ತೂ ಪದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ದೇನನೂ ಇವನ ಪತ್ತಿಯೂ ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ಚಂಡೇಶ್ವರ

ಚಂಡೇಶ್ವರನು ರುದ್ರನ ಒಂದು ಭೂತಗಣ. ಅವನು ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥನು. ಅವನದು ರುದ್ರಕಳಿ, ಬಣ್ಣವು ಕಮ್ಮು. ಸರ್ವ ಯಜೋಧ್ವವೀತಿ; ಅಧರ ಚಂದ್ರಾಲಂಕೃತ ಜಟಾವುಕುಟ ಅವನದು. ಅವನು ಚತುರುಂಗಿನು, ಚತುರಭುಜನು, ದ್ವಾದಶಾಕ್ತನು. ಬಲಗೃಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷವಾಲೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಶೂಲ ಮತ್ತು ಟಂಕ-ಕಮಂಡಲಂಗಳು ಎಡಗೃಗಳಲ್ಲಿ.

ಅಥವಾ

ಅವನು ವೀರಾಸನಸ್ಥನು. ಹಿಂಗೃಗಳಲ್ಲಿ ಸಿನಾಕಥನಸ್ಸನ್ನೂ ಅಮೋಧಬಾಣವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮುಂಗೃಗಳಲ್ಲಿ ವರದ-ಅಭಯ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಥವಾ

ಅವನು ಉತ್ಪಂಟಿಕಾಸನಸ್ಥನು ಇಲ್ಲವೆ ನಾಲ್ಕು ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಟಂಕ, ಪಾಶ, ಶೂಲ, ಅಭಯಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಥವಾ

ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ನೀಲೋಕ್ಕಲಧಾರಿಜೀಯಾದ ಧರ್ಮನೀತಿ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಅವನು ತ್ರುಂಬಕನಾಗಿ ರುದ್ರದೇವಾಲಯದ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಾನಲ್ಲಿ ಪಾರಕಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಜೋಧ್ವವೀತ ಧರಿಸಿ ಬಲಗೃಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಿ ಹಿಡಿದು ಎಡಗೃಯನ್ನು ಸೂಂಟಿಸ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವಮೂರ್ತಿ

ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣ : ವಿಷ್ಣು, ಶಿವರ ಸರಿಜೊಡಿಯಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನು ಚತುರುಂಗನು. ಜಟಾವುಕುಟ, ಯಜೋಧ್ವವೀತ, ಕಟಿಸಣತ್ರ,

ಮುಗಚಮ್ (ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ)ವನ್ನು ಉಪವಿತದಂತೆ ಧರಿಸಿರುವುದು, ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಗಳು. ಈತನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಯೊ ರುದ್ರನ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರ ಪೂರ್ಕಾರದ ಬಳಿ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣ : ಅವನದು ಪದ್ಮಾಸನ ಯಾ ಹಂಸಾಸನ ಯಾ ಲಂಬಕೊಚಾಸನ ಆಥವಾ ಯೋಗಾಸನನಾಗಿರಬಹುದು. ಚಕ್ರಮುಂಬಿನಾದ ಅವನ ಮುಖಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಾಗಳತ್ತ ತಿರುಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಧರಿಸಿರುವುದು ಆಕ್ಷಮ್ಯಾಲೆ, ಕೂಚೆ ಬಲಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ; ಕುಶಕಮುಂಡಲುಗಳನ್ನು ಎಡಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ. ಸುರಕ್ಷಾ-ಸುರವಗಳು ಬಲಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ; ಅಷ್ಟಸ್ಥಾಲಿ, ಕುಶಗಳು ಎಡಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ. ಮುಂದಿನ ಕೃ (ಮುಂಗೀ)ಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಯ-ವರದ ಮುದ್ರೆಗಳು; ಹಿಂಗ್ರೀಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷಮ್ಯಾಲೆ ಕಮಂಡಲುಗಳು ಆಥವಾ ಅವನ ಕರ್ತರಾಂಸನ (Crossed legs)ವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಮೈವಾಗಿರುವ ಮುನ್ಸೈಡ್ ಹಸ್ತದ ಮೇಲಿಟ್ಟಿರುವ ಕೆಳಮೇಗದ ಮುಂಬಿಲ ಹಸ್ತವುಳ್ಳವನೂ ಹಿಂಗ್ರೀಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷಮ್ಯಾಲೆಯನ್ನೂ ಕಮಂಡಲುವನ್ನೂ ಹಿಡಿದವನೂ ಆಗಬಹುದು. ಆಥವಾ ಮುಂಬಿಗ್ರೀ ವರದಹಸ್ತ, ಕರ್ತರಾಂಸನ (ಪದ್ಮಾಸನ), ಹಿಂಬಿಗ್ರೀ ಸುರವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು, ಹನ್ಸೈಡ್ಗ್ರೀ ಸುರಕ್ಷಾಸ್ಥಾನ್ ಹಿಡಿದಿರುವುದು, ಮುನ್ಸೈಡ್ಗ್ರೀ ಕಮಂಡಲವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದು—ಇದೂ ಒಂದು ಬಗೆ.

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಗಡ್ಡವಿದೆ, ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ; ಅವನಿಗೆ ಸಾವಿತ್ರಿ ಸರಸ್ವತಿಯರು ಪತ್ತಿಯರು. ಸಾವಿತ್ರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ತಲೆಗಳು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೃಗಳು, ಅವಳು ಆಕ್ಷಮ್ಯಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಧಗಳು : ಪಾಶವು ಅಧಿಕಾಯುಧವು ಆಥವಾ ಪಣ್ಣಿಕಾ ಯುಧವು. ಕಟ್ಟಿಬಂಧದ ಬದಲು ಉದರಬಂಧವಿರಬಹುದು. ಉದರವು ಮಹೋದರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಟ್ಟಿವಲಂಬಿತಹಸ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಬ್ರಹ್ಮನು; ಜಟಾ ಮಕ್ಕಿದ ಬದಲು ಕೀರ್ಟಿಮಂಕುಟಿಧಾರಿಯಾಗಿಬಹುದು.

ಅಷ್ಟದಿಕಾವಲಕರು

ಇಂದ್ರ

ಇಂದ್ರನು ಕೀರ್ಟಿ-ಕುಂಡಲ-ಹಾರ-ಕೇಯೂರಾಲಂಕೃತನು. ಆತನ ಬಿಂಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ಷಾಯುಧಸ್ತ ಎಡಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಆಂಕುಶವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ನಿಂಹದ

+ bracelet worn
on the upper arm

ಕೌಸ್ತುಂ/m. n. = most
celebrated jewel
worn on the breast of
Vishnu

ಅಧವಾ ಪರಾವತದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಂದೂಣಿ ಯಾ ಶಚೀದೇವಯು ಉತ್ಸಾಹಾರಣೆಯಾಗಿ ಅವನೊಡನೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ. ಏಡ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತುಯರು ಚಾಮರ ಬೀಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅಧವಾ

ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರ, ಅಂಕುಶ ಯಾ ನೀಲೋಷ್ಟಲ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಒಕ್ಕೂಟಿಯಿಂದ ಇಂದೂಣಿಯು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಂತಾನಮಂಜರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಇಂದ್ರನ ಗಜವಾಹನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ದಂತಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರನ ಮುಂಗೀಗಳ ರಥು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭಯ-ವರದ ಹಸ್ತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಹಂಗೀಗಳಿರದರಲ್ಲಿ ಅನನ್ತ ಅಂಕುಶ-ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅಧವಾ

ಇಂದ್ರನು ಭದ್ರಪೀಠಸ್ತನಾಗಿರಬಹುದು. ಮುಂಗೀಗಳಿರದರಲ್ಲಿ ಅತನು ವರದಹಸ್ತನೂ ಆಕ್ಷಮಾಲಾಧರನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಏಡ-ಬಲಗೀಗಳಲ್ಲಿ ವಜ್ರ, ಅಂಕುಶವಾಣಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆವನಿಗ ಜಟಾಮಕುಟಾಲಂಕೃತನೂ ಯಜ್ಞಾಷಾಷಿವೀತಿಯೂ ಆಗ ಹಾಡಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮೇಡಿಯಾತ್ತಾನೆ.

ಅಗ್ನಿ

ಆಗ್ನಿಯು ಜಟಾಮಕುಟಿಧಾರಿಯು, ಜತ್ಯಭುರಜನು, ತ್ರೈಕ್ಷನು ಮತ್ತು ಮೇವವಾಹನನು. ಮುಂದಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ವರದಹಸ್ತನೂ ಅಭಯಹಸ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷನ್ನೂ ಶಕ್ತಿಯಧವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಧವಾ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (ಜನಿವಾರ)ಧರನು; ವಿನಿ ಅವನಿಗಿ; ಆಕ್ಷಮಾಲೆ ಕವುಂಡಲಂಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಧವಾ ಅವನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಷ್ಟರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಬಲಗ್ಗೆ ಬಂದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಲಿಗಳನ್ನೂ ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೂಲವನ್ನೂ ಹಿಂದಿನ ಎಡಗೀಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದರಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷಮಾಲೆಯನ್ನೂ ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆಗ್ನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೊರೆದಾಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕು ಗಿಡಗಳು ಅವನ ತೇಂಸನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಬಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅವನಿಲ್ಲಿ ಧೂಮಕೇತು. ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯು ರತ್ನಹಾತ್ರಿ (ನವರತ್ನ ತುಂಬಿದ)ಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ಹಣಕಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅಧ ಚಂದೂನನವನ್ನು.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ; ಸಹಭಜಗಳಿರುತ್ತವೆ; ಚರಣತ್ರಯವಿರುತ್ತದೆ. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಲಕ್ಕೂ ಮೂರು ಎಡಕ್ಕೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಮನುಷ್ಯಮುಖಧಾರಿ ಮತ್ತು ಮೇಷದ ಬದಲು ಗೂಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ.

ಯಮ

ಯಮನು ವೈವಸ್ತವನು ಅಥರ್ವಾ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನು ಮತ್ತು ಚತುಭುಜನು; ದ್ವಿಭುಜನಾದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಖಡ್ಗವನ್ನೂ ಬೀಟಕವನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು ಸುಲೀಯೆಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ದಂಡ-ಪಾಶಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿರಬಹುದು. ಯಮನು ಕಿರಿಟಿ ಮಕುಟಧಾರಿಯು; ರಕ್ತಪುಷ್ಟಹಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಿಂಹವನ್ನೋ ಕೊಣನನ್ನೋ ವಾಹನವನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಮನ ಎಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಮತ್ತು ಸಂಹಿತಾದೇವತೆಗಳು ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಸ್ತ್ರೀಯರು (ಒಂದು ಕಡೆ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಂತೆ) ಚಾಮರ ಬೀಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನೆದುರು ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವತೆಗಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಆರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿದಿರು ಚಿತ್ರಗುಪ್ತಾರ್ಥಿಯರು ಕಾವಲಿಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಯಮಪತ್ನಿಯು ಧೂಮೋಹಿಯು. ಆವಳಿಗೆ ಎರಡು ಕೈಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಯಮನು ದಂಡಪಾಣಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವಿರುವುದು ಅವನ ಬಲಗೃಗಳಲ್ಲಿ; ಎಡಗೃಗಳಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ತ್ರಿಶಾಲ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಮಾಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಚಿತ್ರಗುಪ್ತನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವೇಷಧರ (ಅಪೀಷ್ಟ + ವೇಷಧಾರಿ); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯನ್ನೂ (ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಟವನ್ನೂ) ಓಲೆಗಿರಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಮನ ಎಡಕ್ಕೆ ಪಾಶಧಾರಿಯಾದ ಕಾಲದೇವನು ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತನಿಗಿರುವ ಎರಡೇ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ (ಎಡಗೃ ಬಲಗೃಗಳಲ್ಲಿ) ಗಡೆ-ಪಾಶಗಳನ್ನೂ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕರಂಡ ಮಕುಟವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ ವೃಷಭಾರೂಢನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಿರ್ಜುತ್ತ

ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮರು ಪೂರ್ವ, ಆಗ್ನೇಯ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಪಾಲಕರಾದರೆ ನಿರ್ಜುತ್ತಿಯು ನೈಮಿತ್ತ ದಿಕ್ಕಿನ ಪಾಲಕನು. ಇವನು ಭದ್ರಪೀಠಸ್ಥ ಯಾ ಸಿಂಹವಾಹನ ಆಧವಾ ನರವಾಹನನು ಇಲ್ಲವೆ ಗದ್ರಭಾರೊಧನು. ಇವನು ದಂಡಪಾಣಿಯು. ಬಲ-ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನೂ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ದೇವಿ, ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ, ಕೃಷ್ಣವದನೆ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಪಾಶೆ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪತ್ತಿಯರಿದ್ದಾರೆ.

ವರುಣ

ವರುಣನು ಪಶ್ಚಿಮದಿಗಧಿಕೆನು, ಕರಂಡಮಕಂಟಧಾರಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (ಜನಿವಾರ)ಧರ, ಮಕರಾರೂಢ (ಮಕರ=ಯೋಗಿಕ ಜಲಚರ) ಆಧವಾ ವೋಸಳಿಸವಾರ; ಶ ಯಾ ಉ ಕೈಗಳು—ವರದಹಸ್ತ, ಪಾಶಹಸ್ತ; ಆಧವಾ ವರದ-ಪಾಶ-ಸರ್ವ-ಕಮಂಡಲುಹಸ್ತನು.

ಆಧವಾ

ವರುಣನು ಹಂಸವಾಹನನು, ಚತುಭುಂಜನು, ಬೆಳ್ಳಾಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡವನು; ಅವಸೀಡಕ್ಕೆ ವಿಳಂಧಾಜಿ: ಪದ್ಮ-ಪಾಶಗಳು ಬಲಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ-ರತ್ನಪಾತ್ರಗಳು ಎಡಗೈಗಳಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಾವೆ. ವರುಣಪಶ್ಚಿಮು ಸೀಲೋಕ್ಕಲಧಾರಿಣಿ ಮತ್ತು ಬಲಗೈಯಿಂದ ಆಕೆ ವರುಣನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಗಂಗೆ-ಯಮುಸೆಯರು ಬಲ-ಎಡಗಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀತಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗೆ ವಿಳಾರೂಢ ಆಧವಾ ಮಕರಾರೂಢ ಮತ್ತು ಒಕ್ಕೊಯಲ್ಲಿ ಚಾಮರ ವನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ. ಯಮುಸೆಯು ಅಮೇಯನ್ನೇರಿರುತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ತನ್ನೆರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಮರ-ಸ್ನೇದಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾಳೆ (ಸೀಲೋತ್ತ್ವಲ=ನೈದಿಲಿ=ಕೋಳಿಹೊವು).

ಅಧವಾ

ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ, ವರುಣನ ಬಲಗೈಯು ಸೂಚಿಸುತ್ತಬಂಗಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಯಮುಸೆಯರು ವರುಣನ ಬಲ-ಎಡ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕುಂಭಧಾರಿಣೆಯಾಗಿ ನೀತಿರುತ್ತಾರೆ.

ವಾಯು

ವಾಯುವು ವಾಯುವ್ಯ ದಿಗಧಿವತೆ; ಚತುಭೂಜ ಯಾ ದ್ವಿಭುಜನು. ಅವನಿಗೆ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ (Banner) ಮತ್ತು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ದಂಡ; ಬಲಗೈ ಪತಾಕಾಹಸ್ತಮಂದೀಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಅದು ಅಂಕುಶವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಸಿಂಹದ ಯಾ ಜಂಕೆಯ ಸವಾರ ಅಥವಾ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಕ ಹಾಗೂ ಧ್ವಜಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ವಾಯುವಿನ ಬಾಯಿ ತೆರೆದಿರುತ್ತದೆ; ಅವನ ಎಡಕ್ಕೆ ಅವನ ಪಶ್ಚಿಮ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾದೆ.

ಕುಬೇರ

ಕುಬೇರನು ಉತ್ತರ ದಿಕ್‌ಪಾಲಕನು; ಬ್ರಹ್ಮನ ಮೊನ್ನೆಗನು. ಅವನು ಪುಲಕ್ಕುಪುತ್ರನು; ಪುಲಕ್ಕುನ ಐವರು ಹೆಂಡಿರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳ ಮಂಗನು. ಅವನಿಗೆ ಕಿರಿಟಮಂಕುಟ ಯಾ ಕರಂಡಮಂಕುಟ ಮತ್ತು ಕಣಕಂಡಲಗಳು-ಹಾರಗಳು ಕೊರಳಿಗೆ; ಆ ಹಾರಗಳು ಬಂಗಾರದ ನಿಷ್ಪಗಳಿಂದ ಯಾ ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳು. ಅವನು ಚತುಭೂಜ ಅಥವಾ ದ್ವಿಭುಜ. ಆತನು ವರದಾಭಯ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಗದೆ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಪಶ್ಚಿಮಾದ ವಿಭವೆಯನ್ನು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪಶ್ಚಿಮಾದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅವನ ಎಡ-ಬಲದೊಡೆಗಳ ಸ್ವೇರಿ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಿಕ್ಕ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಗದೆ-ಶಕ್ತಿಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ ಈ ದೇವ.

ಅಥವಾ

ಕುಬೇರನು ಆಪೀಜ್ಞನೇಷ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವೇಷ) ಧರಿಸಿ, ಕವಚ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಜೂತೆ ನೊಸಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದು; ಮತ್ತು ಕೊರೀದಾಡಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲ ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗ ಅವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಲಂಬೊದರವಿರುವುದು ಉಕ್ತ. ಪದ್ಮಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತನು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನರವಾಹನನೂ ಆಗಬಹುದು. ಟಿಗರನ್ನೂ ಅವನ ವಾಹನ ನೆನ್ನುವದುಂಟು. ಅವನ ಎಡ-ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬಿಸಿದಿ ಪದ್ಮನಿಧಿಗಳಿಗೆತ್ತತ್ವನೆ. ಈ ನಿಧಿಗಳು ಭೂತಾಕಾರವ್ಯಳ್ಳ ವ್ಯಾಗಳು. ಈ ಭೂತಗಳು ಪದ್ಮಹಕ್ಕುದು,

ಕರಂಡಮುಕುಟಪು, ಪದ್ಮಪೀಠಸ್ಥಿತಾಗಿ ಇರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ಕುಬೀರನೆಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿತಾದ ನಿಧಿಗಳೂ ಯುಕ್ತಾರೂ ಸುತ್ತುವರಿದಿರಬಹುದು.

ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಕುಬೀರ ಪಶ್ಚಿಮಾದ ವೃದ್ಧಿ ವಿಭವೆಯರು ಅವನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ; ಇತರ ಕೈಗಳಿಂದ ರತ್ನತುಂಬಿದ ರತ್ನಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಥವಾ ರೂಪಮಂಡನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆನೆಯು ಕುಬೀರನ ವಾಹನವು; ಅವನು ಗದೆ, ದುಡ್ಡಿನ ಚೀಲ, ದಾಳಿಂಬಮತ್ತು ಕರ್ಮಂಡಲಗಳನ್ನು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

ಬೊದ್ದರ ವರುಣನ ಎಡದೊಡಿಯ ಮೇಲೆ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂಗುಸಿಕುಳಿತಿರುತ್ತದೆ.

ಈಶಾನ

ಈಶಾನಾಧಿನಾಥನು ಈಶಾನನು. ಇವನು ತ್ರೈಂಬಕನು, ವಾಯೋಜವಾರತ್ವಾಸನ್ನು, ಜಟಿವಾಕುಟಿಧರ ಮತ್ತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾತ್ರವನ್ನೊಂದು (ಯಜ್ಞಾವಿಭವನ್ನೊಂದು) ಸಾದಾ ಜನಿವಾರವನ್ನೊಂದು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಜಟಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಪದ್ಮಸನಸ್ತನು. ಅಥವಾ ಪ್ರವಭಾಸನಸ್ತನು; ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶೂಲ-ಕಪಾಲ (ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಅನ್ತಿಮಂಜರಿ)ಗಳನ್ನೊಂದು ಹಿಡಿದಿರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಎಡಗೃಹ್ಯಲ್ಲಿ ವರದಹಸ್ತಮುದ್ರೆತೋರುಪಂತಿರುತ್ತದೆ. ಕಪಾಲವು ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಅರ್ಥಪಾಲು, ತಟ್ಟಿಯುಂತಿರುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂದ—ಇಗ್ರೀಗಳು: ವೀಣಾವಾದನ ಮಾಡುತ್ತಲೂ ಮತ್ತಿನ್ನೆರಡು ವರದಾಭಯ ಹಸ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ವೀಣಾವಾಣಿತ್ವವಿಲ್ಲಿ ತನ್ನೆಂದು ಗೋಪಿನಾಥರಾಯೇನ್ನುತ್ತಾರೆ (South Indian Iconography Page 538).

ಈ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಲಕ್ಕು ವೇದಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರಹಾದೇವತಗಳಾಗಿದ್ದರು; ಪೂರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಕಸಿದುಕೊಂಡರು ಮತ್ತು ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ನಿರ್ದೇಶಕರನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಿದರು.

ಅಶ್ರೀಗಳು

ಸೌಭಾಗ್ಯಕೆ ಹೇಸರಾದ ಅಶ್ರೀನೀಡೇವತೆಗಳು ವೇದೋಕ್ತು. ಅವರ ಆಯುವೇದ ವೈದ್ಯತ್ವನು ರುದ್ರನ ಹಾಗೂ ಧನ್ಯಂತರಿಯ ವೈದ್ಯತ್ವದ ಜೊತೆಗೇ ಗಣ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಶ್ರೀಗಳು ಯಮಳರು; ಇವರಲ್ಲಿಂಬು ನಾಸತ್ಯನು ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ದಸ್ರನು—“ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ವಿನಾದಸ್ರಾ” ಇತ್ಯಮರಕೋಕ್ತಿ. ಅಗ ಇಬ್ಬರೂ ನಾಸತ್ಯರು ಅಥವಾ ದಸ್ರರೇನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸೂರ್ಯ ಪತ್ನಿಯಾದ ಹೆಂಗುದುರೆ ಅಶ್ರೀಗಳ ತಾಯಿ. ಈ ಯಮಳರು ವೇಂತಿರ್ಕೃತ ಪಾಣಾಪಾನರು. ಪಾಣಾಪಾನಗಳು ಪಾಣಿಜೀವನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಜೈವಿಕ ವಾಯುಶಕ್ತಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಾಣಿ, ಅಪಾನ, ವಾಯಿನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ಸುಮಾನ ಎಂದು ಏದು. ದೇಹದ ಅಂತಃಸ್ಥಿ ಸ್ಥಳಗಳ ವೇಲಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಈ ಏದು ಹೆಸರುಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಅವು ಪ್ರಜ್ಞೀಯ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಉಸಿರು ಯಾ ಪಾಣಪ್ರಜ್ಞೀ ಎನ್ನುವುದೂ ಉಂಟು.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಶ್ರೀಗಳು ದೇವಾಹಾರವಾದ ಅಮೃತದ ಯಾ ರಾಧಿಸ್ತಿನ ಕಾವಲುಗಾರೂದ ದೇವವೈದ್ಯರು. ಸ್ವಯಂಪ್ರಧಾನರಾಗಿ ಕುಳಿತ ಅಶ್ರೀನೀಡೇವತೆಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಭಿತ್ತಿಯೇ ಸಾಫಿನ. ಅವರನ್ನು ಸೂರ್ಯನೇವೇಕರನ್ನಾಗಿ ಕಡೆದಿದಲಾಗಿದೆ. ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಹಿರಣ್ಯಗಭನು, ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನು, ಸೃಷ್ಟಿಪದಾಧಿಗಳ ಆತ್ಮ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಾಕ್ಷತ್ರಂ ಒಂದೊಂದು ಸೂರ್ಯ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಅವನವನಿಗವನವನ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಿದೆ. ಅವನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಭನಾದ ದೃಕ್ತಿ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಆಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಉಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶ್ರಿಮೂರ್ತಿಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪನು.

ಅಶ್ರೀಗಳು ಹಯವದನರು (ಹಯಗ್ರೀವರು). ಸಿಂಹಾಸನದ ವೇಲೆ ಅವರು ಜೊತೆಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ; ಜಟಾಮಕುಟ ಯಜ್ಞೋಪವಿತ ರಾಜಾ-ದೃಲಂಕೃತರು. ಅವರ ಹಾರ ಹಳದಿ ಹೂವುಗಳಾದ್ದು. ಅವರು ದಿವ್ಯಾಭರಣಭೂಷಿತರು. ಇಬ್ಬರೂ ದ್ವಿಭುಜರು. ಬಲ-ಎಡಗ್ರೇಗಳು ಅಭಯ-ಪುಸ್ತಕಹಸ್ತಗಳು, ಅವರ ಬಲಗಾಲುಗಳು ಹೀಡಿದಿದ ಕೆಳಗೆ ಇಂಬಿಟ್ಟುವು

ವಂಧನೆಗಳು; ಎಡಗಾಲುಗಳು ಮುದಚಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಎಡಗಾಲನ್ನು ಬಲ ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತ್ತಿರುವುದು ತಾಪ್ಯರ್ಥ- ಈ ಇಬ್ಬರ ಇಬ್ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೃತಸಂಜೀವನಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಎಂಬ ಸ್ತೋದೇವತೆಗಳು ಚಾಮರ ಬಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಎಡಕ್ಕೆ ಕತ್ತಿ-ಗುಂಡಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಮುಧನ್ನುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಅತ್ಯೇರುನೂ ನಿಂತಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಮುಂಂಧನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಧವಾ ಅಭಯಮಂದುಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಹೊಷಧಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದಿರುವುದುಂಟು ಮತ್ತು ರೂಪ ಸಂಪತ್ತ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಅವರ ಬಲ-ಎಡಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ್ರಜಸ್ತಿರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸೂರ್ಯ

ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕೊನೊಕೆಕ್ಕವೇ ಉದಾಹರಣೆ. ಸೂರತೆತ್ತಿನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾತರ, ಸಿಂಗಲ, ದಂಡ ಎಂಬವರು ಆತನ ಪಾರಿಪಾಶ್ಚಕರು. ಸಪ್ತಾಶ್ಚ ರಥಾರೂಧನಾದ ಅವನ ಎಡಗಡೆ ಇಂದ್ರಾಂಶುತ್ವಾನೆ. ಅವನ ದೇವತಾಯಕನ ಹೆಸರು “ದಂಡ” ಎಂದು. ಅವನ ಬಲಗಡೆ ಅಗ್ನಿ ಇಂತ್ರಾನೆ. ಸಿಂಗಲ ಸೇಂಬಾತನು ಎಡಗಡೆ ಅವನ ದೂತನಾಗಿ ಇರುವ ದೇವತೆಯು. ಯಾವುದು ಅವನ ಬಲಗಡೆ ಇಂತ್ರಾನೆ; ಈ ಯಾವುನಿಗೆ ಮಾತರನೆಂದು ಹೆಸರು. ಅರುಣನು ಸೂರ್ಯನ ರಥದ ಅನೂರು ಸಾರಥಿಯು, ಗರುಡನ ಲಣ್ಣನು. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭಾವಲಯ ಅವನ ಪರಿಧಿ. ಸೂರ್ಯನ ಪತ್ತಿಯರು ಹಲವರು. ಸೂರ್ಯನ ಮಂಗನು ವೈಪುಸ್ವತಮನಸು. ಅವನ ತೇರಿನ ಏಳು ಕುದುರೆಗಳು ಹೆಂಗುದುರೆಗಳು. ಅವುಗಳೇ ಹವಿತ್ತಿಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ರಂಜಲು ಮರದ ಎಲೆಯ ಬಣ್ಣಪುಷ್ಟಿಂಥವು; ಹರಿತಿ=ದಿಕ್ಕಿಗಳು ಎಂಬಫ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಗನ್ನಯಿಸದು.

ಉಪದೇವತೆಗಳು

1. ಅಷ್ಟವಸುಗಳು :

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಇಗ್ನೆಗಳು, ಇಕ್ಕಣಿಗಳು, ಕರಂಡಮಕುಟಿಗಳು, ಕೊರೆದಾಡಿಗಳು, ಸುಣುಪಾದ ಕೂಡಲು, ಆಭರಣಗಳು, ಉಪವಿಷ್ಟ ಯಾ

- ಉತ್ತಿತ ಮನುತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಖಡ್ಗವಾಣಿ ಯಥಾ ತೀರ್ಥಕವಣಿ. ಈಸು
ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಲಮುಂಗ್ಯೇ-ಎಡಮುಂಗ್ಯೇಗಳ ಗುಪ್ತತ್ವಗಳು.
- (೧) ಧರವಸುವು ಪದ್ಧತಿ-ಆಕ್ಷಮಾಲಾಧರ ಮತ್ತು ಹಲ-ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನಿಂದಿವಿವಾಸು.
- (೨) ಧರವಸುವು ಕಮಲಾಕ್ಷಮಾಲಾ-ಚಕ್ರಧರ ಮತ್ತು ಕಮಲಾ-
ಚಕ್ರವಾಣಿ

- (೩) ಸೋಮವಸುವು ಪದ್ಧತಿ-ಮುಕ್ತಾರಾಧರ, ಅಂಕುಶ-ಶಕ್ತಿವಾಣಿ.
- (೪) ಆವನಸುವು ಹಲ-ಶಕ್ತಾಯುಧಧರ, ಅಂಕುಶ-ಶಕ್ತಿವಾಣಿ. (೫. ಮಾಲು)
- (೫) ಅನಿಲವಸುವು ಅಕುಶ-ಆಕ್ಷಮಾಲಾಧರ, ಶಕ್ತಿ-ಖಂಪವಿತಧಾರಿ.
- (೬) ಅನಲವಸುವು ಆಕ್ಷಮಾಲಾ-ಸುರವಧರ, ಕಪಾಲ-ಶಕ್ತಿವಾಣಿ
- (೭) ಪ್ರತ್ಯಾಷಾವಸುವು ಖಡ್ಗ-ಅಂಕುಶಧರ, ಟೀಪು-ಶಕ್ತಿವಾಣಿ. (೮. ಮಾಲು)
- (೮) ಪ್ರಭಾಸವಸುವು ದಂಡ-ಕಪಾಲವಾಣಿ, ಅಂಕುಶ-ಶಕ್ತಿಧರ.

2. ಸಹ್ಯಾಗದೇವರುಗಳು :

- (೧) ವಾಸುದೀ=ಅಸುತ್ತ=ಮಹಾಶೇಷ; ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕೆವಸು.
- (೨) ತತ್ಕ್ಷಕ=ಹಡೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ತಿಕ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳವನು.
- (೩) ಕಾಕೋರೀಟಕ=ಇ ಬೆಳಿಗೆರಿ ಹಡೆಯಲ್ಲಿರುವವಸು.
- (೪) ವನ್ನು=ಬೆಳಿಗೆರಿ ಮತ್ತು ಹವಳದ ಆಭರಣವುಳ್ಳವನು.
- (೫) ಮಹಾವನ್ನು=ಹಡೆಯ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಶೂಲ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳತನು.
- (೬) ಶಂಖವಾಲ=ಹಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಿಗೆರಿಯಾಳ್ಳತನು.
- (೭) ಕುಳಿಕ=ಹಡೆಯ ಮೇಲೆ ಅರ್ಧಚಂದ್ರ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳವನು.

ಕ್ರಾತ್ಯಾರ್ಥ

ಈ ನಾಗರು ಕಶಿಪ-ಽಾಕ್ಷಾಷಿಷಿಂಗರ ಪುತ್ರರು. ರಾಜವಾದ ಶುಕ್ರವರು ಅವರ ಜನಸನಕಾಲ. ನಾಗನ ಕಲ್ಲಿಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣಿತ್ತೆ ಅಶ್ವತ್ಥನ ಕಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವುದು ಉತ್ಸಗರವಾಗಿದೆ.

ನಾಗದೇವನು ನಾಗರ ರಾಜನು. ಅವನು ತ್ರಿಂಬಕ, ಜತಾಭೂತಿ, ಕರಂಡವ, ಕುಟಿಧಾರಿ ಅಥವಾ ವಿವಿಧಾಭರಣವಿಭಾಗಿತ, ವನ್ನು ಹಿಂದಿನೆಂಬು; ಅವನ ಮುಂಗ್ಯೇಗಳು ಮಂದಾಭಯದಸ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂಗ್ಯೇಗಳು ಎರಡು ವಾವೃಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆರುತ್ತವೆ. ನಾಗರಾಜನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಂಜಫಣಾಲಂಕೃತ ನಾಗನಿರುತ್ತಾನೆ.

ಅಧವಾ

ತಲೆಯ, ವೇಲೆ ರಕ್ಕೆಹೊತ್ತು ಈ ನಾಗರು ಅಥ ವೂನಪರೂಪಿಗಳು; ಹೊಕ್ಕೆಳ ಕೆಳಗೆ ಯಾವಿನರೂಪವ್ಯಾಪರು, ತಲೆಯನ್ನು ಒಂದು, ಪೂರು, ಐಮು ಅಧವಾ ಏಳು ಹೆಡೆಗಳು ಮುಂಚ್ಚಿ ಕೋಡಿರುತ್ತವೆ; ನಾಗರೆಲ್ಲಾ ದ್ವಿಜಿಷ್ಟರು. ಅವರಷ್ಟು ವೂನಪ್ಪಬಾಯಿಗಳು. ನಾಗರು ಕತ್ತಿಯನ್ನೂ ಗುರಾಣೀಯನ್ನಾಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ; ಹಾಗೇ ಅವರು ಅಕ್ಕಮಾಲಾ-ಕಮಂಡಲಂಧಾರಿಗಳು.

ಸಾಕ್ಷಿತ್ತಾಗಿ ನಾಗರೆವನು ಬಲಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಡಧರ, ಎಚ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸತಿಯನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನಾಗಣಿಗೆ ಕರಂಡನುಕುಟ್ಟಿ, ಅವನ್ನು ಹೆಡೆಯು ಮುಂಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ; ಅವರಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ.

೩. ಸಾಧ್ಯರು :

ಸಾಧ್ಯರು ದ್ವಾರಕಾರು. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಜೀಳಕಿನ ಕಿರಣಗಳು. ವೂನ, ಮಂತ್ರ, ಪರಣ, ಸರ, ಅವಾನ, ವೀರಾವಾನ್, ವಿನಿಭಯ, ಸಯು, ದಂಶ, ನಾರಾಯಣ, ವೃಷ ಮತ್ತು ಪ್ರಭ ಎಂಬಿವು ಅವರ ಹೆಸರುಗಳು. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಪುತ್ರರಾವ ಮಹಾತ್ಮರು. ಇವರೆಲ್ಲಾ ವದಾರ್ಥನೆನ್ನ ಸ್ಥರು, ಅಕ್ಕಮಾಲಾ-ಕಮಂಡಲಂಧಾರಿಗಳು.

೪. ಅಸುರರು :

ಅಸುರರು ಕಶ್ಯಪಪುತ್ತರು. ಸುರರ ಜೀಷ್ಣಾಭಾರತ್ಯಗಳು. ಅಸುರ = ಜಲಸೇಚಕ ಮೌಡವು. ನಿರುಕ್ತದಂತೆ ಗಂಥವರು, ಸಿತ್ಯಗಳು, ದೀವತಗಳು, ಅಸುರರು ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಗಳು ವಂಚಜನರ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಯಂಜಾಚಾರಾನು ಸಾರಪಾಗ ದೀವತಗಳು, ವೂನಪರು, ಧಾವಗಳು, ಗಂಥವರಾಪ್ನೆರಸ್ಸಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳು ವಂಚಜನರು. ಅಸುರರು ಕೋರೆದಾಡಿಗಳನ್ನು ಲ್ಲಿ, ರಾಕ್ಷಸರು. ಸಾನಾ ಆಯುಧಪಾಣಿಗಳು. ಸಾನಾಲಂಕಾರಭಾಷಿತರು ಮತ್ತು ಕೀರೀಟ-ಕುಂಡಲಧಾರಿಗಳು.

೫. ಅಪ್ಸರಸ್ಸಿಗಳು :

ಘೃತಾಂತಿ, ರಂಭಾ, ವಿಷುವದಿ, ಉವರ್ತಿ, ತಿಲೋತ್ತಮೋ, ಮೇನಕೆ ಯಂತುಂಬಿತ್ತಿ ಏಕೇ ಜನರು. ಮುಂಷ್ಟಾಂಕರ್ಯಕಟಿಯುಳ್ಳ, ವಿರಾಲವಾದ

ಕಂಗಳುಳ್ಳ, ಜೆಮೊಲೆರ್ಯು, ಸ್ಟ್ರೋವೆದೆನೇಯರಾದ ಮತ್ತು ಸುಂದರಳೆಭರಣ ಧಾರಣೆಯರಾದ ಹಾಗೂ ಭವ್ಯಪೀಡದಲ್ಲಿ ಸಮಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತಿರುವ ನಿತ್ಯಯಾವಸ್ಥೆಗೆ ದೇವಕನ್ನಿಂದ ಕೆಯರು.

6. ಪಿಶಾಚರು :

ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಟ್ರೋಶರೀರವುಳ್ಳ, ಮೂರ್ಕಿ-ನರನಾಡಿ-ಜೆಮ್ರ್ ಮಾತ್ರ ಎಷ್ಟು ಕಾಣುವಂತಿರುವ, ಒರಟ್ಟಿಗೂದಲಿನ ಮಂಡಿ ಬಿಂಬಿಕೊಂಡ ಭಯೋತ್ಪಾದಕರು.

7 ವೇತಾಳರು :

ಅತಿ ಎತ್ತರದ, ಒಣಗಿ ಅಪ್ಪಜ್ಜಿಯಾದ ರೈಣಟ್ಟಿಯ, ಗಲ್ಲದೆಲುಬು ಎಷ್ಟು ಕಾಣುವಂತಿರುವ ಪಿಶಾಚಸದೃಶರು.

8. ಪಿತ್ರಗಳು :

ಮರೀಚಿ ಮುಂತಾದ ಮುಷಿಗಳೂ ಇತರ ಮುನಿಗಳೂ ಬುರಣಗಭ್ರನಾಮಕ ಮನುವಿನ ಮಕ್ಕಳೂ ಸೇರಿ ಏಳು ಪಿತ್ರಗಳಾಗಲಿರುತ್ತಾರೆ :

- (೧) ವಿರಾರ್ಥಾಪುತ್ರರೂ ಸಾಧ್ಯಪಿತ್ರಗಳೂ ಆದ ಸೋಮಸದ್ವಾವಗ್ರ.
- (೨) ದೇವತಾಪಿತ್ರಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಷ್ಠಾತ್ಮ ವಗ್ರ. ಇವರು ಮರೀಚಿಯ ಮಕ್ಕಳು.
- (೩) ದೈತ್ಯರ ಪಿತ್ರಗಳೂ ದಾಸವರೂ ಅತಿಸುತ್ತರಾದ ಯಕ್ಕರೂ, ಉರಗರೂ, ರಾಕ್ಷಸರೂ ಸೇರಿದ್ದು ಬಹಿಷಷದ್ವಾಗ್ರ.
- (೪) ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಮಕ್ಕಳೂ ಸೋಮಪಾಯಿಗಳೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ತಂಡ ಯವರೂ ಆದ ಪುರೋಹಿತವಗ್ರ.
- (೫) ಕ್ಷತ್ರಿಯಪಿತ್ರಗಳಾದ ಹವಿರಾಭುಗ್ಣಗ್ರ.
- (೬) ಪುಲಸ್ತಸುತರೂ ವೈಶ್ವರ ಗೋತ್ರಾಷ್ಟರಾಗಳೂ ಆದ ಆಜ್ವಿವಂಗ್ರ.
- (೭) ವಾಸಿಷ್ಠರೂ ಈದ್ವಪಿತ್ರಗಳೂ ಆದ ಸುಕಲಿ ವಗ್ರ.

ಆಗಮಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಪಿತ್ರಗಳಾಗಳು ಮೂರೆ ಮೂರು : ಪಿತ್ರ, ಪಿತಾಮಹ ಮತ್ತು ಪ್ರಪಿತಾಮಹ—ಎಂದು. ಅವರು ಮಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ್ತುಕೊಂಡು

ಬವರು ಆಧವರ ಭದ್ರಪೀಠಸ್ಥರು. ಪ್ರತಿಂದೀಸ್ಯನೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಧಾರಿ. ಕೆಲ್ಲ ಯಾಲ್ಲಿ ಕೇಶಬಂಧ; ಆಭರಣಾಲಂಕೃತ; ಭಸ್ಯೋದ್ಮಾಲಿತ ಶರೀರ, ಉರುಗೊಳಿಸ್ತು ಹಿಡಿದವನು; ಭಕ್ತಪಾಣಿ; ದ್ವಿಭೂಜ; ಎಚ್ಯೈಯನ್ನು ಬಾಗಿದೆ ಎಷ್ಟೊಳಿಕಾಲಿನ ವರೀಗಿ ಚಂಚಿಕೊಂಡವನು; ಬಲಗ್ರಂಥಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ ಅಥವಾ ಕುಶಾಸನ ವಂತು ಸಿಂಡಪಾತ್ರಧಾರಿಯು.

೨. ಸಪ್ತಷಿಂಗಳು :

ವಿಕ್ರೆಗಳ ರಾಗೂ ಇತರ ಜನಕರಾದ ಸೂಕ್ತಕಾಗಳು. ಸಿರುಕ್ಕಾನು ಸಾರವಾಗಿ ಭೂಗು, ಲಿಂಗಿರಸ್, ಆತ್ಮಿ: ವೈಶಾಸನ, ಮರ್ಚಿ, ಕೃತಂಗಳು. ಅವಕೊಂಡಿಗೆ ಪುಲಸ್ತ್ರಿ, ಪುಲಹ, ವಸಿಷ್ಠರಸ್ಯಾ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭೂಗುವು ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿಕುಂಡಪಲ್ಲಿ ಕುರಿಯಲ್ಲಿ ಟ್ರಿಪ್ತಿವಾಸು. ಅಂಗರಸ್ಪರು ಬೆಂಕಿಕೆಂಡದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರು. ಆತ್ಮಿಯು ಮಂಳರಲ್ಪವ (ನಾಲ್ಕುಬಿ) ಅಗ್ನಿಕುಂಡಜಾತ; ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದ ಬುಡವ ಸೇಲಪಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ವೈಶಾಸಸರು—ಎಂಬುದು ಯಾಸಾಕಿಫಾರ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮಾಣದ ಪುರಾಣಾಸಾಸಾರ—ಮರ್ಚಿ, ಕೃತು, ಆತ್ಮಿ, ಪುಲಸ್ತ್ರಿ, ಪುಲಹ ಮತ್ತು ವಸಿಷ್ಠರು ಬ್ರಹ್ಮಯಾಗ ಸಡಿದಾಗ ದಕ್ಷಿಣಿಂದ ಜನಿಸಿದವರು. ಇವರಲ್ಲಿರೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರರೆಂದು ನಂಬಿಗೆ.

ಮೀರ್ / “ಕಶ್ಮೈಂದಿತಿ ಭರದವ್ಯಜೋ ವಿರಾಜಮಿತೋಽಧ ಗೌತಮಃ | ಇಂ
ಜಮದಗ್ನಿವರ್ಣಸಿಷ್ಠಿಕ್ಷಾ ಸಾಧಿಷ್ಠಿ ಜ್ಯೇಷಾಽರುಂಧತಿಃ”

ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇವರಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠ-ಆತ್ಮಂಥತಿಯರು ಒಬ್ಬರೆಂದು ಗೃಹಿತ. ಕಾಗೇ ಇತರ ಮಾನಸಪುತ್ರರ ಸಪ್ತವರ್ಗಗಳೂ ಇವೆ :

- (೧) ವಾಸಾದಯೋ ಮಹಷಯಃ
- (೨) ಭೀಲಾದಯಃ ಪರಮಷಯಃ
- (೩) ಕಣಾದಯೋ ದೇವಷಯಃ
- (೪) ವಸಿಷ್ಠಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಷಯಃ
- (೫) ಶುಶ್ರತಾದಯಃ ಶುಶ್ರತಷಯಃ
- (೬) ಖುತುಪಣಾದಯೋ ರಾಜಷಯಃ
- (೭) ಜ್ಯೇಮಿನಾದಯಃ ಕಾಂಡಷಯಃ

ಅಗಮಾಸುಸಾರ ಮನ್ಸೂರದಿಂದ ಮನ್ಸೂರಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಷಿಂಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಮುಖ್ಯಗಳು ಪದ್ಮಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಕುರ್ತಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ ಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯತಾವೂ ಇವರಿಗೆ ಗಡ್ಡನಿದಿ. ಇವರು ಜಬ್ಬಾಮಂಕುಂಧಾರಿಗಳು, ಉಪವಿಶಿಗಳು, ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಭಸ್ತುಫಣಾಪಟ್ಟರು, ಕೋಲಾರಿಕೊಂಡು ನಡೆದಾಡುವವರು, ಭಕ್ತರಷ್ಟರು ಅಥವಾ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಲಗ್ಯೆಯನ್ನು ಜಣ್ಣಿಸಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಿಂದ್ದು ಕೊಂಡ ವರು ಮತ್ತು ಎಡಗೈಗಳನ್ನು ಎಡಮೊಣಕಾಲಿನ ವರಿಗೆ ಇಳಿಬಟ್ಟುಕೊಂಡವರು; ಈ ಮೊಣಕಾಲಿಗಳು ಬಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕಟಿಸೂತ್ರಗಳು (ಉಡಿದಾರಗಳು) ಅವರ ಕೆಳನಾರುಮುಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಿದುತ್ತವೆ.

10. ಗಂಧರ್ವರು :

ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರ ವರ್ಣನೆ ಇಲ್ಲ.

11. ಮರುತ್ತುಗಳು :

ಮರುತ್ತುಗಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಭಚ್ಚಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವರು ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡ ಪಾದಸಂಧಿಗಳನ್ನು ಇವರು; ಒಂಗಾರದ ಆಭರಣಗಳನ್ನೂ ಮುಂಚೊಂದ ಯೋಧಿರಿಸುತ್ತಾಣಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯಾವ ತೇರುಗಳನ್ನೇರಿಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಡಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಮಧ್ಯಪೀಠಸ್ಥಿರರು, ದ್ವಿಭುಜರು-ಅಲ್ಲದೆ ಬೇಕಾದವನ್ನು ವಿಶುಲ ಸುಂದರ ತಲೆಗೂಪಲನ್ನು ಇವರು.

12. ಸಿದ್ಧರು :

ಸಿದ್ಧರು ಕಲ್ಪಾಂತಾಯುವುವುಳ್ಳ, ಅಪ್ರಾಕಿಕ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಸಂಪನ್ಮೂಲವ, ಸೂರ್ಯನ ಸುವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಾರ್ಥಿಗಳ ದ್ವಿಷಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ.

13. ವಿದ್ವಾಧರು ಅವಸರಸ್ವಗಳಿಗೆ ಗಂಧರ್ವರಂತೆಯೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರು.

14. ಕಿನ್ನರರು

15. ಕಿಂಪುರುಷರು

16. ತುರಂಗವದನರು

17. ಮಯುಗಳು

} ದೇವತೆಗಳ ಸೇವಕರು

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲನು ಸಿವಾಣಿಗ್ರಹದಿಂದ ಸಂಕೀರ್ತಿತನು; ಎಂದರೆ ರಂಪುನೇ ಒಂದು ಅವಶ್ಯಕರದ್ದತೆ ದಿಗುಬರಸು, ಚಾಮಕಿರದ ಬೌದ್ಧಸೂತೆ ಸಗ್ನನು, ಗೋಮಟೀಶ್ವರನೇತೆ ಸಿವಸ್ತನು. ಅವನು ತ್ರಿಕೂನು. ಈ, ಇ, ಉ ಅಧಿವಾಳ ಬಾಹುಗಳನ್ನಿಜ್ಞವನು. ಅವನ ವಿಗ್ರಹ ತ್ರಿವಿಧಃ: ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜನ, ತಾಮಸ—ಎಂದು.

ಸಾತ್ವಿಕ: ಶ್ರೀಕೂಲ, ಕವಾಲ ಅಧಿವಾಳ ಖಡ್ಗ, ಘಂಟಿಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನೆರಡು ಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಮಂದಲ್ಲಿದೆ, ಬಲ-ಎಜಗ್ರೀಗಳ ಮುಂದೆಗಳು ವರದ ಮತ್ತು ಅಭಯ.

ರಾಜನ: ಬಲಗ್ರೀಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೂಲ, ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಘಂಟಿಗಳು.

ತಾಮಸ: ಅಧಿಕ ಬಾಹುಮಂತ; ಬಲಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಮತ್ತು ಎಜಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಆಂಬು.

ನೆಟ್ಟಗೆ ಸಿಂತ ಕೂಡಲು (ತಲೆತುಂಬ, ಮೈತುಂಬ); ಸಮುಭಂಗ ಶರೀರ (ನೆಟ್ಟನೆ); ಪದ್ಮಪೀಠಸ್ಥ, ಶಪಾಭರಣ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತ್ಮತೆ ಎ.ಬಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗಳು ಮೇಲಿನ ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲವೂತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿವೆ..

ಅಧವಾ

ನಾಗಯಚ್ಯಾಲ್ವವಿತೆ, ತಲೆಬುರುಡಿಗಳ ಹಾರ, ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಮತ್ತು ಹಾಗೂ ದುಂಡಗಿರುವ ಕಣ್ಣಗಳು; ಬಲಗ್ರೀಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೂಲ, ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ಎಜಗ್ರೀಗಳಲ್ಲಿ ಕವಾಲ, ಖೆಟ್‌ಕ—ಉ, ಕೃಗಳಿದ್ದರೆ, ಅಧಿಕವಾದ ಬಲಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಡವರುವಸ್ತೂ ಎಡಗ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಖಟ್ಟಂಗವನ್ನೂ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ ವಿಗ್ರಹವು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧವಾ

ಕವಾಲ, ಶೂಲ, ಘಂಟಿ, ಪಾಶ, ಆಗ್ನಿ, ಬ್ರಂಕ, ಖಟ್ಟಂಗ ಮತ್ತು ಅಭಯ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ವಿಗ್ರಹವು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯದತ್ತವಾದ ರಾಜನವು ಅಂಕೆ ವಾಹನವಾಗಿರಬಹುದು.

ಕ್ಷೇತ್ರವಾಲನ ಅವರನಾಮ: ಧೀಯಗಳು :

ಕಂಚುಕ, ಕಾರಿ, ಮುಕ್ತ, ನಿವಾರಣ, ಸಿದ್ದ, ಕಪಾಲಿ, ವಟ್ಟಿಕ ಮತ್ತು ಭೃರವ. ಆದುದರಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಲ=ಬುದ್ಧನ ಹತ್ಯಾಸಾಹಿರ ಲಿಂಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಂಶವನ್ನು ಭೃರವನು. ಈ ಭೃರವನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಲ್ಲಿದೆ, ಶಿವಾವ ತಾರಸಲ್ಲ; ಇವನು ಶಿವ (ರುದ್ರ) ಅವತಾರನೂ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಥಮ ದಜ್ರೆಯ ರುದ್ರಸೇವಕನೂ ಅಲ್ಲ.

ರೂಧಿಗತ ವಿಗ್ರಹಗಳು

ಆರ್ಥ ಯಾ ಹರಿಹರಪುತ್ರ, ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಯಾ ಆಯ್ಯಾನಾರ್ (ತೆಮೀಳು) ಯಾ ಆಯ್ಯಾಪ್ವ (ಕನ್ನಡ) ಎಂಬುದು ಮಲೀಯಾಳ ವಿಶಿಷ್ಟ. ಆಯ್ಯಾನಾರಪ್ಪನ್ ಗಾರುಮದೇವತೆ, ಶಾದ್ರುಖ್ರಾಜಿತ. ಮೊಂಟಿಸೀರೂಪದಲ್ಲಿ ಹರಿ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನು ಕೂಡಿದ ಹರನಿಂದ ಆಯ್ಯಾಪ್ವನ್ ಇನನ್.

ಶಾಸ್ತ್ರ=ರಾತ್ರವಾಹನ=ಬುದ್ಧ=ಭೂತೆ-ಇಪ್ಪಂಥಗಳು. ಈ ಆಯ್ಯಾಪ್ವ ನಿಗೆ ಉ ಕೈಗಳು, ಮೂರು ಕಣ್ಣಗಳು, ಪದ್ಮನು ಆಸನ; ಮುಂಗೈಗಳು (ಬಲ-ಎಡ) ಆಭಯ-ವರದ ಹಸ್ತಗಳು. ಹಿಂಗೈಗಳು ಖಡ್ಡ-ಪೋಟಿಕಧಾರಿಗಳು.

ಅಧವಾ

ಇಗ್ನೆಗಳು, ಇಕ್ಕಣ್ಣಗಳು, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಬಾಹು-ಚರಣಗಳು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ವಕ್ರವೀತಾರ್ಯಾಧ; ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ—ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣು ಎಳಿಬಿಗುರುಗಳು; ತಲೆತುಂಬ ಕೂದಲು; ನಾಯಿಗಳೊಡನೆ ಶಾಸ್ತ್ರನ ಅಟ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕುರಿಗಳು, ಹುಂಜಗಳು ಇವುಗಳೊಡನೆ ಕೊಡಬಾಟ; ಶಾಸ್ತ್ರನ ಹಂಡಿರಿಬ್ಬರು ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವರು. ಶಾಸ್ತ್ರನೆಡಕ್ಕಿ ದುಮೂರಿಬಿನಾದ ದಮನಕಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಧವಾ ಬೊಡ್ಡಿಶಾಸ್ತ್ರನು ನೀಡಣ, ವಜ್ರದಂಡ, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಆಧಾರ ವಕ್ರನೀತ್ರ; ತಲೆಗೂದಲು ಬಿಂಬಿಹಂಡಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆನೆಯು ಎದುರಿಯತ್ತದೆ. ಆದು ಧ್ವಂಸಾ ಹಾದು, ವಾಹನಸೂ ಹಾದು. ಅವನ ವಕ್ಕದಲ್ಲಿಬ್ಬ ಅಪ್ಪರೆ. ಬಸವನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ವಂಷನವಾಗುವದುಂಟು. ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿಂಬಹುದು. ಹುಂಜವು ಅವನ ಧ್ವಂಸದ ತುದಿಮುಣಿಯನ್ನಿಸಬಹುದು.

ಯೋಗಿರಾಸ್ತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಚರಿರಾಸ್ತ್ರ ಅಧವಾ ರಾಸ್ತ್ರವಿಗ್ರಹಗಳು ಅಸುಕ್ ಮು ವಾಗಿ ಯೋಗಾಸನ, ವೀರಾಸನ ಅಧವಾ ಸುಖಾಸನದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು.

ಗಾರಮದೇವತೆಗಳು

ನೂರಿ, ಜಟ್ಟಿಗ್, ಕೆರಿಬಂಟಿ, ಭೂತಸ್ವ ಮುಂತಾವ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಗಾರಮ ಕಾಯುವ, ಗಾರಮವ ಹೊರನಲ್ಲವ ದಲ್ಲಿಂವ ದೇವತೆಗಳು. ಜಟ್ಟಿಗ (ಜಟ್ಟಿಗ) ಯಾಜನಾನ ದೇವತೆ. ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಗ್, ಬಬ್ಬರ್, ಹುಲಿಪಾಯ, ರಾಯುಗುಳಿ, ಚೌಡಿ, ಕೊಲೆ, ಕುಂತಿ, ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸ ಮುಂತಾವವು ಕೊರದು ಹಿಡಿದಿರುವ ಜಟ್ಟಿಗ (ಜಟ್ಟಿಯ್) ದೇವನ ಸೇವಕರು. ಇವೆಲ್ಲಾ ದಾರಂಶಿಲ್ಲಗಳಾಗಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಕೋಣಿ, ಕುರಿ, ಕೊಂಡ ಮುಂತಾವವು ಗಳವುಗಳಿಗೆ ಬಲಿಗಳು.

ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳು

ಇಂದ್ರಾಣಿ, ವೈಷ್ಣವಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ, ಶಾಂತಿ ಅಥವಾ ಕೌಮಾರಿ, ನಾರಿ ಸಿಂಹಿ, ವಾರಾಹಿ, ವ್ಯಾಹೇಶ್ವರಿ ಅಥವಾ ಚಂಮುಂಡಿ, ಚಂಡಿಕೀಲ.

ಅಥವಾ

ವೈಷ್ಣವಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ, ರೌದ್ರಿ, ವ್ಯಾಹೇಶ್ವರಿ, ನಾರಿಸಿಂಹಿ, ವಾರಾಹಿ, ಇಂದೂಣಿ, ಕಾರ್ತಿಕೀ, ಪುಧಾನೀ=೯.

ಅಥವಾ

ನಿಂದ್ರಾದ ಶಾಕ್ತಪ್ರಜೀತ ಸ್ವಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಯೋಧಿಸ್ತರೂಪದವುಗಳು ವಾಮಾಚಾರಾನುಸಾರವಾಗಿ.

ಈ ಶಕ್ತಿಗಳ ಆಯುಧಗಳು ಚಾವಟಿ, ಭಚ್ಚಿ, ಈಟಿ, ಶಕ್ತಿ, ಬಾಣ, ಕತ್ತಿ, ಧ್ವಜದಂಡ—ಇವುಗಳು.

ಬಿಷ್ಪಣಿ : ಎಲ್ಲವುನನ್ನು ರೇಣುಕೆ ಎಂಬುದು ಮೂಡಿಸಂಭಿಗೆ. ರೇಣುಕೆ ಜವುವಗ್ಗೆ ಪತ್ತಿ, ಪರಶುಫರನ ತಾಯಿ. ಅವಳ ದೇವಿತ್ವವು ಪಾರ್ವತಿತ್ವ ಸದ್ಯಶಾದುದು. ಅವಳು ಗಾರಮದೇವತೆಯಂತಾದುದು ಎಲ್ಲಿಷ್ಟನನ್ನು ಅವಳ ಪರಾಯಂಹಂದು ಪ್ರಾಜಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ. ದೇವದಾಸಾದಿ ವೃವಹರಕೆ ಎಲ್ಲವು ಮೂಲ. ಬತ್ತಲೀಯುಹಂಗೆಯು, ಸೇಳಬ್ಬಿಸುಹಂಗೆಯು ಪರಕೆಗೆ ಚಂಪುಗುತ್ತಿಯು ರೇಣುಕೆ ಬತ್ತಹಂತ್ರಾ ಬತ್ತಲಾಗಿ ಶಿಲಾಗಂಕಾತಗ್ರಾತೆಯಾದುದು ಕಾರಣ. ಬಿತ್ತಿಜ್ಞಾಯಾತ ಹಿಷ್ಟ್ಯಾನ ಅವತಾರ ಪರಶುರಾಮ ರೇಣುಕಾಮಾತೆಯನ್ನು ತಲೆಗಳಿಂದು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದಾಗ ಅವಳು ಬತ್ತಲೀಯಾಗಿ ಕೆಲುಂ ಹೆಚ್ಚುಹಳ್ಳಿ. ಅವಳಿಗಂದು ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಹತ್ತಿ (ಕುಂಡ) ಘೂಜೆ. ಇದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಶಕ್ತಿಯು ಧನಿದರೆ ಜರುಪುವ್ಯಾಸ ಅಕ್ಷತಿಯು ಅಥವಾ ಶಿಂಚಿತ್ಯಾಸ ಲೋಹಕ್ಕತ ಹಾಗೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಣವ ನೇಗಿಲತ್ತಿಯುಂತಿರುವ ಹಾಗೂ ಮರದ ಹಿಡಿಕೆಯಾಳ್ಜ್ ಅಯುಧ.

ಪರಾಶರನ ತಂಡಿ ಅಥವಾ ವಸಿಷ್ಠನ ಜ್ಯೇಷ್ಠಸುತನು ಶಕ್ತಿನಾಮಕರಣ.

ರಾಕ್ಷತಾಂತ್ರಿಕರು ದುರ್ಗ (ಶಕ್ತಿಯ)ಒಧಕರು; ಅವರ ದಕ್ಷಿಣಾಚಾರವು ಗಾರಹ್ಯ ಮತ್ತು ವಾನಾಚಾರವು ತಾಯಜ್ಯವೇ.

ದೇವತೆಯ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೇ ಶಕ್ತಿಯು. ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಿಕರಿಸಿ ದವರು ಆ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸುಂದರಿಯಾಗಿ, ಎಳಬೀದರು, ಕೆಲವ್ಯಾಮೈ ಒಂಭತ್ತುಂದರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳು ೫೦ ಎಂದರು—ವಿಷ್ಣುವಿಗ್ರಿವತ್ತು, ಶಿವನಿಗ್ರಿವತ್ತು=೧೦೦. ಕೊನೆಗೆ ಎಷ್ಟುದೇವತೆಗಳಿದ್ದಾಗ್ಲೇ ಆವರೆಲ್ಲಿಗೂ ಒಬ್ಬಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಪತ್ತಿಯರಾದರು. ಆದುದರಿಂದ ಪುಂಡೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುಯಿತು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪುಂಡೇವತೆಯೂ “ನಿಕೊಂಡು ಬಹುಪತ್ರೀಕೆಂಬು” ಎಂಬಂತಾಯಿತು.

“ಭೇದಾಃ ಸಹಸ್ರಂ ತವ ದೇವಿ ಸಂತು
ತ್ವಂ ಮಂಲಶಕ್ತಿಮರ್ಮವು ವಾತರೀಕಾ |
ಸ್ನೋತ್ವಾಣಿ ತೇ ಬುದ್ಧಿನಂತಾಂ ವಿಭಾತಿ-
ದಾಷ್ಟಾ ಬಹುನಿವ ವಿಭಾಂತಿ ಲೋಕೇ || ”

—‘ಪ್ರಚಂಡ ಚಂಡಿತಿಶತಿ’ ಪುಟ-೨೦

ಸರ್ವರಾಶಿಯ ಸರ್ವಮಗ್ರಿಯರು: ಕೂನಾರಿಕೆ, ತ್ರಿಮೂರಿತಿ, ಕೆಲ್ಲಾಣಿ, ರೋಹಿಣಿ, ಕಾಲಿ, ಚಂಡಿಕೆ, ರಾಂಭವಿ, ದುಗ್ರೀ ಮತ್ತು ಭದ್ರೀ. ಬಗಳಾ ಮುಖಿ, ಭಿನ್ನಮನಸ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಸರ್ವಾಯಗಳು ವಂಗೀಯ, ರಾಕ್ಷತಂಶಿಯ ವಾಸಿನಿಷ್ಟಗಳಾಪತ್ತಿಮುಖಿಗಳು ಭಿನ್ನಮನಸ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಧಾರದಿಂದೆನ್ನ, ಕುಂಡಲಿನಿ ಸರ್ವಸರ್ವರಚಕ್ರಕ್ಕೇರಿದಾಗ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸರಸಾತ್ಮೆಕೃಪಣ್ಣ ಪಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿದಾಡಿ—ಎಂಬುದಿಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾದಂದು.

ಪೀಠವೈಕಾರಗಳು

ಪೀಠಗಳು ಸಿಂಡಿಕೆಗಳು. ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳು : [೧] ಸಮುಚ್ಛ ಹೊಳೆಣ, [೨] ವಿಷಮುಖ ತಪ್ಪೊಳೆಣ; [೩] ಸಮುಷಟ್ಟಕೊಳೆಣ; [೪] ವಿಷಮುಷಟ್ಟಿಕೊಳೆಣ; [೫] ಅಷ್ಟುಕೊಳೆಣ; [೬] ದಿಂಘಾಷ್ಟುಕೊಳೆಣ, [೭] ಸಮುದ್ರಾದಶಕೊಳೆನ; [೮] ವಿಷಮುದ್ರಾದಶಕೊಳೆನ; [೯] ಸಮುಷ್ವೋದಶಕೊಳೆನ; [೧೦] ವಿಷಮುಷ್ವೋದಶಕೊಳೆನ; [೧೧] ಸಾವಾನ್ ವಿಷಮುಕೊಳೆನ, [೧೨] ಸಮುವತ್ತುಲಕೊಳೆನ; [೧೩] ವಿಷಮುವತ್ತುಲಕೊಳೆನ; [೧೪] ಶ್ರಿಕೊಳೆಣ; [೧೫] ಅಧರಚಂದ್ರ; [೧೬] ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಧರಚಂದ್ರ). ವಿಷಮುವೇಬುದರಿಂದ ದಿಂಘಾವ್ಯತ್ತಾಕಾರ ಯಾ ಲಿಂಗಾಕಾರ; ಚಿಂತುಹೊಸಾದಿ ಚತುಭುಜಗಳಾದಕೆ ಎರಡಿರೆಡು (ಎದುರುಬದುರು) ಭುಜಗಳು ಸಮಾಂತರ ರೇಖೆಯಾಳ್ವಿನ ಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಿಶಿಷ್ಟವು ಕಚ್ಚುಕಚ್ಚುದ ಅಧರಚಂದ್ರನ = ಅಧರ ಪರಿಧಿಯಾಳ್ವಿದ್ದು—ಆದರ ಮೇಲಿನ (ಒಂದು ಬದಿಯ) ರೇಖೆ ಸಂಖೆ.

ಪೀಠಗಳು ‘ಯೋನಿ’ಗಳಲ್ಲಿ, ಆಕರಗಳು; ‘ಲಿಂಗ’ಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಶ್ಯಜಿಹ್ವೆಗಳಲ್ಲಿ. ಲಿಂಗವು ನಿರಾಕಾರ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಕೀರ್ತನ. ಹಾಗೇ ಸಾಲಗ್ರಾಮವೂ—ಅದು ವೃಷಣ ಚಿಹ್ನೆವಲ್ಲ.

ಒಂದನೆಯದಾದ ಚತುಭುಜಾಕಾರದ ಪೀಠದ ಪ್ರಕಾರಗಳು ; ಅವಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವುವೇಬುದರ ಉದ್ದಳತೆಯು ಲಿಂಗದ ಉದ್ದದ ೨/೪ರಷ್ಟು ರುತ್ತದೆ; ಅಧರವಾಥವು ಎಂಬುದು ಲಿಂಗದ ಉದ್ದಳತೆಯ ಅಧರಷ್ಟುರುತ್ತದೆ.

ಮಾನಸಾರ ಶಿಲ್ಪಾಸ್ತ್ರನುಸಾರವಾಗಿ—

१. ನಾಗರಪೀಠ [ಚತುಭುಜವುಳ್ಳದ್ದು]
೨. ದಾರವಿಡಪೀಠ [ಅಷ್ಟಭುಜವುಳ್ಳದ್ದು]
೩. ವೇಸರಪೀಠ [ವೃತ್ತಾಕಾರವುಳ್ಳದ್ದು]
೪. ಧಾರಾಪೀಠ [ವೈಶ್ವತ್ರಿಕ]

ಪೀಠದ ಒಂದು ಮಂಗ್ಗಲಿನ ಉದ್ದವು ಲಿಂಗದ [ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ಮೂರ್ತಿಯ] ವಾಸದ ಮೂರು ಪಟ್ಟಿನಷ್ಟುರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಲಿಂಗದ ಪ್ರಾಜಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೇ ಅದರ ವಿಷ್ಣುಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿಸಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪೀಠದ

* ಓಕ್ಕ-ಅಷಾಸ ಅಧವಾ (ಯೋಸ್ಯಾದಿ ಪರಮಾತ್ಮನ) ಮೂರ್ತಿ ಯಾ ಲಿಂಗವು ಸೆಟ್ಟಿರುವ ನಿಂತಿರುವ, ಕುಳಿತಿರುವ ಯಾ ಮಾಲಗಿರುವ ಮಣಿ, ವಿಶ್ವಾಮಿಪದ.

ಉದ್ದಗಲವು ಲಿಂಗದ ವಿಮ್ಮಾಭಾಗದ ಪರಿಧಿಯವರೆಗೆ ಬರಬಹುದು. ಕಾಗೇ ವಿರೋಧ ಎತ್ತರವು ವಿಮ್ಮಾಭಾಗದ ಮೇಲ್ತುದಿಯ ತನಕ ಬರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಅದು ಇಡೀ ಪ್ರಾಜಾಭಾಗವನನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು—ವಿಮ್ಮಾಭಾಗದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾ ಕಾಲಾಭಾಗಕ್ಕೆ ಸರಿದೊರೆಯಾಗಬಹುದು.

ಪೀಠವು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟಿ ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಕಲ್ಲುಹಲಗೆಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರಬಹುದು. ಪೀಠಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಕುಸುರುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಬಹುದು. ಈ ಸೂಕ್ತ ಆಲಂಕಾರಿಕ ವರ್ಕ ದೇಶಿಗಳನ್ನು ಸ್ತರಗಳ ನೇರೆ ಸ್ತರಗಳಂತೆ ಸ್ಥಿರಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ರಚನಾವಿಧಾನಾನುಸಾರ ಇವುಗಳ ಆಕೃತಿ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಗುಣವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರಿಡಲಾಗಿದೆ: ಉದಾ—ಭರ್ಪರೀತ, ಮಹಾಂಬಿಜಪೀಠ, ಶ್ರೀಕರ ಪೀಠ, ವಿಕರಪೀಠ ಮಹಾವಜ್ರಪೀಠ, ಸಾಮೃಕಪೀಠ, ಚಂದ್ರಪೀಠ ಮತ್ತು ವಜ್ರಪೀಠ. ರಚನಾವಿಧಾನದ ವಿವಿಧ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳಾವುದೆಂದರೆ—ಉಪಾನ, ಜಗತ್ತಿ, ಕುಮುದ, ಪದ್ಮ, ಕಂಪ, ಕಂರ, ಪಟ್ಟಿಕೆ, ನಿಮ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿವಾರಿ. ಪ್ರಾಜಕನಿಗೆದುರೂದಂತೆ ಪೀಠದ ನಾಲೆಯು [ತೀರ್ಥವಾಹಿಯು] ಲಿಂಗದ ಎಡಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಜಲವಾಹಕದ ಉದ್ದಳತೆಯೂ ಅಡ್ಡಳತೆಯೂ ಪೀಠದ ಮೂಲಭಾಗವು ಪೀಠದ ಬದಿಯ ಉದ್ದಳತೆಯ ಗ/ಇ ಯಾ ಗ/ಇ ರಷ್ಮಿರಚೀಕು ಮತ್ತು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಗಲವು ಮೂಲಭಾಗದ ಅಗಲದ ಇ/ಇರಷ್ಮಿರಚೀಕು. ನಾಲೆಯ ಬದಿನೊಟವು ಆಸೆಯ ತಂಡಿಯಂತಿರಚೀಕು.

ಅಸನಗಳು

- [೧] ಅಸಂತಾಸನ=ತ್ರಿಕೋಣಾಕೃತಿಯಂಳ್ಳದ್ದು.
 - [೨] ಸಿಂಹಾಸನ=ಸಮು ಚತುಭುಂಜಾಕಾರದ ಆಸನ.
 - [೩] ವಿಮುಲಾಸನ=ಷಟ್ಕೋಣ ಅಥವಾ ಷಾರ್ಚಬುಜ.
 - [೪] ಯೋಗಾಸನ=ಅಷ್ಟಕೋಣ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಭುಜ.
 - [೫] ಪದ್ಮಾಸನ=ನೃತ್ಯಾಕಾರದ ಯಾ ದಿಷ್ಟ ನೃತ್ಯಾಕಾರದ ಆಸನ
- [ಚಂದ್ರಜಾತ್ಸನ]
- [೬] ಭವ್ರಪೀಠ=ನೃತ್ಯಾಕಾರದ ಯಾ ಸಮುಚತುಭುಂಜಾಕಾರದ ಆಸನ.
 - [೭] ಕೊವಾರಸನ=ಅಂಡಾಕೃತಿಯಂಳ್ಳದ್ದು ಯಾ ದಿಷ್ಟ ನೃತ್ಯಾಕಾರ
- ಉಳ್ಳಕ್ಕು.
- [೮] ಸವಸುಹಾಸನ=ಚತುಷಪೂದಾಸನ; ನೃತ್ಯಾಕೃತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಸಮುಚತುಭುಂಜಾಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳ್ಳದು.

(ಶಿವ) ರುದ್ರಲಿಂಗ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಶಿಕ್ಷಾದಶರುದ್ರರು :

ಅಂಶಮಂದಾಭೇದಾಗಮಂತೆ	ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾಶಿಲ್ಪದಂತೆ	ರೂಪಮಂಡನದಂತೆ
೧. ಮಹಾದೇವ	ಅಜ	ತತ್ತ್ವಪುರಃಷ
೨. ಶಿವ	ಪಿಕಾಪಾದ	ಅಷ್ಟೋರ
೩. ಶಂಕರ	ಅಹಿಬುಂಧ್ಯಾತ್	ಈಶಾನ
೪. ನೀಲಲೋಹಿತ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ	ವಾಮದೇವ
೫. ಈಶಾನ	ರೀವತ	ಸದ್ಗೋಜಾತ
೬. ವಿಜಯ	ಹರ	ಮೃತ್ಯುಂಜಯ
೭. ಭೀಮ	ಬಹುರೂಪ	ಕಿರಣಾಕ್ಷ
೮. ದೇವದೇವ	ತ್ರುಂಬಕ	ಶ್ರೀಕಂಠ
೯. ಭವೋಽಭವ	ಸುರೇಶ್ವರ	ಅಹಿಬುಂಧ್ಯಾತ್
೧೦. ರುದ್ರ	ಜಯಂತ	ವಿರೂಪಾಕ್ಷ
೧೧. ಕವಾಲೀಕ	ಅವರಾಜಿತ	ಬಹುರೂಪ ಯಾತ್ರುಂಬಕ

ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗೂ ‘ಸಿಲಿಂಡ್ರಿಕಲ್’ ಆಗಿರುತ್ತವೆ.

ನಾಗರಲಿಂಗವು ಮಯಮಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಲಿಂಗದ ಇಡಿ ಉದ್ದದ—ಅದೇ ದೇವಾಲಯ (ಗಭ್ರಗ್ರಹ)ದ ಒಬ್ಬದಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ—ಇ ಸಮವಿಭಾಗವು ಇದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಇ ಯಾ ಇ ಯಾ ಇ ಸಮ ವಿಭಾಗಗಳಷ್ಟು ರುತ್ತದೆ. ಜಯಂತ ಲಿಂಗವು ಸಂಚಸಮವಿಭಾಗವಷ್ಟು; ಪೌಷ್ಟಿಕ ಲಿಂಗವು ಇ ಸಮವಿಭಾಗವಷ್ಟು ರುತ್ತದೆ; ಸಾರ್ವಕಾಮಿಕಲಿಂಗವು ಇ ಸಮ ವಿಭಾಗದಷ್ಟು ರುತ್ತದೆ.

ದಾರ್ಶನಿಕ ಲಿಂಗವು ಹೀಗಿದೆ :

ಲಿಂಗದ ಇಡಿ ಅಳತೆಯನ್ನು ಏಷ ಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಬೇಕೆ. ಇಂಥು ಇ ವಿಭಾಗಸಮಾನವಾದದ್ದು ಜಯಂತ ಲಿಂಗವು; ಇಂಥು ಇ ವಿಭಾಗ ಸಮಾನವಾದದ್ದು ಪೌಷ್ಟಿಕಲಿಂಗವು; ಈ ಬಗೆಯು ಇ ವಿಭಾಗ ಸಮವಾದದ್ದು ಸಾರ್ವಕಾಮಿಕ.

ವೇಸರಲಿಂಗವು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇಡಲಿಂಗವನ್ನು ಅಳ ಭಾಗಗಳು ನಾಘಿ ಮಾಡಬೇಕು, ಮತ್ತು ಆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಬಾಗಗಳಷ್ಟು ದುಪುರು ಜಯಿಸುವು; ಇ ಭಾಗಗಳಷ್ಟು ದುಪುರು ಪೊಷ್ಟುಕೆನ್ನ ಹಣಗೂ ಉಬಾಗಗಳಷ್ಟು ದುಪುರು ಸಾರ್ವಕಾನಿಕವು.

ಲಿಂಗವರ್ಗಗಳು :

ಲಿಂಗವು ಮೂರ್ತಿವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲ. ಆದರ ವರ್ಗಗಳು ಅನೇಕ. ಅದರ ಮಹಾವಿಭಾಗಗಳಿರು: ಚಲ ಯಾ ಜಃಗಮ ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾವರ ಯಾ ಅಚಲಲಿಂಗ. ಚಲಲಿಂಗವು ಮೃಳಿಯ, ಲೋಹಜ, ರತ್ನಜ, ದಾರುಜ, ಶೈಲಜ ಮತ್ತು ಕ್ವಣಿಕ ಎಂದು ವಿಧಿಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮೃಳಿಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿ, ಅಪಕ್ಷಿ ಎಂದು ದಿಷ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಲೋಹಜದಲ್ಲಿ ಹೇನುಜ, ರೌಪ್ಯಜ, ತಾಮ್ರಜ, ಕಾಂಸ್ಯಜ, ಲೋಹಜ, ಸಿಸೆಜ, ಹಿತಾಳಿಜ ಮತ್ತು ತವರಜ ಎಂದು ಎಂಟು ವಿಧಿ (Of gold, silver copper, bell metal, iron, lead, lapis calamineries pewter and tuenag). ರೀತಿ : ಆರೆಕೊಟ್ಟಿತಾತ್ಮಿ, ಲೋಹ=ಕಾಲಾಯಸ, ತವರ=ತ್ರಷು; ಸಿಸ, ರಂಗ, ವಂಗ. ಲೋಹ=ಯಾವುದಾದರೂ ಲೋಹ, ಧಾತು (Base Metal). ರತ್ನಜದಲ್ಲಿ ನೂಕ್ತಿಕೆಜ, ಪ್ರವಾಳಜ, ವೈಡೂರ್ಯಜ, ಷಟ್ಕೋನ ಸಿಲಿಕೆಜ, ಸ್ವರ್ಣಿಕೆಜ, ಪುಷ್ಪರಾಗಜ, ಮರಕೆತಜ ಮತ್ತು ನೀಲಜ ಎಂದು ಸದ್ರುವಿಧಿ. ಪಂಚಲೋಹ=ನನರತ್ನ ಲಿಂಗಗಳು ಕಡಿಮೆ. ಸ್ವರ್ಣಿಕೆ=ಹರಳಿ=crystal.

ಸ್ಥಾವರ ಯಾ ಅಚಲಲಿಂಗಗಳ ವಿವರ :

ಸ್ಥಾವರ : ಸ್ಥಾಯಂಭುವ (ಉದ್ದಭವಲಿಂಗ, ಭಾರತದ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿದೆ), ಹೈವ್ರ ಯಾ ಪುರಾಣ ದೈವತ ಯಾ ದೈವಿಕ, ಗಾಣಪತ್ರ, ಆಸುರ, ಸೂರ (ಸೂರ್ಯಜ), ಆಷ, ರಾತ್ರೇಸ; ಮಾನುಷ—ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಘಾತಗಳು ಮನುಷ್ಯಕೃತ ಲಿಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಣ. ಮಾನುಷಕೃತಕ ಸ್ಥಾವರಲಿಂಗವು ದಶವಿಧಿ—ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಭಾಗ, ವಿಷ್ಣುಭಾಗ ಮತ್ತು ರುದ್ರಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ರುತ್ತದೆ. ಚತುಭೂಜಭಾಗವು ಬ್ರಹ್ಮಭಾಗವು; ಅಷ್ಟಭೂಜಭಾಗವು ವಿಷ್ಣುಭಾಗ; ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ತುದಿಯು ರುದ್ರಭಾಗವು. ರುದ್ರಭಾಗಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವಿದೆ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಶಿಲ್ಖಾವರ್ತನಗಳಿವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಭಾಗವು

ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕಂತಿಹೊಗಿರುವುದು ಸಹಜವು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೋದು ದೇವಾಲಯಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವರ ಲಿಂಗನ್ನು ಶ್ರಿಮಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಕೀರ್ತ. ಆದಕ್ಕೆ ಅನವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಜನಿವಾರವಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾರ್ವದೇಶಿಕ ಲಿಂಗಗಳ ಅಳತೆಗಳು

ಗಭ್ರಗುಡಿಯ (ದೇವಾಲಯದ ಕೇಂದ್ರಫಲದ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀಯ) ಒಬ್ಬದಿಗೆ ಸಮಾಗಿರುವುದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಲಿಂಗವು. ಉತ್ತಮ-ಮಧ್ಯಮ-ಅಧಮ ಲಿಂಗಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನಾರು ಮಾದುಯ ಲಿಂಗಗಳಿವೇ: ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಉದ್ದದ ಯಾ ಅಗಲದ ೩/೫, ೫/೬ ಯಾ ೮/೯ ಅನುಪಾತಗಳ ಅಳತೆಯ ಲಿಂಗಗಳು ಅವರ ಉಪಪರಿಗಳು. ಈ ಆರು ಲಿಂಗಭಿಂದಿಗಳೂ ಉತ್ತಮಾಧಮ ಮಧ್ಯಮಗಳಿಂದು ತ್ರಿವಿಧಿ.

ನಾಗರ ಮಾದುಯ ದೇಗೆಲದ ಅಧಮಾಧಮ ಲಿಂಗವು ಆ ಮಾದರಿಯ ಚಕ್ರಭುಜ ಗಭ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬದಿಯ ಜರಣಿರಬಹುದು. ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಲಿಂಗವು ಗಭ್ರಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಯ ಒಬ್ಬದಿಯ ಉರಷ್ಯೆ ಎತ್ತರವಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಎರಡು ಅತಿಮಿತಿಗಳ ನಡುವೆ ಬಿಸ್ತಬ್ಧಿಷ್ಟೆ ಎತ್ತರದ ಸಹ್ಯವಿಧಿ ಲಿಂಗಗಳಿವೇ: (೧) ಅಧಮ-ಮಧ್ಯಮ; (೨) ಅಧಮೋತ್ತಮ; (೩) ಮಧ್ಯಮಾಧಮ; (೪) ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ; (೫) ಮಧ್ಯಮ-ಮಧ್ಯಮ; (೬) ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಮತ್ತು (೭) ಉತ್ತಮಾಧಮ—ಎಂದು. ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅಧಮಾಧಮ ಲಿಂಗಗಳ ಉದ್ದತ್ತತೆಗಳ ವೃತ್ತಾಸಗಳ ಏಳನೀಯ ಒಂದುಶಿಂಡಷ್ಟನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಈ ನಾಗರ ಲಿಂಗಗಳ ವಿವಿಧ ಬಗೆಗಳ ಅಳತೆಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ದಾರಾವಿಡ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿಸಿದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ವರ್ಗದ ಲಿಂಗವು ದೇವಾಲಯದ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳದ ಒಬ್ಬದಿಯ ೮೩/೨೮ಷಾಸ್ತ್ರಗುತ್ತದೆ. ಅಧಮಾಧಮ ವರ್ಗದ ಲಿಂಗದ ಅಳತೆಯು ಆ ಕೇಂದ್ರದ ಸ್ಥಳದ ಒಬ್ಬದಿಯ ೧೦/೨೧ರಷಾಸ್ತ್ರಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಸವು ೫/೨೧ ಯಾ ೮/೨೧. ಈ ವೃತ್ತಾಸವನ್ನು ಏಳು ಸಮು ಪಾಠಾಗಿ ವಿಭజಿಸಿದರೆ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯು ದರ್ಶಿಸಿ, ಅ ಇತರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಈ ವರ್ಗದ ಲಿಂಗಗಳ ಅಳತೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ತದೆ; ಈ ಅಧಿವಾಧವು ಲಂಗಡ ಒಂದೇ ಚಿಕ್ಕ ವೊಧ್ವನಿಕ ಮರಿ ವಾಣದ ಅಳತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ವೇಸರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗಭರ್ಗೈಹದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಲಂಗಡ ಉದ್ದವ ಗಳು/ಅಂ (ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಸೆಟ್ಟಿಲ್ಲಾ ಶ್ರೀನಿಸ ಬದಿಯ ಗಳು/ಅಂ ನೇಯ ಭಾಗ). ಅಧಿವಾಧವು ಉದ್ದವ ಗಳು/ಅಂ ಮತ್ತು ಉದ್ದಗಳ ವೃತ್ತಾಂತನ್ನು ಒಂದು ಭಾಗ ವಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳ ಒಂದು, ಎರಡು ಇತ್ತಾದಿ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಮಧ್ಯಮ ವಾಣಿನ ಏಳು ಬಗೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಬಹುದು.

ಲಂಗ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಭತ್ತಾಕಾರ, ತ್ರಿಪುಷ್ಟಾಕಾರ, ಕುಕ್ಕಾಬಂಡಾಕಾರ, ಅಧ್ಯ ಚಂದ್ರಾಕಾರ ಮತ್ತು ಬುದ್ಬಾಬಂಡಾಂಶದ್ವಾರೆ ಎಂದು ಏದು ವಾದರಿಗಳಿನೆ (1) the umbrella shaped. (2) cucumber like, (3) ovular (4) crescent shaped and (5) bubble shaped.

ಬ್ರಹ್ಮಷೂತ್ರಗಳು

ಲಂಗವು ಶ್ರೀಮಂತಿಗಳ ಸಂಕೇತ. ಅದರ ತುದಿ ರುದ್ರಭಾಗವು, ಮಧ್ಯವು ವಿಷ್ಣುಭಾಗವು, ಬುಡವು ಬ್ರಹ್ಮಭಾಗವು. ರುದ್ರಭಾಗವು ಪ್ರಜಾಭಾಗ. ಅದರ ಮೇಲ್ತೀಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಉದ್ದನೇಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋದ್ಭಾರಣ ಯಾ ಮಣಿರೇಖೆ ಅಧಿವಾಪಾರ್ಥಿನೊತ್ತರ. ಪ್ರಜಾಭಾಗದ ಉದ್ದವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ವಾಣರು ಸವಾಪಾಲು ವಾಡಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನು ಕೆಳಗಡೆ ಎಂಟು ಸಮಾಪಾಲು ವಾಡಿದರೆ— ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಸವಾಂತರ ರೇಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಈ ಕೆಳ ಚಿಕ್ಕ ವಿಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗೆರೆಗಳ ದವ್ವು ಮತ್ತು ಆಳಗಳು ಈ ವಿಭಜನೆಯ ಗಳಿಂದಿಂದ ಉದ್ದವದ (ಎತ್ತರದ) ಎರಡು ಸವಾಂತರ ಗೆರೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಳಿಯುತ್ತ ಬಂದರೆ ಪ್ರಜಾಭಾಗದ ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಪರಿಗೆ ಒಂದು ನೀಳಿಂದಿಕ್ಕು. ಪಾರ್ಥಿನೊತ್ತರಗಳನ್ನು ಲಂಗದ ಅಡ್ಡವಾದ ಸ್ತರದ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸಿದ್ದೀಕು—ಉವು ಹೀಗೆಡೆ

ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಸದುವಿನೆ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಸಮಾಂತರ ಹೇಣಿಗೆರಡೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲಿ ನಾವು ಒಂದು (curve) ಡೊಂಕನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇನೆ—ಈ ಡೊಂಕು ಲಿಂಗದ ಶಿಲ್ಪೋಭಾಗವನ್ನು ಮೊಲುತ್ತದೆ.

ಮಾನುಷ ಲಿಂಗಗಳು

೧. ಅಪ್ಲಿಟ್ರೆರ ಶತಲಿಂಗ—೧೦೮ ಚಿಕ್ಕ ಲಿಂಗಗಳು; ಇವು ಪ್ರಜಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಡೊಂಕಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸುರಾಧ್ಯ ಲಿಂಗದ ಪ್ರಜಾಭಾಗವಿದು. ಮುಖ್ಯ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಈ ೧೦೮ ಲಿಂಗಗಳು ತಾಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.
೨. ಸಹಸ್ರಲಿಂಗ—೧೦೧೦ ಅಧ್ಯಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆಗ ಇದು ಸಹಸ್ರಲಿಂಗ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.
೩. ಧಾರಾಲಿಂಗ—ಸಮಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಕೊರೆದ ಉಘ್ರಾಮುಖವಾದ ಈ ರಿಂದ ಈ ಲಿಂಗಗಳುಳ್ಳಂಥದು.
೪. ಶೈವೇಷ್ವಲಿಂಗ.
೫. ಮುಖಲಿಂಗ—ಲಿಂಗದ ಪ್ರಜಾಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಿದ ಒಂದು ಅಧವಾಹಲವು ಮಾನುಷ ಮುಖಗಳಿಂದ ಲಿಂಗವು ಮುಖಲಿಂಗವು.
೬. ಸಾರ್ವದೇಶಿಕ ಲಿಂಗ.
೭. ಸರ್ವತೋಭಾರತಿಂಗ ಅಧವಾ ಸರ್ವಸಮ ಲಿಂಗ.

ಸರ್ವತೋಭಾರತಿಂಗವು ಶ್ರವಿಧಃ : ಅಧ್ಯಲಿಂಗ, ವರ್ಧಮಾನ ಯಾ ಸುರಾಧ್ಯಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಶೈವಾಧಿಕಲಿಂಗ—ಎಂದು. ಪ್ರಥಮ ಏಳು ಲಿಂಗಗಳೇ ಲ್ಲವುಗಳ ಅಳತೆಯೂ ಗಭ್ರಗೃಹದ ಅಳತೆಯ ೧/೪, ೧/೬ ಯಾ ೧/೭ ದಷ್ಟಿರುತ್ತದೆ; ಸರ್ವಸಮಲಿಂಗವು (ಸರ್ವತೋಭಾರತಿಂಗ)ಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಭಾಗವುಳ್ಳ ಅಧ್ಯಲಿಂಗವು; ಲಿಂಗದ ಇಡಿ ಅಳತೆಯ ಅಂತಿಮ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಲಿಂಗವು; ಲಿಂಗದ ಇಡಿ ಅಳತೆಯ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಲಿಂಗವು. ವರ್ಧಮಾನ ಅಧವಾ ಸುರಾಧ್ಯಲಿಂಗವೂ ಸ್ಪಷ್ಟಿಕ ಯಾ ಅನಾಧ್ಯಲಿಂಗವೂ ಶ್ರೀರಾತ್ಮಿಕ ಯಾ ಶ್ರೀಭಾಗಿಕ ಲಿಂಗವೂ ಸೇರಿ (ಸಾರ್ವದೇಶಿಕದಿಂದ ಶ್ರೀಭಾಗಿಕದ ವರೆಗೆ) ಇಂದಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಎತ್ತರ ಯಾ ಉಪ್ಪಾವು ಪರಿಧಿಗನುಗಳಾಗಿ ಬುಡ್ಡಬಾಗ ಅ, ವಿಷ್ಣುಭಾಗ ಇ ಮತ್ತು ರೂಪಭಾಗ ಇ ತಿಗಿರುತ್ತವೆ.

ರುದ್ರನ ಸಂಹಾರ ಮೂತ್ರಗಳು :

ಕಾಮಾಂತಕಮೂತ್ರ, ಗಜಾಸುರಸಂಹಾರಮೂತ್ರ, ಕಾಲಾರಮೂತ್ರ, ಶ್ರವಣಂತಕಮೂತ್ರ, ಶರಭೀಶಮೂತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿರಶೈದಕಮೂತ್ರ, ಭ್ರೀರವಮೂತ್ರ, ವೀರಭದ್ರಮೂತ್ರ, ಜಲಂಧರಹರಮೂತ್ರ, ಮಂಜೂಶಿಪಮೂತ್ರ, ಅಂಧಕಾಸುರವಧಮೂತ್ರ—ಎಂದು ೧೧.

ಭ್ರೀರವನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :

(ವಿಸ್ತಾರವೇತ್ತಿರಾಸುಸಾರ)

ಲಂಬೋದರ, ಉರುಟಾದ ಹಳದಿಗಂಗಳು, ಎಡ ಬಲಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆದಾಡಿಗಳು, ಅಗಲವಾದ ಮೂಗು ಹೊಳೆಗಳು, ಸರ್ವಭೂಷಣ, ಗಜ ಚಮಾರಂಬರ, ಆಯಂಧ ಹಿಡಿದ ಆಸೇಕ ಕ್ರೀಗಳು, ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನ ಹಾನಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೆದರಿಸುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು.

೧. ನಟುಕಭ್ರೀರವ—ಅಷ್ಟಭುಜ, ಖಟ್ಟಾಂಗಧಾರಣ, ಪಾಶ, ಶೂಲ, ಡಮರು, ಕಪಾಲ, ಸರ್ವಗಳಸ್ತು ಮಾಂಸದ ಚೂರನ್ನೂ ಹಿಡಿದೆ ಅಭಯಹಸ್ತನಾಗಿರುವವನು. ಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲಿ; ಆಧವಾರಕ್ತವಣಿಜಬಿ, ಸೇತ್ರತ್ರಯ (ರೂಪಮಂಡನಾಸುಸಾರ), ಶ್ವಾಸಾಚನ, ಸಂಪೂರ್ಣ ದಿಗಂಬರ ಹಾಗೂ ಭೂತಗಳಾಪರಿವಾರ.
೨. ಸ್ವಾಂತರಕರ್ಣ ಭ್ರೀರವ—ಚತುಭುಜ, ಸೇತ್ರತ್ರಯ, ಸರಾಂಭರಣ ಭೂಷಣ, ಸ್ವಾಂ-ಸವರತ್ನಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದ ಕೈ; ಚಾಮರ, ತೋಮರ, ಮಹಾಶೋಲಗಳು ಭುಜದ ಮೇಲಿರಬೇಕು.
೩. ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಭ್ರೀರವರು ಒಟ್ಟು ೪೪. ಆ ಎಂಟು ವರ್ಗಗಳು—ಅನಿತಾಂಗ, ರುಚು, ಚಂದ, ಕೊರ್ಕಾಂಧ, ಉನ್ನತ್ತ, ಕಪಾಲ, ಭೀಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಹಾರ ಭ್ರೀರವರುಗಳು.

ವೀರಭದ್ರ

ಸಹಸ್ರಭಾಯು, ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಕ, ಬಲಿಷ್ಠ ತೊಳೆಗಳು, ಬದಿಯ ಕೊರೆದಿದ್ದಾಡಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಂಖ-ಚಕ್ರ-ಧನುಧಾರಣ. ಹತ್ತು ಕ್ಯಾಗಳ್ಲಿ ಬಾಣ, ಪರಶು, ವಿಜ್ಞ, ಧನುಸ್, ಮುಸಲ, ಪಾಶ, ನೃತ್ಯಕಾರದ ಗುರಾಣಿ, ವಿಜ್ಞ—ಇವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ವೀರಭದ್ರಸಿಗೆ ಜಪಿತವಂಕಟ; ಅವನು ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ತಲೆಯೇರಿ ನಿತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇತರ ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಗಳು

ಗಂಗಾಧರಮೂರ್ತಿ, ಅರ್ಥನಾರೀಷ್ವರಮೂರ್ತಿ, ಹರ್ಧರಮೂರ್ತಿ ಯಾ ಬಾದಾಮಿಯ ಹಂಹರಮೂರ್ತಿ, ಪುಣಿಯ ಹಂಹರಮೂರ್ತಿ, ಕೆಲ್ಕಾಣಸುಂದರಮೂರ್ತಿ, ವೃಷಭಾರಣಧಮೂರ್ತಿ (ಕಂಚಿನದು) ಮತ್ತು ವಿಷಾವಹಾರಮೂರ್ತಿ.

ರುದ್ರನ ಸೃತಮೂರ್ತಿಗಳು

ಸಟ್ರಿಜ, ಸೃತಮೂರ್ತಿ, ಕಟಿಸವಮೂರ್ತಿ, ಲಲಿತಮೂರ್ತಿ, ಲಂಟ ಶುಲಕಮೂರ್ತಿ, ಚತುರಮೂರ್ತಿ, ತಲಸಂಸೇಷ್ಟೇಟಮೂರ್ತಿ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ರಿವಿಧ ದಹ್ನಿಷಾಮೂರ್ತಿ

(೧) ಜಾಳನದಹ್ನಿಷಾಮೂರ್ತಿ, (೨) ಯೋಗಿದಹ್ನಿಷಾಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು (೩) ವೀಣಾಧರದಹ್ನಿಷಾಮೂರ್ತಿ, (೪) ಕಂಕಾಲಮೂರ್ತಿ, (೫) ಫಿ ಕ್ಷಾಪನಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಸೇರಿದಕೆ ಒಟ್ಟು ಇದು ದಹ್ನಿಷಾಮೂರ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

ರುದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹಮೂರ್ತಿ

೧. ಚಂಡೀಶ್ವರಾನುಗ್ರಹಮೂರ್ತಿ.
೨. ವಿಷ್ಣು ಸುಗ್ರಹಮೂರ್ತಿ ಯಾ ಚಕ್ರದಾಸಮೂರ್ತಿ.

೩. ಸಂದೀಶಾಸನಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ.
೪. ವಿಷ್ಣೇಶ್ವರಾಸನಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ.
೫. ಕೆರಾತಾಜುರಸಮೂಲತ್ವ ಯಾ ಅಜುರನಾಸನಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ.
೬. ರಾವಣಾಸನಗ್ರಹಮೂಲತ್ವ.

ವಿಶ್ವಾ ಭೃತರವಗಣಗಳು

ಒಂದನೆಯ ಗಣ—ಕಾಪಾಲ, ಶಶಿಭೂಪಣ, ಹಸ್ತಿಚಮಾರಂಬರ, ಯೋಗೀಶ, ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಸರ್ವದೀವೇಶ ಎಂದು ಎಂಟು ಪ್ರಾಣೋಕ್ತಾಯುಧಪಾಣಿಗಳು. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಕಪಾಲಭೃತರವಗಣದವರು.

ಎರಡನೆಯ ಗಣ—ಭೀಷಣ, ಭಯಹರ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ವಹಾರಾದ್ರ, ದಕ್ಷಿಣ, ಮುಖರ, ಅಸ್ಥಿರ. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಭೀಷಣಭೃತರವಗಣದವರು, ಪ್ರಾಣೋಕ್ತಾಯುಧಪಾಣಿಗಳು.

ಮೂರನೆಯ ಗಣ—ಆತಿರಿಕ್ತಾಂಗ, ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಸ್ವಿಯುಂಕರ, ಘೈರುವಿರನಾದ, ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ, ಯೋಗೀಶ, ದಕ್ಷಪಾನಸ್ಥಿತ—ಇವರೆಲ್ಲಾ ಸಂಹಾರಭೃತರವಗಣದವರು. ಪ್ರಾಣೋಕ್ತಾಯುಧಪಾಣಿಗಳು.

ನಮೋಸ್ತ್ರಾನುತಾಯ ಸಹಸ್ರಮೂಲತ್ವಯೇ
 ಸಹಸ್ರಪಾದಾಕ್ಷ ಶಿರೋರುಬಾಹವೇ |
 ಸಹಸ್ರನಾಮ್ಯೇ ಪುರುಷಾಯ ಶಾಶ್ವತೇ
 ಸಹಸ್ರಕೋಟಿಯುಗಧಾರಿಣೇ ನಮಃ ||

ಉನ್ನತಂಹಾರ

ಗ್ರೀಕ್‌ಕಲೆ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಕಲೆಗಳ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಅಭಿನ್ನ ಮಾಡಿ ದವರು ಗ್ರೀಕರಿಗೆ ದೇಹಸೌಷ್ಟವ (ಉಭಯ ವಾಶ್ವಸಮಾನತೆ Harmony) ಮಂಬ್ರಿನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ದೇಹವು ತಿರಸ್ತಾರ್ಥವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ಅಂಗರಚನೆ ಆಯಾ ವೃಕ್ಷಿತತ್ವದ ಆತ್ಮಭಾವ (Mood)ನನ್ನ ಮಾಡಿ ಸುವಂತಿರುಪುದೇ ಮಂಬ್ರಿನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆತ್ಮಭಾವವು ಸಂಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿಯಾಗಿ ಕಾಳಿದಾಸನ—

“ತ್ವಿಗುಣೋಽಧ್ವನಮತ್ತಲೋಕಚರಿತಂ ನಾನಾರಂಧೃಶ್ಯತೇ”

ಎಂಬ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಕಲಾನಿಯಮನನ್ನು ನೀನೆಯಬೇಕು. ವೃಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ— ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಿಗಳೇ ಆದರೆ—ಸತ್ಯಪಾರಧಾನ್ಯ, ರಚಃಪಾರಧಾನ್ಯ ಅರ್ಥವಾ ತಮಃಪಾರಧಾನ್ಯ ಎಂಬುದು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಾವಿನವದೆಗೆ ಪ್ರಜ್ಞನ್ನು ವಾಗಿ ಸಿರಣಿಯಾಮುಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಚಾರಿತ್ರಣಿಯಾವಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಮು ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮವಾಗುತ್ತೂ ಹೊಗುವ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮುದಂಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜನಾಂತರಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ ಉಕ್ತ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆಂತರ್ತಿಕ ದುರಃತತೆ (ಅವಿದ್ವತೆ) ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೃಕ್ಷಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ದೇವ-ಮಾನವ-ದಾನವ ಮಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿವುಗಳಿಗೂ ಇದು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಲೋಕ್ಯ ಪಾತ್ರತೆಯ ಪ್ರಾಣವನ್ನೆಂಬು ತ್ವಿಗುಣಕ್ರಿಯೆವಧಿಯು. ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾರಣನಾಡ ಈಶ್ವರನ ಪಾತ್ರವೇನು? ಭಾಸನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

“ನಾರಾಯಣಸ್ಮಿಭುವನ್ಸೈಕ ಪರಾಯಣೋ ವಃ
ಪಾಯಾದುಪಾಯಾಗತಯುಕ್ತಿಕರಃ ಸುರಾಣಾಂ
ಲೋಕತ್ರಯಾವಿರತ ನಾಟಕತಂತ್ರವಸ್ತು
ಪರಸ್ತವನ ಪ್ರತಿಸಮಾಪನ ಸೂತ್ರಧಾರೇ”

ನಾರಾಯಣ=ಪರಬ್ರಹ್ಮ=ಶ್ರಿಗುಣತೀತನು. ತನ್ನ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆತ್ತೆಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಧಾರ.

ಮೂಲ ಮತ್ತು ಜನ್ಯ ಕಲಾಭಿವರಗಳು (ಅಗ್ನಿಪುಣಿದೇವೆ)

१. ಶ್ರಂಗಾರದಿಂದ ಹಾಸ್ಯರಸ.
೨. ರೂದ್ರದಿಂದ ಕರುಣರಸ.
೩. ವೀರದಿಂದ ಅದ್ವಿತರಸ.
೪. ಬೋಧಕ್ಕಿಂದ ಭಯಾನಕರಸ.

ಇವುಗಳಿಗೆ ರಚನ್ಯಮಾಸ್ತಿಗಳು ಪ್ರೀರಕಗಳು. ಈಮನಾಷ್ಟಾಯಿಂಯಾವ ಶಾಂತರಸಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಗುಣವು ಪ್ರೀರಕ.

ವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಚನೆಗಳ ಸಾಧಾಯಿಗಳಾದ ರತಿ, ಹಾಸ್ಯ, ಭಯ, ಜಂಗಪ್ರೇ, ವಿಸ್ಕಯ, ಶೋಕ, ಕೌರ್ಬಿ, ಉತ್ತಾಹ, ಶವಗಳಲ್ಲಿಯಾವುದಾದರೊಂದನ್ನು ಮೂಡಿಸುವವನೇ ಚತುರ ಶಿಲ್ಪಿ. ಅವನಿಗೆ

“ಸರ್ವೇಷ್ಮ ಗಾತ್ರೇಷ್ಮ ಶಿರಃ ಪ್ರಥಾನಂ
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ನಯನಂ ಪ್ರಥಾನಂ”

ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ವಿಗ್ರಹಗಳ ಇತರ ಅಂಗಗಳ ವಿನಾಯಕಗಳು ಈ ಅಂತ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅಣೆಯಾಗುವಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಂಗೋವಾಂಗಗಳ ವಿವಿಧ ವಿನಾಯಕಗಳೆಲ್ಲ ಮುಂಬಿ-ನಯುನಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಬೇಕಾದ (Aesthetic Mood) ಸಾಧಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿರಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶವು ಸಫಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ತುರನಿಗೆ ಸ್ತುರತ್ವವೇ ಸೌಂದರ್ಯ; ಸ್ತುರಹರನಿಗೆ ಸ್ತುರಹರತ್ವವೇ ಸೌಂದರ್ಯ—ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಶಿಲ್ಪಿ ಬಲ್ಲಸ್. ಹಾಗೇ ವಸಿಸ್ತನಿಗೆ ವಸಿಸ್ತುತ್ವವೇ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಕಾಮಧೀನನಿಗೆ ಕಾಮಧೀನಸುತ್ವವೇ ಸೌಂದರ್ಯ. ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ಸುಂದರ—ಆದದು ಆದದರಂತಿದ್ದರೆ ಸುಂದರ. ಹೆಣಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯವಿರುವುದು ಹೆಣದುತ್ತಿದ್ದರೇ! ಇದ್ದಲಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವಿರುವುದು ಇದ್ದಲಾಗಿದ್ದರೇನೇ! ರಸದ್ವಿಷ್ಟಿಯ ರಸನ್ನ ಇದು.

ಅಂತೆ ಇರುವುದು

ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ‘ಅಂತೆ ಇನುವುದು’ ಎಂದರೆ ಉಪನೇ, ದೃಷ್ಟಿಂತ, ನಿದರ್ಶನ. ಈ ಉಪನೇಯ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಏಕಾರ್ಥ ವಿನ್ಯಾಸದ ರೂಪಕ;

ಸಂವೃತ ರೂಪಕಾವಯವಗಳು ಇವರೆಂದು. ಇಂಥೆ ಸಂವಾರ-ವಿವಾರ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸದ್ದು ಅತಿಶಯ (Hyperbole) ಇರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಜೀವನದ ಸೈಜತೆಯನ್ನು ಕಲಾಸ್ನೇಜತೆಯೊಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ಕಾರಕವು. ತತ್ತ್ವಲ್ಕಾಶ್ಚೇ ಸತಿ ತದ್ವಿಷ್ಟತ್ವಂ—ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರವು.

ಜೀವನವೆ ಎಲ್ಲ ಮೂಲ, ಸೂಲ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆಯು ವೋದಲನೆಯ ಆಧಾರವು. ಆದರದು ಆತ್ಮಂತಿಕ ನಿಕಷವಲ್ಲ. ಆತ್ಮಂತಿಕವಾದಲೇ ಗುರುತಿಸಲಾದವ್ವು ಅದು ಏಕತ್ವಜನಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಶಯಕ್ಕಾಗಿ ಇದೇ ವೊತ್ತು ಅಸ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಾಳತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೇ ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಶಿಲ್ಪಿ.

ಗಗನಂ ಗಗನಾಕಾರಂ ಸಾಗರಃ ಸಾಗರೋಪಮಃ

ರಾಮರಾವಣಯೋಯುರ್ದಾಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ ||

ಎಂಬ ಎರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸಾಕು. ರಾಮನು ಗಗನೋಪಮನು, ರಾವಣನು ಸಾಗರೋಪಮನು.

ಹಾಗೇ

“ತಾಂಬೂಲರಾಗವಲಯಂ ಸ್ವರದ್ವಾಕ್ಷನ ದೀರ್ಘಿತಿ
ನೀಲೋತ್ಸಾಳಭಸಯಃನಂ ತವೇನವದನುತವ”

ನಿನ್ನ ಮುಖವು (ಬಾಯಿಯು) ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆಯೇ ಇದೇ=ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಿಂಬ-ಪ್ರತಿಚಿಂಬ ಭಾವನ ಮೂಲಕ ಒಬ್ಬಳ ಮುಖನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಚಿಂಬಿಸಿ ಹೋಲಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆನ್ವರ್ತೆಯೇ ಅತಿಶಯ.

ಜಗತ್ತು ದೇವರಂತೆ ಇದೆ; ದೇವರೇ ಆಗಿಲ್ಲ. “ಸರ್ವಂ ಖಲ್ಲಿದೂ ಬಿಹ್ಯಾ” ಎಂದ ಬಳಿಕ “ತಜ್ಜಲಾನಾ” ಎಂದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಿಹ್ಯಾಜಾತ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಜಾರು ಮೋಸ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು. ಚಿಕ್ಕಗತ ಸ್ತ್ರಿಯನ ಕೊರಳಿಗೆ ಜೀವಿಸಿರುವ ಸುಂದರಿ ಹಾರ ಹಾಕಹೋಗುವ ನಿರೂಪಾಂತ್ರ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು.

ಹಾಗೇ

“ಸಾಂದರ್ಯವೆಂಬುದು ಕಣ್ಣಿನ ತುತ್ತಲ್ಲಿ, ಕಣ್ಣಿಗೂ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಒಳಗಿಹುದು” ಎಂದು ಅಂಬಿಕಾತನಯದಕ್ತರು ಹೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ ಸ್ವರಣೀಯ. ಮೋಸಗಾಡಕೆ ಸಹಾ ಒಂದು “ಕಲೀ”ಯಾದುದರಿಂದ ದೇಹ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮರುಣಾಗಿಯಾರೂ ಆತ್ಮಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಮರೈಯಬಾರದು; ಒಂದು ಅನಿತ್ಯ, ಇನ್ನೊಂದು

ನಿತ್ಯನು. ಅತ್ಯಂತ ಪೂರ್ವಸೂಚಕವಾದ ಕಲೆಯು ಶ್ರೀಕರ್ಮಾಜುಪ್ರತೀಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಶ್ರೀಭಾವ ವ್ಯಾಜಕವಲ್ಲದ ಮೂಲತ್ವರಚನೆ ಇಸಫಲ. ಅತ್ಯಂತ ವೆಂದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಚಿರಸ್ವಾಯಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ (Personality)ದ ಬಂದು ಸ್ಥಿರ ಮನೋಭಾವ.

ಕಲಾಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ

ಶಿಲ್ಪಕಾರ್ಯ, ಸಾದಕಾರ್ಯ, ಶಬ್ದಾರ್ಥಕಾರ್ಯ, ವರ್ಣಕಾರ್ಯ, ರೇಖಾಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞಾ (ಸಂಕೇತ) ಕಾರ್ಯಗಳು ಅಂಧವ್ಯಕ್ತಿಸಾಧನಗಳು. “ಕಲಾ ಸಂಕಲನ ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಿದ್ಯಾಶೀಲನ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಸು”. “ಸಂಕಲನಂ ಸೃಷ್ಟಿಃ, ವ್ಯವಹಳನಂ ವಿನಷ್ಟಿಃ” ಇತಿಭಾವಾದಃ ||

“ಸಮಸ್ತಂಗ ಶಿರಶ್ಯಾಂಬಿ ಚಂದ್ರಚಾಮರಚಾರವೇ ಶ್ರೀಲೋಕನಗರಾರಂಭ ಮಾಲಸ್ತಂಭಾರ್ಯ ಶಂಭವೇ”

॥ ಇತ್ಯೋಽಂ ||

ಶಿರಸಿ, ಉ. ಕ.

— ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀ.

೮-೩-೧೯೮೮

ಶಿರಸಿ

ಪೀಠ ಸ್ತರಾರ್ಥಗ್ರಹ

ತ್ವಿ ಕೈಲೋಕ ಪೀಠ →

ತ್ರಿಘಣ ಖಾಂಡಿಕ ಪೀಠ →

→ ನರಯನಗ್ರ - ಮಲಬಾಂನಾಳಕುವ ಕೂರ್ಮಾಕೃತಿ
ಯ ಪೀಠದ ಶಾಶ್ವತ ಧೂರ್ಜ್ಯ.

ಇಲ್ಲಿನಾದ್ಯಭೂತ ಯ ಕಣಕ್ತಿಯ ಪೀಠ

↑ ಮಲಬಾಂನಾಳಕ್ಕೆ ಯ ಅಸೆದ
(ಪೀಠದ) ಕೆಡಿನೋಡಿ.

ಹಸ್ತ ಮಂದಿರಗಳು

↑ ಗೋಡುವ ಹೀ ಮಲಸಿಕುವ ವಿಶ್ವಾ
ಪ್ರಗಣಿಗೆ ಶ್ರೀ ದೇವತೆಜಿಗೆ
ಖಾಮನ್ಯಾಸ ಕುಟುಂಬ ಎಂಬ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

→ ನೃಷ್ಣಾ ಸಾಯಂಕರನ
ಬ್ರಹ್ಮಿ ಕುಣಂ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

→ ತಿಳಿದ್ದು ಹಸ್ತ ಮಂಬ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

→ ನೃಷ್ಣಾ ಹಾಸ್ತ ಮಂಬ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

→ ಪ್ರಾಣಿಕುಂತ ವೆಂಬ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

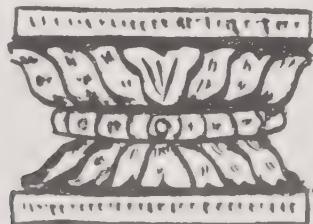
→ ಯೋಗ ಮಂದಿರ
ಎಂಬ ಯೋಗಾಸನದಲ್ಲ
ಮುಳ್ಳಿ ಮಾತ್ರಾಯ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ.

→ ಭಾನ ಮಂದಿರ ಎಂಬ
ಹಾಸ್ತ ಮಂದಿರ
(ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಅಂತರ್ಮಾನ
ನಾದ ಲ್ಲಂಬ ಮಾತ್ರಾ ಯಾವಾಯ)

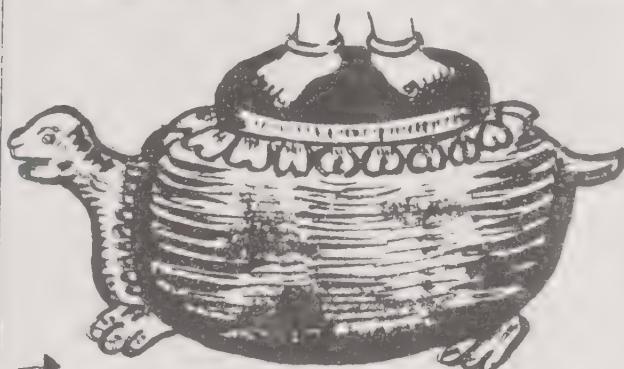
ನೀತಪ್ರಕಾರಗಳು

ಎಲ್ಲೋಂದ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಅನ್ನ (ಮೀಠ)

ಯಾರಾಗುವ ವಸ್ತುವಾಗಿಯೇ ಅಂಡಾಕ್ತಿ-
-ಹುಣ್ಣು ನಿಯೋಗ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ
ತದ್ವಾನನೆ (ಮೀಠ)

ಎಲ್ಲೋಂದ ಒಂದು ಬಗಿಯ ಕೂಪಾನೆನ
(ಕೂಪಾದೀತ)

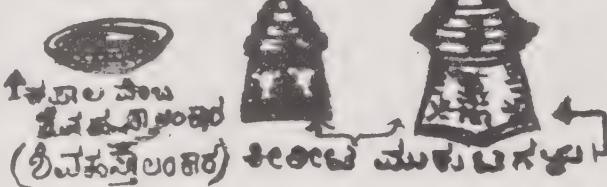
← ಹೆಚ್ಚಿಗಳ
ಅಕ್ಷತೀಯ ಮೀಠ

ವರ್ಣಿಕ ಸ್ತಾಪನೆಗಳು

ಸ್ತಾಪನಾ ಭಾದನವಂಬ ಹೆಡಿಕ್

ಅಲಂಕಾರನಘರ್

ಫಲಾಭಾಸ

ಬ್ರಹ್ಮನ ಏಷಿಷ್ಟ
ಜಂಧಾ ಮಂಕುಡ
(ಶಿರಾಳಿ)

↑ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಳೆಯ
ಕೀರತಿ

↑ ಮಹಿಳೆಯ
ಕೀರತಿ
(ಪ್ರಾಯಃ ಬದ್ರಿಯ
ಕೀರತಾರ್ಥಿ)

↑ ಇಟಾವಲಯವೋಂಬ
ಕೇರಳ - ೧

↑ ಇಟಾಭಾರವೋಂಬ
ಕೇರಳ - ೨

↑ ಇಟಾಭಾರವೋಂಬ ಕೇರಳ - ೩

ಆಭರಣ ಅಲಂಕರಣ

↑ ಮಹಾ ಶಿವಾ ಜಡಾಮಸುಪ್ (ಶಿರಾಳಿ)

→ ಶಾಮಾನ್ಯ ಕಾಲದ
ಮಸುಪ್
(ಶಿರಾಳಿ)

ಬಾಕ್ತಿ ತಿರ್ಕಾಗಳೆ
ಕೊಂಡು ಮೆಂಬಳಿನ
-ಕಾ ದಂಡಸುವ
ಕರಂಡ ಮಸುಪ್
ಯಂನ ಶರಾಳಿ
ಇದ್ದಾನ್ಯಾಸ
ಸುಸುಪ್. ↑

→ ಶಾಮಾನ್ಯ ನೈಂ
ಪಂಬ ಶರಾಳಿ

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ ರಹಸ್ಯಗಳು

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ - ೧

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ - ೨

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ - ೩

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ - ೪

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್

ಬಾಳಿ ಸೋಂಡರ್ = a shield or
the club of Balarama.

← ಖುಳ್ಳು, ಸರ್ಪಾದ್ಯ ಮತ್ತು
ಕೆಂಪು ಶೈಲಿಯನ್ನು ಇಡೀ ನ
ಸರ್ಪಾದ್ಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಅಲ್ಲಿ ಇರು ಅವು ಯಾದೆಯ
ಬಹುನುಂದಿರುವ ವಾಸ್ತವಿಕ ಪ್ರಕಾರ
ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ.

ಉಭರ್ತಣ ಅಲಂಕಾರ

ಅಭರ್ತಣ

ಅಂಡೆಗ

ಅಂಡೆಗ

ಅಭರ್ತಣ ಕೆತ್ತುಕ್ಕೆ
ಮಾನು ಕೆತ್ತಬೇಕು

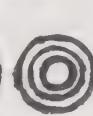
→ ಅಭರ್ತಣ ಕೆತ್ತುಕ್ಕೆ
ಅಭರ್ತಣ ಕೆತ್ತುಕ್ಕೆ
ಅಭರ್ತಣ ಕೆತ್ತುಕ್ಕೆ

ಅಭರ್ತಣ ಕೆತ್ತುಕ್ಕೆ
ಮಾನು ಕೆತ್ತಬೇಕಿರು

↑ ಶಂಖಾಭ್ರಮಣ
ಸುಂದರಾಭ್ರಮಣ
(ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ್ಮಣ್ಯ)

ಶಂಖಾಭ್ರಮಣ
ಮಾನು ಕೆತ್ತಬೇಕಿರು

ಶ್ರೀತ ಶ್ರುಕಾರನಭು.

ಉತ್ತಮ ದ್ವಾದಶಕೋನ
-ಪೀಠ →

ನಮ ಷೇಜೀಡಶಕೋನ
-ಪೀಠ ←

ಅತ್ಯಮಾತ್ರೋದಿಕ
-ಕೋನ ಪೀಠ

← ವರ್ತುಲ ಪೀಠ

ಬ್ರಹ್ಮ ವಾತಿಕ
-ಪೀಠ

ಅಧ್ಯಂತಿಕ ಪೀಠ

ಶಾಸ್ತ್ರಮಧಾರ್ಜು

ಎರಡು ಬಗೆಯ
ಉದ್ದೇಶದ
ಮರದ ಹಿಡಿ-
-ಯೆಣ್ಣು
← ಶ್ರೀಕೃಂಗಾಭ್ಯ-

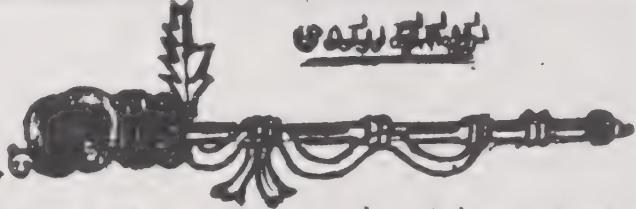

← ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಗೆ ವಹ್ತೆ-
-ನಿಖತ್ತುಯೆಣ್ಣು ನಡು-
-ಹಿಡಿ ಸಂರೂಪ್ಯೆಣ್ಣು ವಜ್ರಾಯಫ.

→ ದುರು ಯಾತ್ರಾಕಾರಿಗಳ ಪುಷ್ಟ್ಯಂತುಗಳ ಅವಳಿ
→ ವಿಷಾಕಾ ಯಾತ್ರಾಕಾರಿಗಳ ಪುಷ್ಟ್ಯಂತುಗಳ ಅವಳಿ
ದುರು ಯಾತ್ರಾಕಾರಿಗಳ ಪುಷ್ಟ್ಯಂತುಗಳ ಅವಳಿ
ತುಳಿ - ಯಾತ್ರಾಕಾರಿಗಳ ಪುಷ್ಟ್ಯಂತುಗಳ ಅವಳಿ
ಕೆಬ್ಬಿಯಾ.

ಅರ್ಜುನ

ಅರ್ಜುನ ರಾಜು ಮಾಯಕ್ಯ - ಕದಂಬ - ಹೊಸ್ತು
ಶ್ವಾಸಪುರಂತರ ಶಾಸನ ಕಾಳಿ, ಮರ್ಹ
ಖದಿಕಾಮ ವಿನಾಗವಂಬ ಮಾಡುವುದು
ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಹಾರಾ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಳವಣಿ ಕಾರ್ಮಿ.

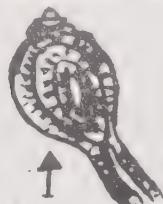
ಸುಜಂಪಾಕ

ಎಂಬಂಪಾಕ

ಎಂಬಂಪಾಕ
ಪ್ರಾಗೀನ ಸ್ಥಾನ
ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ
ನ್ಯಾಯಕಾರಿ

ಕಾಂತಾರ್ಪಂದ
ಮಾಡಿದ ಕೈ -
- ಕಾರ್ಯ ಕಾರ್ಯ -
ಸ್ವಾಮಾನಾರ್ಥ

ಕಾಂಪಂಪ
ಮಾಡಿದ ಕೈ -
ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಕಾಲಿಯ ಮಾಡಿ -
- ಎಂಬಂಪಾಕ
ಮಾಡಿದ ವಾರ್ತಾ
ಉಣಿ ಮಾಡಿದ್ದಂಥಿ
ಕಾರ್ಮಿ.

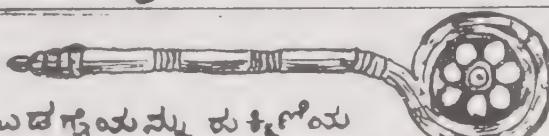
ಕಾಂಪಂಪ ಅಂದಾಕೃತಿಯ
ಮಾಡಿದ್ದು ಮಾಡಿ
ತ್ವಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಮಿ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ

ನರಗಳ ಅವ
ಜೆತ್ತಾಯಿಂದ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಜೆತ್ತಾಯಿಂದ

ಯದಿಗ್ನಾಯಿನ್ನು ರುಕ್ಷೋಯ
ಜೀಗಲ ಮೊತ್ತಾಯ್ದು, ಬಲಗ್ನಾಯಿನ್ನು ಕ್ರಾಸ್ಯನ್ನು
ಪರಿಯುವ ಲಿಂಗಕ್ಕೆತ್ತಾದ ನೆತ್ತೆಯಾಗ್ನಿ
(ಸ್ವತಂತ ಕೋಯ) ↑

ಉತ್ತರವರಿನ, ಕದಾಂತ ಕಾರ್ತಿಕ ಮರದ ಹಿಡಿಕೆ-
ಯನ್ನುಳ್ಳ, ಯಂತರಕ್ಕಿನೆಕ್ಕಿಸಿದ ಯಾಹಿಂದೆ
ತೂಕನ್ನು ಸ್ಥಾನಿಸಿ, ಎತ್ತಾಯಾದ್ದ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮವ
ಜೀಗ್ನಿಸಿಲ - ಗಾಣಾ ಪರಶು.

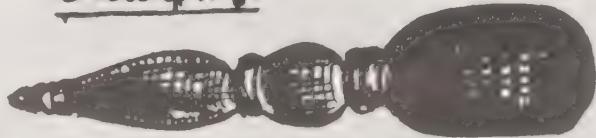

← ಶತ ಒಂಬ ಭಚಿಂಂಪ ಬಂಡು
ನಾಯನ. ಇದು ತತ್ತ್ವಾಂಶಿ-
ಕ್ತಾಯ ಅವ್ಯಾಧಿ; ಇರಣ್ಣ
ಯಾದಿ ಭಾಗ ತುರ್ತು ಕೊರಿದು
ಅದರಿಂದ ನೆತ್ತೆ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ
ಹಿಡಿತ ಇರ್ತುತ್ತಾ ಮತ್ತು, ಇನ್ನ
ಹೈಕಾಯ್ಯಾಂ.

← ಶವನ ವರ್ಣಿನ
ಬಗ್ಗೆಯ್ದು
ಅನ್ನು ಸ್ಥಾನಿಸಿ
(ಬಂಡು ಕಾರ್ತಿಕ)

ಉತ್ತಮ ಕಾಗಳು

► ಯುಕ್ತಿಹಂತು ಕಾರು ಯುಸ್ಲ
(ಮರಣ ಒನ್ನಕ್ಕೆ).

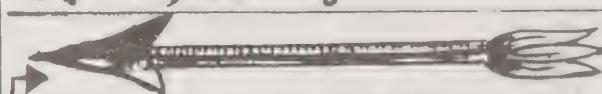
► ಯುಕ್ತಿಹಂತು ಕಾರು ಶಾಯುಧ
(ಬೈರಿಯೆ).

► ಪ್ರತಿದಿನ ನಾನ ಬರಲು ಕಟ್ಟಿಲಾದ ತಂಡಯನ್ನು
ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಲಭಿ ಘನಸ್ವ.

► ಯುಕ್ತಿಹಂತು ಬಳಸುವುದು ಚಂಕಿಂಬ (ಅಕ್ಕಿತ್ತು)
ಕಿರಿಯ್ಯಾ.

► ಯುಕ್ತಿಹಂತು ಕಾರು ಮತ್ತು ಕೂತುರು ಪುರಿ
ಶುರುವ ಹಾಗೂ ಬಾಡಿದಳ್ಳಿ ಹೆಚ್ಚಿಯ ಮತ್ತು ಗ್ರಹನ್ನು
ಪ್ರಕ್ರಿಯಿಸಿದ ಬಾಣಯಂಬ ಸಂಯುಧ.

► ಯುಕ್ತಿಹಂತು ಬಳಸುವುದು
ಕಿರಿಯ್ಯಾ.

ಕ್ರಿತಮಾನ ರೂಪ

ನಮಚಮಣಿನ ಕೀರ್ತ →

ವಹನ ಚಮಚಮಣಿನ ಕೀರ್ತ

ಉತ್ಸಂಕೋಳ ಹಿಡ

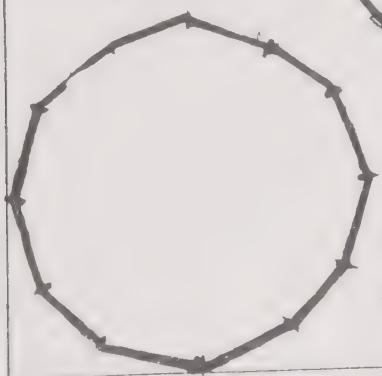
ಹಿಂಜುಂಟು ಸೋಳ
ಕೀರ್ತ →

ಹಿಂಜುಂಟು ಸೋಳ
ಹಿಡ →

ಹಿಂಜುಂಟು ಸೋಳ
ಕೀರ್ತ →

ನಮಬ್ರಾಹಿ ಕೋನ
ಕೀರ್ತ

ಯಾಹನಗಳು

ಬೆಂಕೆ

ಸುಕ್ಕಾಯವೊಬ್ಬ
← ಯಾಹನ - ಹೀಲ

ಮಾಟ್ಲೋಡ ಕರಣತಳ್ಳು

→ ಒಹುತ್ತಿ ಕಾಕಲು ತರ್ಕು ಅರ್ಮುಕುಂಡ
(ಹೊಮು ಪೊಳಿ ಶಿಥನೆ)

ಅಂಡ-ಗ

ಅಂಡ-ಎ

ಸುತ್ತಾಯ
ಅಂಬ್ಯ
ಹೆಚ್ಚಾದ್ದಿಯ
ಹಾಂಪೆಯೆ
(ಉತ್ತಮ ತ್ವ)

ಸುದುವೊಂದು
ಮಾಟ್ಲೋಡ ಕರಣ
(ಉತ್ತಮ ತ್ವ)

← ಹೊಮುದ್ದು ಬಳ್ಳಾಮಣ
ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾ ದೇವಾರ್ಥಾತ್ಮ
ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸ್ಥಿತಾ

ಅಭರಣ ಅಲಂಕರಣ

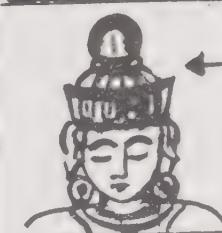

← ಶ್ರುತಿ ಮುಂದುವರೆನ್ನು ಬೇಗಾ
ಶ್ರುತಿ ನೀ ಶ್ರಾಂಕನ್ನು
ಹೊಡುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ರಾಂತಿ
ಕೋರಿ.

← ಪಾತ್ರೀಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೈಶಿಖಿಯನ್ನು
ಎಂದು ಅಧಿಕಾರಿಸುವ
ಮತ್ತು ನಾಥಿಂದ್ರಿಯ ಧರಣೆಯ
ಕುರಂಡಾಗ್ರಹಿತಾದ್ಯಂ ಶರಣ್ಯಾ.

A particular
Hairstyle

← ಗಾಢರ ಶಾಶ್ವತಕ್ರಮ
(ದೇವಾದಿಗಳು) ಧರಿಸುವ
ಹಂತ್ರಕರಣ ಶರಣ್ಯಾ.

← ದುರ್ಘರ ಕುರಂಡಿಲವೆಂಬ
ಕ್ರಾಂತಿಯಾದ್ಯಂ

ಕ್ರಿಂಪು ಧರಣೆ

← ತ್ವರಿತ ಯಲ್ಲಿ
ಸ್ವಯಂಪರ ವಾಗ್ದಾತ್ತ
ಹೊಸ್ತಾವ ವೀರತ್ವ
ಖಾಡ ದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞಿಕ
ನಾದೆ

ಗ್ರಂಟ್ ಕ್ರಿಂಪು ಸುತ್ತು ಕೊಳ್ಳುವ ಯೋ ನೇಲಕ್ಕೆ
ಅಂಧ್ರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಅಗಸಲ ಹ್ಯಾ ಕರಿತಿ ಹ್ಯಾ
ಈ ದ ರತ್ನೆ ವಚ್ಚಿತ ಲೇಂ ಕಂಂಪು ಅಂಧ್ಯ;
ಅದಕ್ಕೊ ಸುತ್ತು ಕೊಂಡ ರತ್ನೆ ವಚ್ಚಿತ
ಹ ಟ್ರಿಂಪು ಅಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ವರದು →

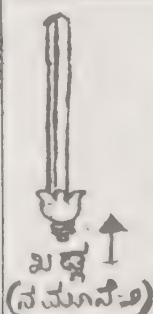
ಗಾದೋ ↑

ಅಲಂಕೃತ ಗಡೀ

ಬಡೆ ↑
(ನಮಗೆ-೭)

ಬಣ್ಣ ↑
(ನಮಗೆ-೬)

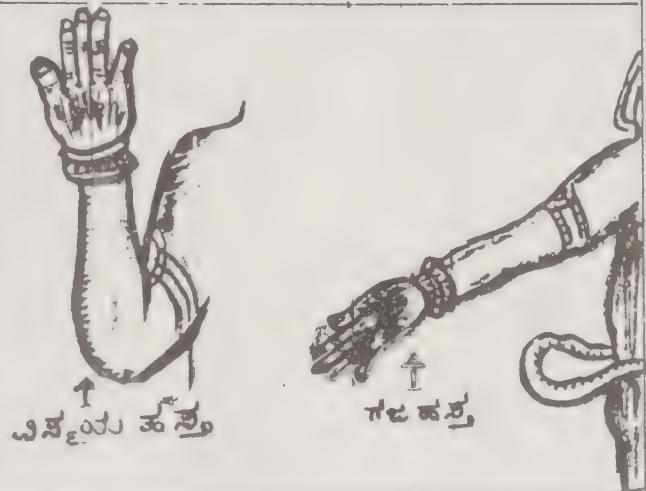
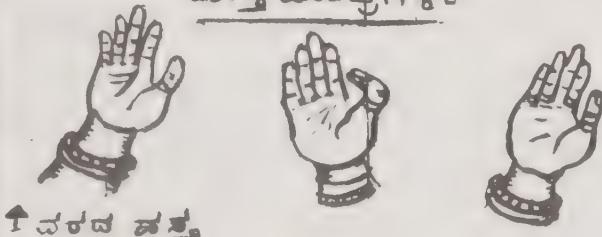

ವರ್ಮಣಿ ತ
ನಾಳಕ ಯೋ
ಧ್ಯಾಮ, ಗುಣಣಿ

ಚಿತ್ರಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪ್ರಾಣಿ

ಹಣ್ಣ ಮುಕ್ಕಾನಭು-

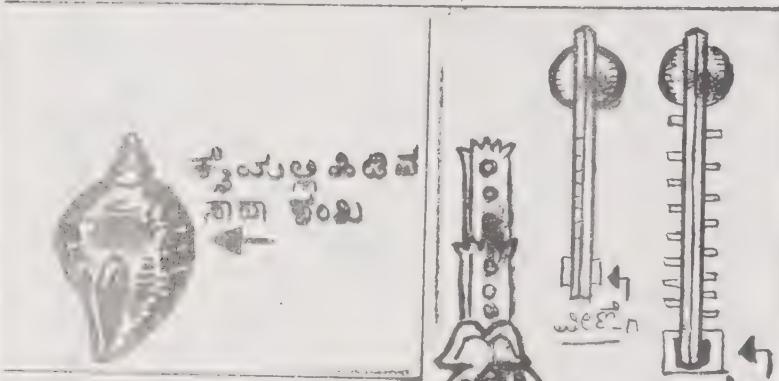
ಕಟ್ಟುವಲಂಬಣ ಹಣ್ಣ

↑ ಮಾನು ಖಗೋಳ ಅಭಯಹಣ್ಣ ಮುಕ್ಕಾನಭು

ವೀಷ್ಣುದ ಬಗ್ಗೆಳ್ಳು

ಇನ್ನುಕೂಡಿ, ಹೀಗೂ ಈಗಾಗಿಲ್ಲವು ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಇನ್ನು ಇದು ಬಹಿರಂಗಾಳ್ಳುವೆಂದು; ಇದಕ್ಕೆ ಅರು ಅಥವಾ ಬಂಧುವು ಕೈಷಿಂಗಾಳ್ಳು (ಕೊಪ್ಪಾಗಳ್ಳು) ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯ ಇವುಂಟು. ನೀ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕಂಜ್ಞಾನ ತೋರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೆ ಹಂತೆ ಹಂತೆ ಚೆರಳುತ್ತಾನೆ.

ಏಯ ತ್ವಾಗಳ್ಳಂದ
ಅಲಂಕೃತ ಯಾದ
ಇಂತ್ಯಾಗಳ್ಳಾಲ್ಲಿ
ನೇತ್ಯಾಗಿ ರೂಪ
ರಘು ಶಂಖ ಗಳನ್ನು ಶಂಖ ಕಂಬ.

ಶಂಖಾಗಂಧ ಯಿಧಿದ
ಅಲಂಕೃತ ಶಂಖ

ಧಕ್ಕೆ ↑
(ಬಾಂಧಿದೆ)

↑
ಧಮರು

೧೦೭

ಗಾಂಡ್ - ಹಳ್ಳಿಯರು

ಸರಕ್ಕಿಂಹೆ - ಬೀಳಾರು

ପ୍ରତିକାଳେ - ପାତାମ୍ବ

112

ముఖం - ప్రతిస్థా

శర్మీ - ఒన్డాపి

ప్రతశ్శతాము ఒన్డాపి

ಘಟೆತ್ - ಶೋಷನಾಧಕರ

ಯಸ್ಸು - ಬಾಣಾಯ

శ్రీ కృష్ణ
ప్రభు రామ
శ్రీవిష్ణు

**ಪೂರ್|| ಶ್ರೀಧರರ ಬಗ್ಗೆ ಸಹ್ಯದರ್ಯರ
ಅನಿಸಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಹಾರ್ಡಿಕೆಗಳು**

● “ಶ್ರೀಧರರನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತು-ಇಪ್ಪತ್ತೇದು ವರ್ಚನೆಗಳಿಂದ ಲಾನು ಬಳ್ಳಿ. ಅವರ ನೊಕರಿ, ನೃತ್ಯಪತ್ರದ ಚಾಕರಿ, ಮಾಸ್ತಿರಕೆಯ ಪೇಚಾಟಿ, ಸಂಸಾರಿಕೆಯ ತಪಸ್ಸಿ ! ಅವರು ಕವಿಗಳು, ವಿಮರ್ಶಕರು, ಶಿಕ್ಷಕರು, ವಿದ್ಯಾಂಸರು.”

.....ದ. ರಾ. ಬೆಂದ್ರೆ

- “ಪೂರ್|| ಶ್ರೀಧರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಹುಶುತ್ತೆದಿಂದ ಭಾಷಾಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಲೇಖಕರಿಂದು ಹಸರು ಪಡದಿದ್ದಾರೆ. —ಸ. ಸ. ವಾರಾಧವಾದ
- “ಮೊದಲಿಗೆ ಶಿರಸಿಯಂಥ ಉರಿನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.” —ಹಾ. ನಾಯಕ
- “ಆತ್ಮಗತ್ಯಪಾದ, ಅದರೆ ನಿವಾಹಣ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಪಾದ ಇಂಥ ವಿದ್ವತ್ತಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಪೂರ್|| ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರರನ್ನು ನಾನು ನಾಡಿನ ಪರವಾಗಿ ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.” —ಜ. ವೆಂಕಟೇಶ್ವರಯ್ಯ
- “ಇಂಥ ಹೆಲವಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಾರ್ಡಿಸುತ್ತೇನೆ.” —ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಡಿ
- “ಪ್ರಾಧಾರೆಕರೂ, ಉದ್ದಾಮ ಪಂಡಿತರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಲೇಖಕರೂ ಆಗಿರುವ ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ ಅವರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ನೂತನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿಜಾತ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಆತ್ಮವಾದಕ್ಕೆಡೆಗೊಡದೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.” —ಡಾ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪ ಭಟ್ಟ
- “ನಲವತ್ತೇದು ವರ್ಚನೆದಿಂದ ಅವರ ಸ್ನೇಹದ ಸುಯೋಗ ಲಭಿಸಿದೆ. ಅವರ ಕಾವ್ಯಕಕ್ಷ ತುಂಬುನದಿಯಂತ ಹರಿದುಬಂದಿದೆ.” —ಎಚ್. ವೈ. ಶಾರದಾರ್ಶಾದ, ದೆಹಲಿ
- “ಮ್ಯಾತೆ ವಿದ್ಯಾಂಸರೂ, ಕವಿಗಳೂ ಆದ ಪೂರ್|| ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವಂತಾಗಲೆಂದು ಹಾರ್ಡಿಸುತ್ತೇನೆ” —ಡಿ. ವೀರೇಂದ್ರ ಹಗ್ಗಡೆ
- “ನಡುಗಾಲದ ನನ್ನ ಏತ್ತರಾದ ಬಿ. ಎಚ್. ಶ್ರೀಧರರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅಪಾರ ಪ್ರೇಮ, ಅದರಗಳಿಂದ. ಅವರ ತಿಂಕ್ಷೇಪಾತ್ಮಕ, ನಿಸ್ಪಾತ ಬದುಕು, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠಾರತಿಗಳು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಆದರ ಹಂಟ್ಯಾಸವೆ.” —ಡಾ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ

—(ಕಾವ್ಯಕಾರ್ತ ಮತ್ತು ಇತರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ)